

Monitor Open standaarden: rapportage 2018

Onderzoek naar het gebruik van open standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst van het Forum Standaardisatie door overheidsorganisaties:

bij aanbestedingen (juli 2017 - juni 2018),
in overheidsbrede voorzieningen (zomer 2018)
en per standaard (zomer 2018)

Van	Jaap Korpel & Joost Vreuls
Versie	Versie 1.2
Datum	31-1-2019

Inhoudsopgave

1. Managementsamenvatting.....	3
2. Inleiding en beleidscontext.....	9
2.1. Waarom open standaarden?	9
2.2. Het open standaardenbeleid in jaartallen.....	9
2.3. Juridisch kader.....	11
2.4. Monitor Open standaarden	12
2.5. Bronnen van de gepresenteerde gegevens	12
3. Open standaarden bij aanbestedingen ('pas toe' en 'leg uit').....	14
3.1. Onderzoek van feitelijke aanbestedingen	14
3.2. 'Pas toe' bij feitelijke aanbestedingen in 2017/2018	17
3.3. 'Pas toe' per open standaard.....	23
3.4. 'Leg uit' bij feitelijke aanbestedingen.....	26
3.5. Welke open standaarden waren relevant bij feitelijke aanbestedingen	29
4. Toepassing open standaarden via voorzieningen	32
4.1. Inleiding.....	32
4.2. Overzicht: open standaarden in overheidsbrede voorzieningen.....	34
5. Open standaarden: gebruiksgegevens.....	39
5.1. Gebruiksgegevens 2018: inventarisatie door accountmanagers BFS.....	39
5.2. Gebruiksgegevens 2018: resultaten IV-meting	41
5.3. Gebruiksgegevens 2018: indicatieve gegevens ODF en PDF o.b.v. 'crawler'	41

Bijlagen

- A. Functioneel toepassingsgebied en organisatorisch werkingsgebied per standaard
- B. FAQ Monitor Open standaarden
- C. Aanbestedingen: schema 'Pas toe of leg uit' in het kort
- D. Overzicht van de beoordeelde aanbestedingen 2017/2018
- E. Notitie 'Meer over gebruik van de standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst' (BFS)
- F. Gegevens over het gebruik van PDF op basis van 'crawler' (BFS)
- G. Rapportage 'IV-meting september 2018', Bureau Forum Standaardisatie

Separaat:

- H. Rapport 'Monitor Open Standaarden Voorzieningen 2018' (Versie 1.1, 13-11-2018), PBLQ

1. Managementsamenvatting

De kernvraag van de jaarlijkse Monitor Open standaarden is of, en zo ja in welke mate, overheden de verplichte open standaarden (pas toe of leg uit) van het Forum Standaardisatie daadwerkelijk gebruiken wanneer ze van toepassing zijn, zoals onder meer wordt voorgeschreven in de Instructie rijksdienst voor de aanschaf van ICT-diensten en ICT-producten.

In grote lijnen is dit jaar het antwoord op die vraag:

- Het gebruik van de verplichte open standaarden neemt van jaar op jaar geleidelijk toe. Maar het einddoel dat alle overheden de relevante open standaarden toepassen is ook in 2018 nog niet bereikt.
- Bij 85% van de 52 onderzochte aanbestedingen werd om één of meer van de relevante open standaarden gevraagd, maar vaak niet om alle relevante open standaarden. Slechts bij 15% van de aanbestedingen werd om alle of tenminste om alle cruciale relevante open standaarden gevraagd. Dat is bovendien minder dan vorig jaar.
- De 35 onderzochte overheidsbrede voorzieningen voldoen in belangrijke mate aan de relevante open standaarden: van de 464 gevallen waarin een open standaard relevant was wordt in 70% van de gevallen daaraan voldaan en in 18% van de gevallen wordt deels voldaan of er zijn concrete plannen om er binnenkort aan te voldoen.

Waarom open standaarden? Achtergrond open standaardenbeleid en juridisch kader (H2)

Het open standaardenbeleid is gericht op het vergroten van de interoperabiliteit en van de leveranciers-onafhankelijkheid voor de publieke sector, waardoor een kwalitatief hoogwaardige, kostenefficiënte en veilige informatie-uitwisseling mogelijk wordt gemaakt. Voor de Nederlandse overheid zijn open standaarden de norm: voor de gehele (semi-) publieke sector geldt sinds 2009 een 'pas toe of leg uit'-regime.

Open standaarden voor 'pas toe of leg uit'

Er zijn veel open standaarden en een groot deel daarvan wordt ook in de publieke sector breed toegepast¹. Voor een aantal open standaarden is een extra stimulans wenselijk, maar is een wettelijke verplichting nog een brug te ver. Het gaat daarbij om open standaarden die sterk bijdragen aan het vergroten van de interoperabiliteit en de leveranciers-onafhankelijkheid voor de publieke sector en waarvoor breed draagvlak bestaat, maar die op dit moment nog niet breed geadopteerd zijn. Deze worden, na een zorgvuldige en open toetsingsprocedure, door het Forum Standaardisatie op de lijst voor 'pas toe of leg uit' geplaatst. Op deze open standaarden (zomer 2018 waren dit er 44) is het 'pas toe of leg uit'-regime van toepassing.

Meer informatie over deze standaarden en hun toepassingsgebied is te vinden in Bijlage A. Meer informatie over de beleidscontext en het juridisch kader staat in hoofdstuk 2 en Bijlage B.

¹ Naast de 'pas toe of leg uit'-lijst beheert het Forum Standaardisatie ook een lijst met *aanbevolen* open standaarden. Op deze lijst staan standaarden die al gangbaar zijn of die pril zijn en veelbelovend. Dit onderzoek beperkt zich tot de standaarden op de 'pas toe of leg uit'-lijst.

Monitor Open standaarden 2018 (H2)

In opdracht van het Bureau Forum Standaardisatie voert ICTU jaarlijks de Monitor Open standaarden uit. Voor u ligt de rapportage die betrekking heeft op de periode juli 2017 t/m juni 2018 ('pas toe of leg uit' bij feitelijke aanbestedingen), respectievelijk de situatie in de zomer van 2018 (open standaarden in overheidsbrede voorzieningen en gebruiksgegevens van open standaarden). De Monitor is gebaseerd op gegevens uit drie bronnen, die samen een goed beeld vormen van de voortgang van het open standaardenbeleid:

- onderzoek van 'pas toe of leg uit' bij feitelijke aanbestedingen in 2017/2018;
- onderzoek naar de toepassing van open standaarden bij overheidsbrede voorzieningen;
- onderzoek naar gebruiksgegevens van open standaarden, voorzover beschikbaar.

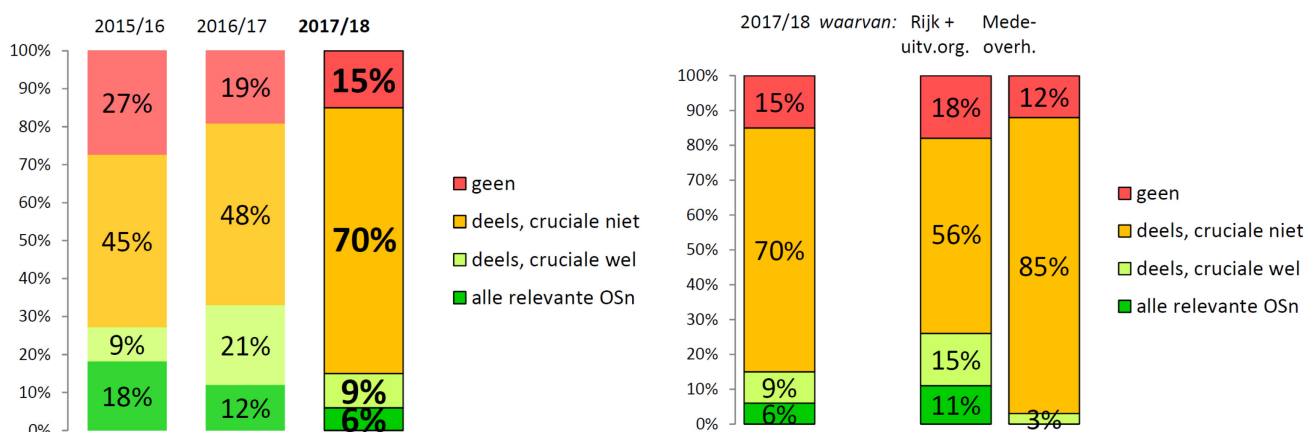
In het navolgende worden de voornaamste bevindingen per deelonderzoek samengevat. De positieve bevindingen hebben een groen blokje (+), de minder positieve een oranje (-).

Open standaarden bij aanbestedingen (H3)

Overheden moeten bij ICT-aanbestedingen van € 50.000 of meer de relevante open standaarden van de lijst toepassen ('pas toe'), of verantwoording afleggen in hun jaarverslag ('leg uit'). Doen zij dat ook in de praktijk?

'Pas toe' bij feitelijke aanbestedingen

Voor de monitor is, net als vorig jaar, een groot aantal aanbestedingen onderzocht. Dit keer zijn 34 aanbestedingen van de rijksoverheid en uitvoeringsorganisaties en 33 aanbestedingen van mede-overheden onderzocht, in totaal 67 aanbestedingen (uit het 3e en 4e kwartaal van 2017 en 1e en 2e kwartaal van 2018). De resultaten worden beschreven in hoofdstuk 3.

Het percentage aanbestedingen waarbij *niet* om een open standaard is gevraagd daalde verder van 19% vorig jaar naar 15% dit jaar. In 6% van de onderzochte aanbestedingen is gevraagd om alle relevante open standaarden, en in 9% van de aanbestedingen is tenminste om de cruciale standaard(en) gevraagd. Samen is dat 15%, en dat is minder dan vorig jaar (33%) en ook minder dan het jaar dáárvoor. Het percentage aanbestedingen waarbij om één of meer cruciale standaarden niet is gevraagd – de middencategorie – is flink gestegen: van 48% vorig jaar tot 70% dit jaar.

Rijk en uitvoeringsorganisaties deden het in 2017/2018 beter dan de mede-overheden: bij 11% van de aanbestedingen werd om alle relevante standaarden gevraagd (mede-overheden: 0%) en daarnaast bij nog 15% om tenminste alle cruciale standaarden (mede-overheden: 3%). Bij 18% van de Rijks-aanbestedingen werd om geen enkele standaard gevraagd, de mede-overheden deden dat beter: 12%.

De belangrijkste bevindingen uit het aanbestedingen-onderzoek (zie hoofdstuk 3) zijn:

+	Bij 4 aanbestedingen (6%) is om alle relevante standaarden gevraagd. Hierbij gaat het alleen om aanbestedingen Rijk en uitvoeringsorganisaties: van het Ministerie van BZK, het Zorginstituut Nederland (twee keer) en de RDW.
-	Het aandeel aanbestedingen waarbij om alle relevante standaarden is gevraagd, is ten opzichte van vorig jaar verder afgenomen van 12% naar 6%.
+	Naast de 4 aanbestedingen (6%) waarbij om <u>alle</u> relevante standaarden is gevraagd, werd bij 53 aanbestedingen (79%) om <u>een deel van</u> de relevante open standaarden gevraagd. Dat is meer dan vorig jaar (69%).
+	Van de 53 aanbestedingen waarbij om een <u>deel van</u> de standaarden is gevraagd, werd bij 6 aanbestedingen (9% van alle aanbestedingen) wel om alle <u>cruciale</u> open standaarden gevraagd (maar om één of meer niet-cruciale standaarden niet).
+	De keerzijde hiervan is, dat bij 15% van alle aanbestedingen om geen enkele van de relevante open standaarden werd gevraagd. Dat is overigens een iets betere score dan vorig jaar (19%).
+	Sommige standaarden (vooral NEN-ISO/IEC 27001 en 27002, HTTPS & HSTS, TLS en PDF zijn beduidend vaker relevant bij een aanbesteding dan de andere standaarden.
+	Om enkele standaarden wordt, als ze relevant zijn voor een aanbesteding, in de meeste gevallen ook daadwerkelijk gevraagd: NEN-ISO/IEC 27001 en NEN-ISO/IEC 27002, HTTPS & HSTS, SAML, PDF, StUF, Digitoegankelijk).
-	Twee standaarden werden relatief weinig gevraagd: IPv4 & IPv6 en ODF zijn frequent als relevant aangemerkt, maar in slechts 16% respectievelijk 14% van die gevallen werd om de standaard gevraagd.

Een aantal aanbestedingen onderscheidde zich in positieve zin, drie goede voorbeelden zijn:

- Ministerie van BZK (onafhankelijke ICT-dienstverlener voor het Huis voor Klokkenluiders). Alle 12 (!) open standaarden die relevant worden geacht, zijn ook uitgevraagd: DNSSEC, IPv4/IPv6, ISO 27001/27002, SAML, HTTPS & HSTS, WPA2 Enterprise, SPF, DKIM, DMARC en (minder cruciaal) ODF en PDF. In de aanbestedingsstukken wordt op veel plaatsen verwezen naar het gebruik van open standaarden en men verwijst naar de 'Pas toe of leg uit'-lijst van het Forum Standaardisatie. Aanbidders worden nadrukkelijk aangespoord om het gebruik van niet algemeen geaccepteerde standaarden te vermijden.
- Zorginstituut Nederland (leveren, onderhouden en doorontwikkelen e-HRM oplossing). In de aanbesteding is naar alle (in totaal 11 !) relevante open standaarden gevraagd: Digitoegankelijk, HTTPS & HSTS, TLS, ISO 27001/27002, ODF, PDF, en minder cruciaal: SAML, SPF, DKIM en DMARC.
- Gemeente Molenwaard (burgerzakensysteem voor de nieuwe gemeente Molenlanden). Relevante standaarden: Digikoppeling, Digitoegankelijk, DNSSEC, HTTPS & HSTS, TLS, ISO 27001 / 27002, StUF, PDF en SAML. De experts die de aanbesteding hebben beoordeeld merken het volgende op. "Alle standaarden zijn gevraagd, behalve Digitoegankelijk en DNSSEC. Zonde, want het is verder een goed voorbeeld van hoe het wel moet! Er wordt goed aandacht besteed aan het gebruik van open standaarden. Men verwijst expliciet naar open standaardenbeleid en 'pas toe of leg uit' lijst van het Forum Standaardisatie. Ook moet de geleverde software binnen twaalf maanden geconformeerd zijn aan nieuwe releases van de open standaarden van het Forum Standaardisatie."

'Leg uit' in jaarverslagen

Wie bij een aanbesteding om een relevante open standaard niet vraagt, moet daar een legitieme (zwaarwegende) reden voor hebben en daarvan verantwoording afleggen in het jaarverslag. Is dat misschien de verklaring van een deel van de gevallen waarin niet om een relevante standaard werd gevraagd?

Of er sprake is geweest van 'Leg uit' is na te gaan voor een deel van de dit jaar onderzochte aanbestedingen: alleen voor de aanbestedingen in het 3e en 4e kwartaal van 2017 (over 2018 zal door overheden pas verantwoording afgelegd worden in het jaarverslag dat in het voorjaar van 2019 verschijnt). Voor 28 van de aanbestedingen in het 3e en 4e kwartaal van 2017 was 'Leg uit' zonder twijfel vereist, omdat hierbij niet gevraagd werd om één of meer cruciale open standaarden of om geen enkele relevante standaard gevraagd is.

-	Van expliciete 'Leg uit' voor met name genoemde aanbestedingen was in de jaarverslagen van de betreffende overheidsorganisaties (waaronder 3 ministeries) geen sprake: nergens wordt een concrete afwijking van de 'pas toe of leg uit'-lijst genoemd.
-	In het jaarverslag over 2017 hebben 4 van de 11 ministeries een alinea over 'pas toe of leg uit' opgenomen (vorig jaar eveneens 4).
+	Het ministerie van BZK heeft een alinea over 'pas toe of leg uit' opgenomen, en verwijst bovendien naar het overzicht dat Logius jaarlijks publiceert met afwijkingen van de lijst voor 'pas toe of leg uit' in haar ICT-producten en -diensten en bedrijfsvoering.

Toepassing van open standaarden via overheidsbrede voorzieningen (H4)

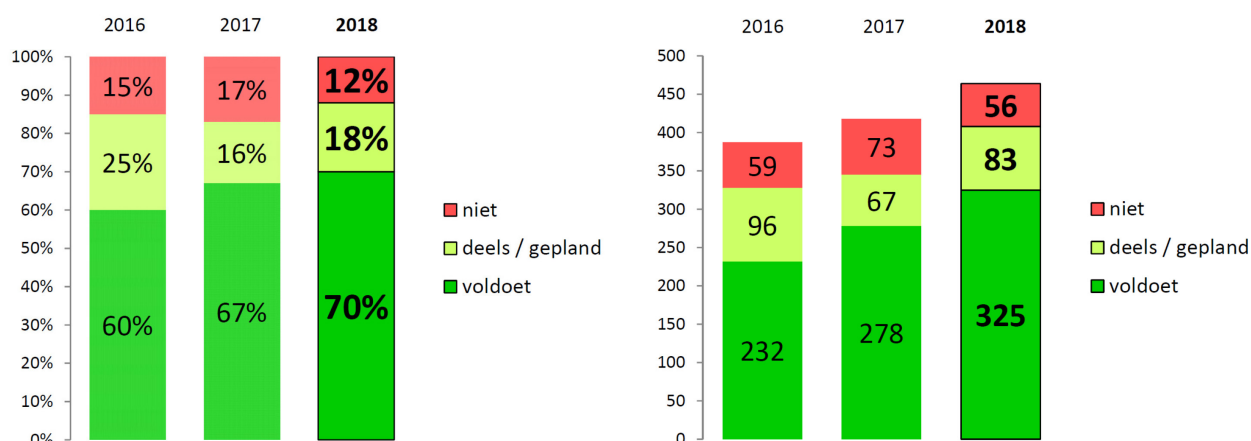
Voor een deel van hun informatiesystemen maken overheden gebruik van overheidsbrede voorzieningen zoals GDI-voorzieningen, shared services et cetera. Als daarin relevante open standaarden zijn toegepast, dan leidt dat tot breed gebruik van die open standaarden. Passen de ontwikkelaars en de beheerders van deze voorzieningen alle relevante open standaarden toe?

Daarom is ook dit jaar onderzocht in hoeverre de belangrijkste voorzieningen (35 in totaal) voldoen aan de relevante open standaarden. Er zijn 26 voorzieningen onderzocht die samen de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur) vormen². Daarnaast zijn dit jaar opnieuw 9 andere voorzieningen onderzocht die vorig jaar ook onderzocht zijn³.

Een belangrijk deel van alle voorzieningen blijkt te voldoen aan de relevante open standaarden, en de mate waarin voorzieningen voldoen aan relevante open standaarden neemt bovendien toe. Van alle 464 gevallen waarbij een open standaard voor een voorziening relevant was, voldoet in 70% de voorziening daar aan (vorig jaar 67%). Het aantal gevallen waarin de voorziening deels aan de standaard voldoet of daarvoor concrete plannen heeft is iets toegenomen: van 16% vorig jaar naar 18% dit jaar. Samen is dat 88%.

² Niet onderzocht zijn: het eID-stelsel (nog in ontwikkeling), BLAU en BRO (nog niet gerealiseerd) en NORA, en daarnaast de Standaardenlijst en de Standaarden incl. die van de Pas toe of leg uit-lijst.

³ ODC Noord, Digi-Inkoop, Doc-Direct, DWR, P-Direct, Rijksoverheid.nl, Rijkspas, Rijkspitaal en TenderNed.

In absolute aantallen (zie rechter figuur hierboven) is te zien dat het aantal gevallen waarin aan open standaarden wordt voldaan is gestegen van 278 in 2016 tot 325 dit jaar.

De belangrijkste bevindingen uit het voorzieningen-onderzoek (zie hoofdstuk 4) zijn:

+	Voor veel voorzieningen is een flink aantal open standaarden relevant: gemiddeld ruim 13 standaarden per voorziening. Van de 44 standaarden op de lijst voor 'pas toe of leg uit' zijn er 30 relevant voor één of meer overheidsbrede voorzieningen.
+	Voor 15 van deze 30 open standaarden geldt dat 80% of meer van de voorzieningen aan die standaard – indien relevant – voldoet. Daarvan vallen 7 standaarden in het domein 'Internet & beveiliging' en 3 in het domein 'Document & webcontent'.
-	Zeven standaarden scoren relatief laag: van de voorzieningen waarvoor deze relevant zijn voldoet er geen enkele aan CMIS en NLCIUS, en voldoet 25% aan STARTTLS & DANE, 40% aan SKOS, 42% aan IPv4&IPv6, 46% aan Digitoegankelijk en 47% aan Digikoppeling.
+	In de meeste gevallen voldoen de onderzochte voorzieningen aan de meeste ervoor relevante standaarden: aan 70% wordt voldaan, aan 18% voldoet de voorziening deels of dit is gepland en in 12% van de gevallen wordt op dit moment (nog) niet voldaan aan een relevante open standaard. NB: Uitgangspunt van het open standaardenbeleid is, dat aanpassing plaatsvindt op het moment dat een voorziening ontwikkeld, vernieuwd of vervangen wordt.
+	Op dit moment voldoen 10 van de 35 voorzieningen geheel of gedeeltelijk aan alle (gemiddeld ruim 13) relevante open standaarden en/of hebben concrete plannen om daaraan op korte termijn te voldoen. Negen van deze tien zijn GDI-voorzieningen.
+	Veel voorzieningen hebben ten opzichte van de vorige meting vooruitgang geboekt, met als meest positieve voorbeelden DigiLevering en DigiMelding, en daarnaast ook BAG, BRK, WOZ en BGT, MijnOverheid, DigiD en Ondernemersplein.

Verschillende voorzieningen onderscheiden zich dit jaar in positieve zin:

- BRI (inkomen) voldoet aan alle 6 relevante standaarden;
- DigiD voldoet aan alle 11 van de 12 relevante standaarden en voor de resterende standaard is dat gepland;
- PKI Overheid voldoet aan 10 van de 11 relevante standaarden en voor de resterende standaard is dat gepland.

Deze voorzieningen onderscheidden zich ook vorig jaar positief (naast enkele anderen).

Gebruiksgegevens van een aantal open standaarden (H5)

Het uiteindelijke doel van het open standaardenbeleid is een brede adoptie van de open standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit' - daar waar deze van toepassing zijn - door alle overheden en andere organisaties in de publieke sector. Het is daarom interessant om te weten in welke mate deze open standaarden daadwerkelijk worden gebruikt.

Dergelijke gebruiksgegevens zijn niet in alle gevallen eenvoudig te verzamelen. Dit jaar is dat voor het eerst gedaan door de accountmanagers van het Bureau Forum Standaardisatie, in de zomer van 2018, met de volgende uitkomsten:

+	Het beeld van BFS is voor 17 standaarden positief: NEN-ISO\IEC 27001 en 27002, SAML, STIX & TAXII, WPA2 Enterprise, NLCIUS, SETU, XBRL, Geo-standaarden, StUF, Aquo Standaard, SIKB 0101, SIKB0102, BWB, ECLI, JCDR en EMN_NL.
-	Voor acht standaarden is het beeld volgens BFS gemengd: IPv6/IPv4, CMIS, OWMS, SKOS, WDO Datamodel en Visi. Voor negen standaarden ontbreekt het BFS aan informatie: AdEs Baseline Profiles, Digitoegankelijk, ODF 1.2, PDF\A-1, PDF\A-2, PDF1.7, Digikoppeling, IFC, E-portfolio, NL LOM en STOSAG.

Halfjaarlijkse meting Internetveiligheidsstandaarden (Bijlage H)

In 2015 is het Forum Standaardisatie gestart met een halfjaarlijkse evaluatie van een groot aantal overheidsdomeinen op het voldoen aan internet- en veiligheidsstandaarden. Het Nationaal Beraad heeft eind 2015 de ambitie uitgesproken deze standaarden versneld te willen adopteren. In het OBDO hebben de overheden in april afgesproken dat volledige adoptie voor de volgende standaarden stapsgewijs gerealiseerd moet worden:

- uiterlijk eind 2017: DNSSEC, HTTPS, TLS (web) en DKIM, DMARC, SPF (mail);
- uiterlijk eind 2018: HSTS, HTTPS, TLS: veilige configuratie conform NCSC (web);
- uiterlijk eind 2019: voor DMARC, SPF instellen van strikte policies, STARTTLS&DANE (mail).

De halfjaarlijkse IV-meting betreft vijf webstandaarden (DNSSEC, HTTPS, TLS, TLS_NCSC, HSTS) en negen mailstandaarden (DANE, DKIM, DMARC, DMARC_policy, DNSSEC_MX, SPF, SPF_policy, STARTTLS, STARTTLS_NCSC). Voor een set van 563 domeinen is in september 2018 met behulp van Internet.nl getoetst of zij voldoen aan deze standaarden.

+	Van de vijf webstandaarden wordt TLS het meest toegepast (96%). De toepassing van de andere standaarden is duidelijk gegroeid: DNSSEC tot 90%, HTTPS tot 89%, TLS_NCSC tot 87 % en HSTS tot 79%.
+	De afspraken voor eind 2017 zijn voor TLS dus inmiddels bijna en voor DNSSEC en HTTPS nog niet helemaal gerealiseerd.
+	Van de negen mailstandaarden worden STARTTLS (94%) en SPF (93%) het meest toegepast, gevolgd door SPF_policy (85%), DKIM (84%) en DMARC (73%).
-	De afspraken voor eind 2017 zijn voor SPF dus inmiddels bijna gerealiseerd, terwijl voor DKIM en vooral DMARC nog een flink stuk te gaan is.
+	De andere vier mailstandaarden worden op dit moment nog minder vaak gebruikt: DNSSEC_MX (69%), STARTTLS_NCSC (55%), DMARC_policy (28%) en DANE (22%). Voor volledige adoptie van deze standaarden zijn de deadlines echter nog niet verstreken.

2. Inleiding en beleidscontext

2.1. Waarom open standaarden?

Sinds 2009 moet een aantal standaarden overheidsbreed verplicht toegepast worden: de open standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst. Deze lijst wordt beheerd door het Forum Standaardisatie. Het gebruik van deze standaarden is essentieel

- om het digitale verkeer binnen en tussen overheden en tussen overheden en burgers en bedrijven soepel te laten doorstromen (interoperabiliteit),
- om grip te krijgen op de kosten voor ICT (door leveranciersafhankelijkheid te beperken)
- en om te zorgen voor veiligheid en betrouwbaarheid in het digitale verkeer: onder andere om cybercriminaliteit tegen te gaan en persoonsgegevens te beschermen.

Om deze redenen is voor veel overheden het gebruik van deze standaarden verplicht. Niet bij wet in formele zin (hoewel deze verplichting met de komst van de wet Digitale Overheid wel op handen is), maar via het 'pas toe of leg uit'-beleid dat onder meer vorm heeft gekregen in de Instructie Rijksdienst voor aanschaf van ICT -diensten en ICT-producten en via diverse bestuursakkoorden. Hierover meer in paragraaf 2.3 over het juridisch kader.

2.2. Het open standaardenbeleid in jaartallen

2008

Besluit van de staatssecretaris van Economische Zaken van 8 november 2008 tot vaststelling van de *Instructie rijksdienst inzake aanschaf ICT-diensten en ICT-producten*. Hiermee is het gebruik van open standaarden voor de Nederlandse overheid de norm.

Pas toe:

Overheden zijn verplicht om bij de aanbesteding, inkoop of ontwikkeling van ICT-systemen en -diensten de relevante standaarden te eisen van de 'pas toe of leg uit'-lijst van het College Standaardisatie. Voor iedere open standaard is in deze lijst een functioneel toepassingsgebied en een organisatorisch werkingsgebied bepaald, aan de hand waarvan de overheidsorganisatie kan bepalen of de open standaard in een specifiek aanschaftraject relevant is.

Leg uit:

Overheden mogen alleen afwijken (d.w.z. 'niet toepassen') ingeval van redenen van bijzonder gewicht⁴. Overheden zijn verplicht om afwijkingen gemotiveerd vast te leggen in de administratie en zijn verplicht om zich over de mate van naleving te verantwoorden in het jaarverslag.

Zie Bijlage C voor een stroomschema.

⁴ "Van het eerste lid kan worden afgeweken indien een dergelijke dienst of product naar verwachting in onvoldoende mate wordt aangeboden, onvoldoende veilig of zeker functioneert, of om andere redenen van bijzonder gewicht."

2011

Het kabinet kondigt aan dat het 'pas toe of leg uit'-regime minder vrijblijvend wordt. Eén van de maatregelen om dat te bereiken is het opnemen van de 'leg uit'-verplichting in de Rijksbegrotingsvoorschriften.

2014

Eén van de aanbevelingen in het rapport van de commissie Elias luidt: De rijksoverheid ziet daadwerkelijk toe op naleving van haar pas-toe-of-leg-uit-beleid rondom opensource software en open standaarden.

2015

De Tweede Kamer neemt de motie Oosenbrug/Gesthuizen (14 april 2015) aan, waarin de regering ondermeer gevraagd werd *"(...) ervoor te zorgen dat voor eind 2015 bij alle aanbestedingen correct omgegaan wordt met de relevante open standaarden (...)".*

Het Nationaal Beraad Digitale Overheid herbevestigt in mei 2015 de reeds bestaande overheidsbrede verplichting voor het toepassen van open standaarden en verlengt deze tot eind 2017.

2016

De Tweede Kamer neemt de motie Oosenbrug (11 oktober 2016) aan, waarin de regering onder andere gevraagd wordt *"(...) het gebruik van open standaarden te verplichten bij wet".*

2018

In maart komt het nieuwe Overheidsbreed Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) voor het eerst bijeen. Het OBDO heeft de bestuurlijke afspraken van het Nationaal Beraad overgenomen cq. verlengd. Het OBDO heeft op 18 april 2018 besloten dat ook mede-overheden bij aanschaf van ICT moeten kiezen voor de relevante open standaarden van de pas-toe-of-leg-uit-lijst.

Daarnaast zijn in het OBDO specifieke afspraken gemaakt voor de adoptie van een aantal internet-veiligheidsstandaarden.

Streefbeeld eind 2017:

- TLS wordt toegepast bij alle overheidswebsites waarbij burgers en/of bedrijven gegevens moeten invoeren, of waarbij gegevens vooringevuld zijn;
- DNSSEC wordt gebruikt voor elke domeinnaam waarmee een overheidsorganisatie met burgers en/of bedrijven communiceert;
- de 'e-mail'-standaarden DMARC, SPF en DKIM worden toegepast voor alle overheids-domeinnamen of deze nu wel of niet gebruik maken van mail.

Streefbeeld eind 2018:

- alle overheidswebsites hebben HTTPS, HSTS en TLS inclusief de veilige configuratie conform NCSC ingevoerd (aanvulling op bestaande adoptie-impuls Nationaal Beraad). Dit is herbevestigd in het Digiprogramma 2018.

Streefbeeld eind 2019:

- adoptie en configuratie van STARTTLS & DANE (beveiliging van emailverkeer middels encryptie) en het instellen van strikte policies voor emailstandaarden SPF en DMARC.

2.3. Juridisch kader

De volgende verplichtingen en afspraken gelden op dit moment voor overheidsorganisaties.

Ministeries en uitvoeringsorganisaties: Rijksinstructie en Rijksbegrotingsvoorschriften

Voor de rijksoverheid (zowel ministeries als uitvoeringsorganisaties) is sinds november 2008 de Rijksinstructie⁵ van kracht:

Bij de aanschaf van een ICT-dienst of ICT-product voor een toepassingsgebied dat voorkomt op de lijst die op de website www.forumstandaardisatie.nl is gepubliceerd, wordt gekozen voor een ICT-dienst of een ICT-product dat gebruikt maakt van een bij het desbetreffende toepassingsgebied vermelde open standaard.

Deze verplichting geldt voor de aanbesteding, inkoop of ontwikkeling van ICT-producten en -diensten ter waarde van € 50.000 en meer. Niet alleen voor nieuwe producten of diensten, maar ook als het gaat om aanpassing van bestaande producten of diensten. In Bijlage C is een schema opgenomen waarin het 'pas toe of leg uit'-principe in het kort wordt toegelicht.

Een open standaard van de lijst is altijd relevant als het betreffende ICT-product of -dienst valt binnen het functionele toepassingsgebied van die open standaard, als de organisatie bovendien valt binnen het organisatorische werkingsgebied van de betreffende standaard.⁶ Er kunnen redenen zijn om de open standaard toch niet toe te passen. De aanbesteder kan echter niet zelf besluiten dat een open standaard 'in dit geval niet relevant is': of een standaard relevant is, hangt uitsluitend af van functioneel toepassingsgebied en organisatorisch werkingsgebied. Wanneer besloten wordt om niet te vragen om één of meer open standaarden die wél van toepassing zijn, dan moet dit worden vastgelegd in de administratie en moet hierover bovendien verantwoording afgelegd worden in het jaarverslag. Afwijkingen zijn overigens alleen mogelijk bij redenen van bijzonder gewicht (zie daarover ook de toelichting van de Instructie rijksdienst).

Daarnaast is sinds een aantal jaren in de RijksBegrotingsVoorschriften⁷ een bepaling opgenomen m.b.t. de bedrijfsvoeringparagraaf:

In het onderdeel financieel en materieel beheer wordt vermeld als is afgeweken (het 'comply of explain'-beginsel) van artikel 3, eerste lid van de Instructie rijksdienst bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten). De Tweede Kamer wil dat de overheid meer gebruik maakt van open standaarden en open source software. De Instructie rijksdienst schrijft voor dat bij de aanschaf en ontwikkeling van ICT-diensten of ICT-producten in beginsel gebruik moet worden gemaakt van open standaarden van de lijst van het College Standaardisatie. Valide afwijkingsgronden zijn opgenomen in de Instructie Rijksdienst. Als er sprake is van afwijking van de Instructie Rijksdienst dan wordt dit gemotiveerd aangegeven.

⁵ Besluit van de staatssecretaris van Economische Zaken van 8 november 2008 tot vaststelling van de Instructie rijksdienst inzake aanschaf ICT-diensten en ICT-producten (artikel 3, lid 1).

⁶ Het functionele toepassingsgebied en het organisatorische werkingsgebied van elke standaard zijn vermeld in de lijst voor 'pas toe of leg uit'. Zie ook Bijlage A van dit rapport.

⁷ De Rijksbegrotingsvoorschriften zijn opgesteld door het Ministerie van Financiën en bevatten de voorschriften voor de verantwoording over de begroting, uitvoering van de begroting en de begroting.

Mede-overheden: iNUP-Resultaatafspraak 20 en Richtlijnen commissie BBV

In de iNUP-bestuursakkoorden was als Resultaatafspraak 20 opgenomen, voorzover het open standaarden betreft:

Gemeenten maken gebruik van de open standaarden zoals vastgesteld door het College standaardisatie en werken hierbij volgens het principe “pas toe of leg uit”.

Deze resultaatafspraak was van toepassing op gemeenten, provincies en waterschappen. Daarnaast is - voor gemeenten en provincies - in de Richtlijnen van de commissie BBV (Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten) de aanbeveling opgenomen:

5a. De commissie BBV doet de aanbeveling om in de paragraaf bedrijfsvoering verantwoording af te leggen over het gebruik van open standaarden.

Op 18 april 2018 heeft het OBDO besloten dat ook mede-overheden bij aanschaf van ICT moeten kiezen voor de relevante open standaarden van de pas-toe-of-leg-uit-lijst.

2.4. Monitor Open standaarden

Het Forum Standaardisatie heeft ICTU gevraagd om jaarlijks, gebruikmakend van verschillende bronnen, een integrale beleidsgerichte rapportage te verzorgen. Die moet inzicht geven in het gebruik van de verplichte standaarden op de lijst voor 'pas toe of leg uit' en zo in de vorderingen van het open standaardenbeleid in het algemeen.

De Monitor Open standaarden brengt voor de ministeries, uitvoeringsorganisaties van de Manifest-groep, gemeenten, provincies en waterschappen in kaart in hoeverre de open standaarden van de lijst door overheidsorganisaties worden toegepast.

2.5. Bronnen van de gepresenteerde gegevens

In deze rapportage worden gegevens gepresenteerd afkomstig uit een drietal bronnen:

- onderzoek van feitelijke aanbestedingen in 2017/2018,
- onderzoek toepassing open standaarden bij overheidsbrede voorzieningen,
- onderzoek overige gebruiksgegevens van een aantal open standaarden.

Onderzoek feitelijke aanbestedingen in 2017/2018

Dit jaar zijn aanbestedingen onderzocht van de rijksoverheid (en uitvoerings-organisaties) en van mede-overheden uit de periode juli 2017-juni 2018. Per aanbesteding is vastgesteld welke open standaarden van de lijst daarop van toepassing waren en in hoeverre daar daadwerkelijk om werd gevraagd ('pas toe'). Vervolgens is nagegaan in hoeverre overheden in hun jaarverslag ook verantwoording hebben afgelegd, wanneer bij aanbestedingen van de lijst werd afgeweken ('leg uit'). Het onderzoek toetst (op basis van openbaar beschikbare documenten) in hoeverre de aanbestedingen voldoen aan het 'pas toe of leg uit'-beginsel, zoals dat (voor het Rijk) is vastgelegd in de Instructie Rijksdienst en de RijksbegrotingsVoorschriften.

Onderzoek open standaarden bij overheidsbrede voorzieningen en shared services

Dit jaar is een onderzoek uitgevoerd naar de mate waarin 35 voorzieningen voldoen aan de open standaarden die daarvoor relevant zijn: 26 voorzieningen van de GDI (Generieke

Digitale Infrastructuur) en 9 andere voorzieningen die in de voorgaande jaren ook onderzocht zijn. Hiervoor zijn de betreffende beheerorganisaties benaderd.

Onderzoek overige gebruiksgegevens van een aantal open standaarden

Om na te gaan in welke mate open standaarden daadwerkelijk worden toegepast zijn overige gebruiksgegevens verzameld voor een aantal open standaarden. Dit jaar is dat voor het eerst gedaan door de accountmanagers van het Bureau Forum Standaardisatie.

3. Open standaarden bij aanbestedingen ('pas toe' en 'leg uit')

Het centrale beleidsinstrument van het open standaardenbeleid is het 'pas toe of leg uit'-principe: overheden moeten bij ICT-aanbestedingen de relevante open standaarden van de lijst toepassen, of verantwoording afleggen in hun jaarverslag als zij deze standaarden niet toepassen, ondanks dat zij relevant zijn.

In het kader van de Monitor Open standaarden 2018 is nu voor het zevende achtereenvolgende jaar onderzoek gedaan naar de toepassing van open standaarden bij aanbestedingen door overheden. Per aanbesteding is vastgesteld welke open standaarden van de lijst daarop van toepassing waren en in hoeverre daar daadwerkelijk om is gevraagd ('pas toe'). Vervolgens is nagegaan in hoeverre overheden in hun jaarverslag verantwoording hebben afgelegd, wanneer bij aanbestedingen van de lijst werd afgeweken ('leg uit').

De aanpak van dit deelonderzoek wordt beschreven in paragraaf 3.1. De resultaten komen aan bod in paragrafen 3.2 ('pas toe' bij aanbestedingen), 3.3 (mate van 'pas toe' per open standaard), 3.4 ('leg uit' in jaarverslagen) en 3.5 (mate waarin open standaarden relevant waren bij de onderzochte aanbestedingen).

3.1. Onderzoek van feitelijke aanbestedingen

Dit jaar is, net als in de voorgaande jaren, onderzoek gedaan naar de aanbestedingen door het Rijk (met inbegrip van de uitvoeringsorganisaties, agentschappen en ZBO's) en de decentrale overheden (voor de periode Q3 en Q4 2017 en Q1 en Q2 2018). Dit jaar is de rol van eerste en tweede expert dezelfde als vorig jaar: de beoordeling van aanbestedingen is uitgevoerd door Linda Oosterheert MSc en Robin de Veer (TNO), mr. dr. Mathieu Paapst en mr. Arend-Jan Wiersma (ICTRecht) leverden de second opinion op de Rijks-aanbestedingen.

Onderzocht zijn aanbestedingen die op TenderNed.nl zijn gepubliceerd. Het betreft daardoor voornamelijk Europese aanbestedingen (drempelwaarden voor Europese aanbestedingen⁸: voor de rijksoverheid > € 135.000 (vanaf 1-1-2018: € 144.000) en voor decentrale overheden > € 209.000 (vanaf 1-1-2018: € 221.000). Aanbestedingen onder deze grenzen (maar groter dan € 50.000) worden weinig op TenderNed.nl gepubliceerd en vallen om die reden grotendeels buiten het onderzoek. Verder zijn detacheringen (waaronder maatwerk-opdrachten) in principe niet onderzocht, omdat 'pas toe of leg uit' daarbij hoogstens op bijzondere wijze kan plaatsvinden (bijvoorbeeld door bepaalde competenties te eisen). Daarnaast is moeilijk te beoordelen of daarbij ICT-producten/-diensten gerealiseerd worden waarop open standaarden van toepassing zijn en in hoeverre die daarbij geëist worden. Een kanttekening hierbij: in de onderzoekspraktijk bleek deze grens niet altijd even duidelijk te trekken. Voor een goede beoordeling moeten de aanbestedingsdocumenten bestudeerd kunnen worden, die moeten dus (nog) voor de beoordelaars beschikbaar zijn.

In principe worden elk jaar *alle* gevonden relevante aanbestedingen van Rijksoverheid en uitvoeringsorganisaties beoordeeld. Dit jaar ligt het aantal beoordeelde aanbestedingen van

⁸ Deze drempelwaarden worden telkens voor een periode van twee jaar door de Europese Commissie vastgesteld. Met ingang van 1 januari 2018 zijn nieuwe drempelwaarden van kracht.

de Rijksoverheid (34) op het gebruikelijke niveau. Dat neemt niet weg dat ook dit jaar een aantal aanvankelijk geselecteerde aanbestedingen bij nader inzien door de experts als 'niet beoordeelbaar' gekwalificeerd moest worden. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om:

- een aanbesteding gericht op het herzien van een modelinstrument. Op het eerste oog lijkt het om een ICT-aanbesteding te gaan maar dat blijkt bij nader inzien niet het geval. Open standaarden kunnen hierop niet van toepassing worden verklaard;
- een aanbesteding waarbij wordt gevraagd om een projectvoorstel, om vervolgens uit de ingediende projectvoorstellen de beste te selecteren en daarop verder te borduren; er ligt derhalve geen projectvoorstel aan de basis van de aanbesteding maar daar wordt juist om gevraagd zodat een koppeling met open standaarden (nog niet) mogelijk is;
- een aanbesteding betreft beheer en onderhoud van informatievoorziening c.q. industriële automatisering maar in feite betreft het geen ICT-aanbesteding;
- net als in eerdere jaren blijkt ook dit jaar in een enkel geval weer sprake van een raamovereenkomst die onvoldoende gedetailleerd uitgewerkt is om een oordeel te kunnen geven over de relevantie van open standaarden.

Voor de mede-overheden wordt elk jaar een *steekproef* getrokken uit de gevonden aanbestedingen. Dit jaar zijn 33 aanbestedingen van mede-overheden beoordeeld, dat is beduidend meer dan in voorgaande jaren. Voor deze verdubbeling is bewust gekozen om beter zicht te krijgen op de aanbestedingen door mede-overheden.

De beoordeling heeft plaatsgevonden in twee tranches: aanbestedingen uit de periode juli tot en met december 2017 en uit de periode januari tot en met juni 2018. Uiteindelijk zijn in totaal 67 aanbestedingen beoordeeld: 34 van het Rijk (departementen en uitvoeringsorganisaties, agentschappen, ZBO's) en een steekproef van 33 aanbestedingen van mede-overheden. De 67 beoordeelde aanbestedingen vormen een goede afspiegeling van de overheids-ICT-aanbestedingen, voor zover die binnen de beschreven zoek-kaders vallen.

Voor een goed begrip van het cijfermateriaal nog enkele opmerkingen over de praktijk van ICT-aanbestedingen door overheden:

- veel overheidsorganisaties werken met (ICT-)mantelovereenkomsten, die voor langere periode van kracht zijn en/of met enkele jaren verlengd worden; aanbestedingen binnen de mantelovereenkomst worden direct bij de mantelpartijen uitgezet en zijn dus niet via TenderNed.nl te achterhalen;
- de vervangingscyclus van veel bedrijfs-software is 5 tot 8 jaar, wat betekent dat dergelijke applicaties maar eens in de zoveel jaar (opnieuw) worden aanbesteed; met name bij kleinere overheidsorganisaties kan dit betekenen dat men slechts zeer incidenteel van doen heeft met het beleid rond open standaarden;
- de huidige lijst voor 'pas toe of leg uit' bevat onder andere diverse semantische open standaarden, waaronder een aantal met een zeer specifiek toepassingsgebied; dergelijke standaarden blijken in de praktijk vaker relevant voor maatwerk-oplossingen dan voor standaardsoftware-pakketten; zoals gezegd valt juist een deel van de maatwerk-opdrachten buiten het onderzoek (detacheringen, mantel-overeenkomsten);
- uit de praktijk van de beoordeling door de experts van de aanbestedingen blijkt dat een aantal standaarden uitsluitend in combinatie al dan niet relevant worden geacht, ook al staan deze standaarden los op de lijst; voorbeelden van dergelijke combinaties zijn DKIM-DMARC-SPF (e-mail standaarden) en ISO-27001 en ISO-27002.

De variatie in de aard van de ICT-producten en -diensten die werden aanbesteed is net als in de voorgaande jaren groot. Enkele willekeurige voorbeelden van aanbestedingen:

- vervanging van een website: ontwerpen, ontwikkelen, hosten en doorontwikkelen van de website en bijbehorende advisering hierover (ministerie / Rijk);
- levering, onderhoud en doorontwikkeling van een volledige e-HRM oplossing, inclusief de verwerking van salarissen en ter beschikking stellen van tweedelijns helpdesk (ZBO / Rijk);
- aanschaf van licenties voor een cloudapplicatie voor implementatie, hosten, support, verdere ontwikkeling, onderhoud en beheer van het zaakstelsel met de volgende functionaliteiten: zaak-, relatiebeheer-, archief- en portal-functionaliteit (ZBO / Rijk);
- het Huis voor Klokkenluiders zoekt een onafhankelijke ICT-dienstverlener om de kleine organisatie op ICT-gebied te ontzorgen en een digitale werkomgeving bij onder te brengen; de werkzaamheden van Het Huis voor Klokkenluiders zijn zeer vertrouwelijk en vragen om een beveiligde digitale werkomgeving (ministerie / Rijk);
- met behulp van de aanwezige software een nieuw Examen Management Systeem bouwen, inrichten en onderhouden; migratie van (persoons)gegevens van het oude naar het nieuwe systeem vallen binnen de scope (ZBO / Rijk);
- het implementeren en onderhouden van een geautomatiseerde ondersteuning van alle activiteiten in het kader van ketensamenwerking, schuldhulpverlening en de bankfunctie van de Gemeentelijke Kredietbank (gemeente);
- hosting en dataopslag voor rioleringen en gemalen; hieruit komen diverse rapportages over waterbeheer, rioleringen en gemalen, met deze inspecties en meldingen stuurt de gemeente op de onderhoudsstrategie en worden analyses gemaakt (gemeente);
- om te voldoen aan de wettelijke eis voldoen om medische gegevens van kinderen digitaal vast te leggen in het Digitaal Dossier Jeugdgezondheidszorg (DD JGZ) zoekt men een partij die alles voor een operationele (SaaS) applicatie verzorgt (veiligheidsregio);
- het beschikbaar stellen van een website waarop kiesgerechtigden zich ten behoeve van de waterschapsverkiezingen kunnen oriënteren op een politieke partij (waterschap);
- het leveren van hardware voor eindgebruikers (waaronder tablets, laptops, desktops, mobiele telefoons en accessoires) en servers voor de centrale infrastructuur (provincie).

Toetsingskader

Het onderzoek is gebaseerd op de gepubliceerde, openbare informatie over de aanbestedingen. Dit sluit aan bij de transparantie die ten grondslag ligt aan het open standaardenbeleid. Bovendien is dat de informatie waarop de aanbieders zich (in elk geval in eerste instantie) hebben moeten baseren. Dat impliceert dat informatie uit bijvoorbeeld een Nota van Inlichtingen ook niet mee mag wegen bij het opmaken van de beoordeling. In tegenstelling tot eerdere jaren is de kwestie van informatie uit de Nota van Inlichtingen overigens dit jaar en vorig jaar in het geheel niet aan de orde geweest bij de beoordelingen.

Daarnaast is onderzocht op welke wijze de verantwoording ('leg uit') over 2017 heeft plaatsgevonden⁹.

Het onderzoek toetst op basis van deze openbare documenten in hoeverre de aanbestedingen voldoen aan het 'pas toe of leg uit'-beginsel, zoals dat (voor de Rijksoverheid) is vastgelegd in de Instructie Rijksdienst. Andere (beleids)overwegingen en argumenten, die mogelijk een rol hebben gespeeld bij de aanbestedingen, vallen buiten de scope van dit onderzoek.

⁹ Zie paragraaf 3.4.

Er is voor een aanbesteding sprake van een 'relevante open standaard', als het betreffende ICT-product of -dienst valt binnen het functionele toepassingsgebied van die standaard, en als de aanbestedende organisatie bovendien valt binnen het organisatorische werkingsgebied van de standaard. Voor één aanbesteding kunnen uiteraard meerdere open standaarden relevant zijn. Of een standaard van toepassing is, hangt dus uitsluitend af van het functioneel toepassingsgebied en het organisatorisch werkingsgebied. Wanneer de aanbestedende organisatie besluit om niet te vragen om één of meer open standaarden die wél van toepassing zijn, dan moet dit worden vastgelegd in de administratie en moet hierover bovendien verantwoording afgelegd worden in het jaarverslag. Afwijkingen zijn overigens alleen mogelijk bij redenen van bijzonder gewicht.

Het toepassen van een open standaard vereist, dat bij de aanbesteding expliciet gevraagd wordt om deze standaard. In plaats van expliciet om de relevante open standaard(en) te vragen, wordt soms alleen in algemene zin verwezen naar de lijst voor 'pas toe of leg uit'. De aanbieder krijgt daarmee de verantwoordelijkheid voor het correct toepassen ervan. In de praktijk levert dat echter niet het beoogde (beleids)effect op. Immers, de aanbiedingen zijn alleen te beoordelen op het correct toepassen van de lijst als (a) de aanbesteder zelf weet welke open standaarden van toepassing zijn, en (b) hierom ook expliciet gevraagd heeft. Het beoogde (beleids)effect is er dus alleen indien één of meer aanbieders (toch) de relevante open standaard(en) toepassen.

3.2. 'Pas toe' bij feitelijke aanbestedingen in 2017/2018

In totaal had in de beoordeelde 67 aanbestedingen om 555 open standaarden gevraagd moeten worden, feitelijk werd er echter 240 keer om een open standaard gevraagd - dat is dus 43% daarvan (zie de groene rijen middenin tabel 1). Dit is vergelijkbaar met het percentage van de afgelopen jaren (2014/2015: 43% en 2015/2016: 44%, 2016/2017 45%). In 2012 en 2013 lag dit percentage overigens beduidend lager, op respectievelijk 30% en 25%.

Bij 4 van de 67 aanbestedingen (6%; vorig jaar 12%, de grijze kolommen in tabel 1) werd om alle relevante open standaarden gevraagd, dat is 'pas toe' in strikte zin: 1 aanbesteding door een ministerie en 3 aanbestedingen door een ZBO. Daarnaast werd bij 53 aanbestedingen (79%; vorig jaar 69%) gevraagd om een deel van de voor die aanbesteding relevante standaarden. Bij de resterende 10 aanbestedingen (15%; vorig jaar 19%) - waarbij één of meer open standaarden relevant waren - werd om geen enkele open standaard gevraagd.

Deze driedeling is in twee opzichten verder genuanceerd. Enerzijds door onderscheid te maken tussen de voor een bepaalde aanbesteding *cruciale* open standaarden en de andere relevante open standaarden. Anderzijds kan bij de aanbesteding op meer algemene wijze aandacht besteed zijn aan open standaarden. Dit leidt tot zeven categorieën voor de mate waarin aanbestedingen voldoen aan het open standaardenbeleid:

- er is om alle relevante open standaarden gevraagd (6%),
- er is om een deel van de relevante open standaarden gevraagd, onderverdeeld in:
 - er is om alle cruciale open standaarden gevraagd maar om één of meer andere open standaarden niet (9%),
 - er is om open standaarden gevraagd, maar om minimaal één cruciale niet (70%),
- er zijn geen relevante open standaarden gevraagd, onder te verdelen in:
 - er wordt alleen verwezen naar architectuur-kaders (3%),
 - er wordt in algemene zin aandacht besteed aan open standaardenbeleid (0%),
 - er is geen aandacht voor open standaardenbeleid (12%),
 - de aanbesteding is strijdig met het open standaardenbeleid (0%).

Tabel 1: 'Pas toe' en 'leg uit' bij feitelijke aanbestedingen 2017/2018*(Bron: onderzoek feitelijke aanbestedingen juli 2017 t/m juni 2018, uitgevoerd zomer 2018)*

	Ministeries + Uitvoerings- organisaties		Gemeenten + Provincies + Waterschappen		Totaal 2017 / 2018		Totaal 2016 / 2017	
	totaal	in %	totaal	in %	totaal	in %	totaal	in %
aanbestedingen waarbij OS relevant	34	100 %	33	100 %	67	100 %	52	100 %
alle relevante OSn gevraagd	4	11 %	0	0 %	4	6 %	6	12 %
deel van relevante OSn gevraagd	24	71 %	29	88 %	53	79 %	36	69 %
* cruciale OSn gevraagd	5	(15 %)	1	(3 %)	6	(9 %)	11	(21 %)
* OSn gevraagd, maar cruciale niet	19	(56 %)	28	(85 %)	47	(70 %)	25	(48 %)
geen relevante OSn gevraagd	6	18 %	4	12 %	10	15 %	10	19 %
* alleen architectuur-kaders	1	(3 %)	1	(3 %)	2	(3 %)	0	(0 %)
* algemene aandacht aan OSn-beleid	0	(0 %)	0	(0 %)	0	(0 %)	0	(0 %)
* geen aandacht voor OSn-beleid	5	(15 %)	3	(9 %)	8	(12 %)	8	(15 %)
* strijdig met OSn-beleid	0	(0 %)	0	(0 %)	0	(0 %)	2	(4 %)
totaal aantal relevante OSn	278	100 %	277	100 %	555	100 %	317	100 %
* aantal cruciale relevante OSn	213	77 %	198	71 %	411	74 %	198	62 %
totaal aantal gevraagde relevante OSn	138	50 %	102	37 %	240	43 %	142	45 %
* niet alle OSn gevraagd => Leg Uit vereist	30	(83 %)	33	(100 %)	63	(94 %)	46	(88 %)
cruciale OSn wel gevraagd	5		1		6		11	
Leg Uit in jaarverslag beslist vereist	25		32		57		35	
- idem, maar beperkt tot Q3+Q4 2017 ¹⁰	13	(100 %)	15	(100 %)	23	(100 %)	20	(100 %)
- concrete verantwoording in jaarverslag	0	(0 %)	0	(0 %)	0	(0 %)	0	(0 %)
- beperkte verantwoording in jaarverslag	2	(15 %)	0	(0 %)	2	(9 %)	3	(15 %)
- geen Leg Uit in jaarverslag	11	(85 %)	15	(100 %)	21	(91 %)	17	(85 %)
Totaal	34	100 %	33	100 %	67	100 %	52	100 %

NB: groen gemarkeerde deel betreft aantallen standaarden, rest van tabel aantallen aanbestedingen

Ook dit jaar blijken er verschillen te zijn tussen Rijk en uitvoeringsorganisaties enerzijds en de mede-overheden (gemeenten, provincies, waterschappen) anderzijds. Het zijn dit jaar echter andere verschillen dan vorig jaar. Vorig jaar waren de scores van de mede-overheden beduidend minder goed dan die van het Rijk, dit jaar is dat verschil minder groot.

Bij 11% van de aanbestedingen door Rijk en uitvoeringsorganisaties werd om alle relevante standaarden gevraagd (vorig jaar nog 17%). Bij de decentrale overheden is bij geen enkele onderzochte aanbesteding om alle relevante standaarden gevraagd (vorig jaar evenmin, het jaar daarvoor nog bij 17%). Bij 71% van de Rijks-aanbestedingen – min of meer

¹⁰ Controle op de toepassing van 'leg uit' heeft alleen kunnen plaatsvinden over de aanbestedingen uit 2017, waarover verantwoording had moeten worden afgelegd in het Jaarverslag 2017.

vergelijkbaar met vorig jaar – is om een deel van de relevante open standaarden gevraagd, tegen 88% voor de decentrale overheden. Met name de midden-categorie 'relevante standaarden gevraagd maar minimaal één cruciale niet' is bij de mede-overheden sterk gestegen en erg groot geworden: dit jaar 85% van de aanbestedingen (vorig jaar: 47%).

Bij 18% van de Rijks-aanbestedingen werd om geen enkele relevante standaard gevraagd, tegen 12% voor de decentrale overheden. Het percentage aanbestedingen waarbij om geen enkele open standaard werd gevraagd is voor het Rijk opgelopen van 11% vorig jaar naar 18% dit jaar, voor de decentrale overheden is juist flink teruggelopen van 36% naar 12%.

Uit het horizontaal met groen gemarkeerde blok in de tabel valt op dat driekwart van de relevante standaarden (74%) door de beoordelaars als cruciaal worden aangemerkt. Dat is het geval als de betreffende standaard van belang is voor de kern van de applicatie. Vorig jaar was dit aandeel lager, toen was 62% van de relevante standaarden cruciaal. Met een score van 74% komen we weer in de buurt van de score van twee jaar terug (79%). Met betrekking tot dit verschil het volgende:

- het aantal standaarden dat per aanbesteding relevant wordt geacht, ligt dit jaar duidelijk hoger dan vorig jaar (gemiddeld ruim 8 standaarden per aanbesteding, vergeleken met gemiddeld 6 standaarden per aanbesteding in de voorafgaande jaren) en deze stijging manifesteert zich zowel bij het Rijk als bij de mede-overheden;
- ook de stijging van het aandeel cruciale standaarden daarbinnen manifesteert zich zowel bij het Rijk – van 66% naar 77% – als bij de mede-overheden (van 55% naar 71%).

Tot slot is opvallend aan tabel 1 dat ook het aandeel bevroagde standaarden voor het Rijk en mede-overheden weer wat meer naar elkaar toe beweegt. Twee jaar geleden scoorden Rijk en mede-overheden nog gelijk (44%), maar vorig jaar was de score van het Rijk bijna twee maal zo hoog als van de mede-overheden (54% tegenover 28%). Dit jaar is het verschil kleiner: 50% voor Rijk en 37% voor mede-overheden. Ook hier nemen dus de grote onderlinge verschillen van vorig jaar weer af.

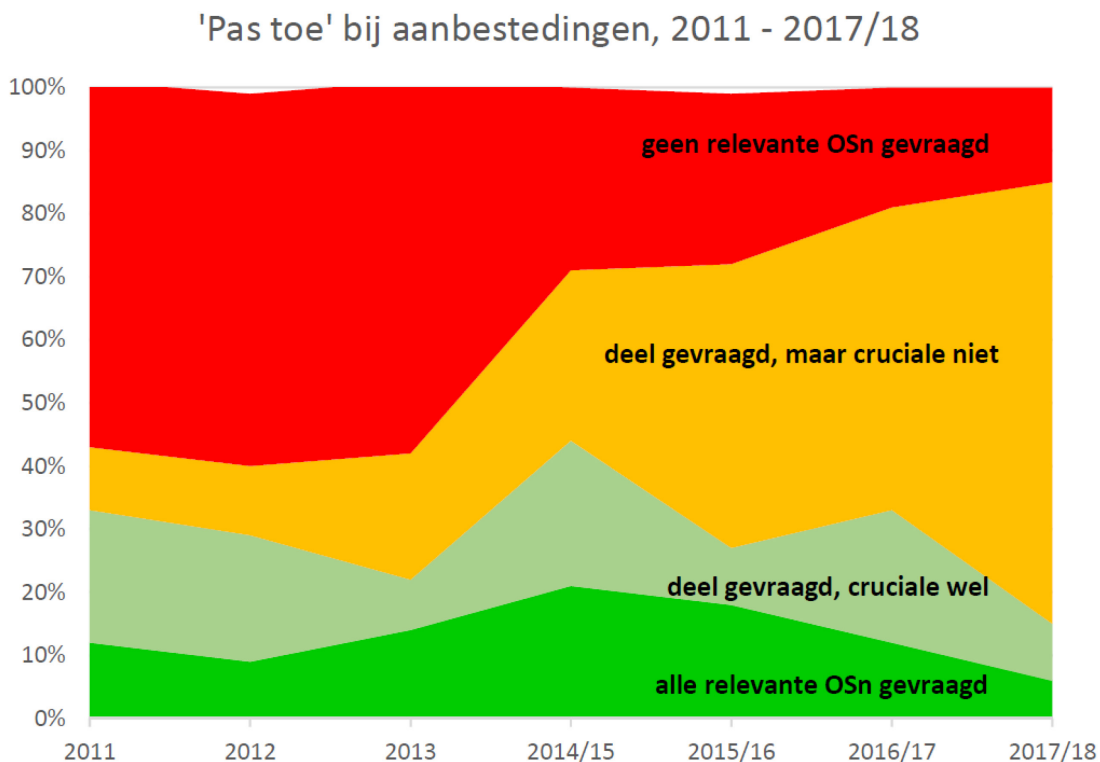
Op basis van tabel 1 en de cijfers van de voorgaande jaren is de ontwikkeling als volgt:

- Het aantal aanbestedingen waarbij om alle relevante standaarden is gevraagd is afgenomen, van 12% vorig jaar naar nu 6%. Dit is het derde jaar op rij dat in deze categorie sprake is van een afname (drie jaar geleden lag dit percentage nog op 21%). De daling dit jaar is toe te schrijven aan het feit dat bij Rijk sprake is van een terugloop van 17% naar 11%; de score voor mede-overheden lag al op 0% en daarin is dit jaar geen verandering gekomen.
- Voor het aantal aanbestedingen waarbij om geen enkele standaard is gevraagd is sprake van een duidelijke verbetering: een daling 19% naar 15%, nadat vorig jaar ook al sprake was van een daling, toen van 27% naar 19%. Deze verbetering dit jaar wordt volledig gerealiseerd bij de mede-overheden waar sprake is van een daling van 35% naar 12% dit jaar. Bij Rijk is juist sprake van een wat minder goede score: 18% dit jaar tegen 11% vorig jaar.
- Omdat bovenstaande twee categorieën teruglopen laat de middencategorie – een deel van de relevante standaarden gevraagd – een oplopend percentage zien, overigens net als vorig jaar: een stijging van 69% naar 79% (vorig jaar: van 55% naar 69%). De verschuiving *binnen* deze middencategorie is niet echt gunstig:

- wel gevraagd om alle cruciale open standaarden maar om één of meer andere niet: teruggelopen van 21% vorig jaar naar 9% nu en daarmee terug op het oude niveau van 2 jaar terug, waarbij moet worden opgemerkt dat de schommelingen in deze categorie een grillig beeld vertonen (drie jaar geleden immers 23%);
- gevraagd om open standaarden, maar om minimaal één cruciale niet: van 48% vorig jaar naar maar liefst 70% dit jaar.

In Figuur 2 is de ontwikkeling in een breder tijdsperspectief geplaatst, vanaf het jaar 2011.

Figuur 2: 'Pas toe' bij feitelijke aanbestedingen 2011 - 2017/2018

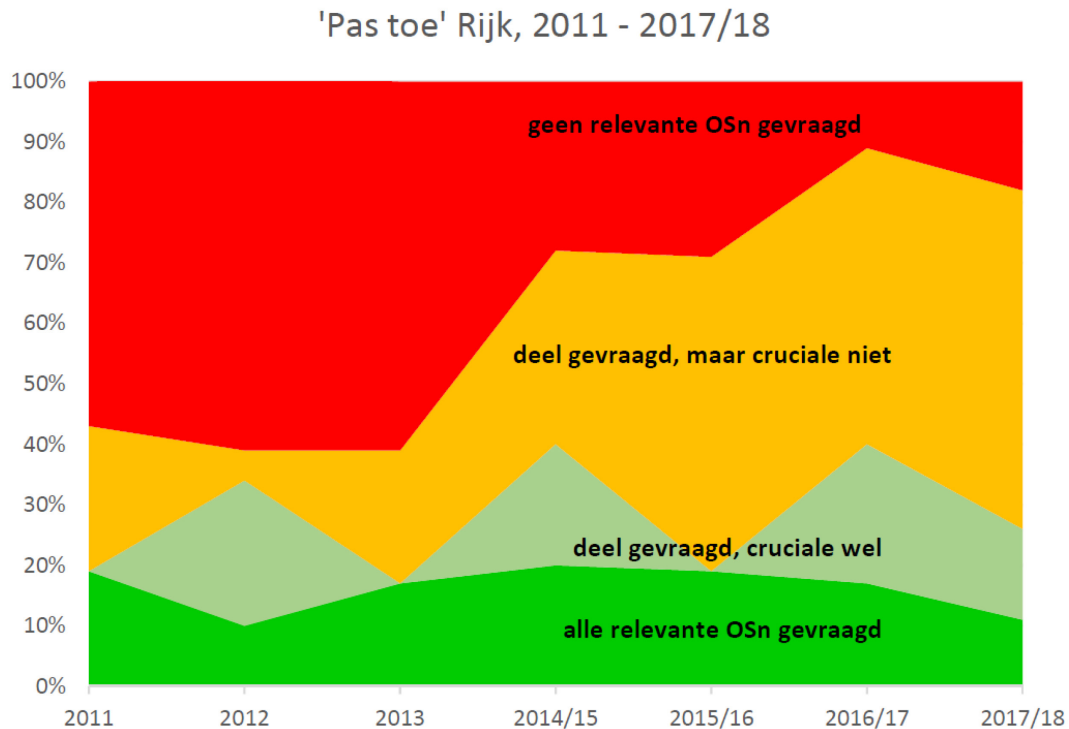

Het goede nieuws uit deze figuur is dat het aantal aanbestedingen waarvoor geen enkele standaard is gevraagd (rood) is gedaald in vergelijking met vorig jaar. Het aandeel daalde van 19% vorig jaar naar 15% dit jaar. Daarmee zet de verbetering verder door, na met name een forse verbetering in de monitor 2014/2015. In de periode daarvoor (2011-2013) was het percentage altijd net onder de 60%.

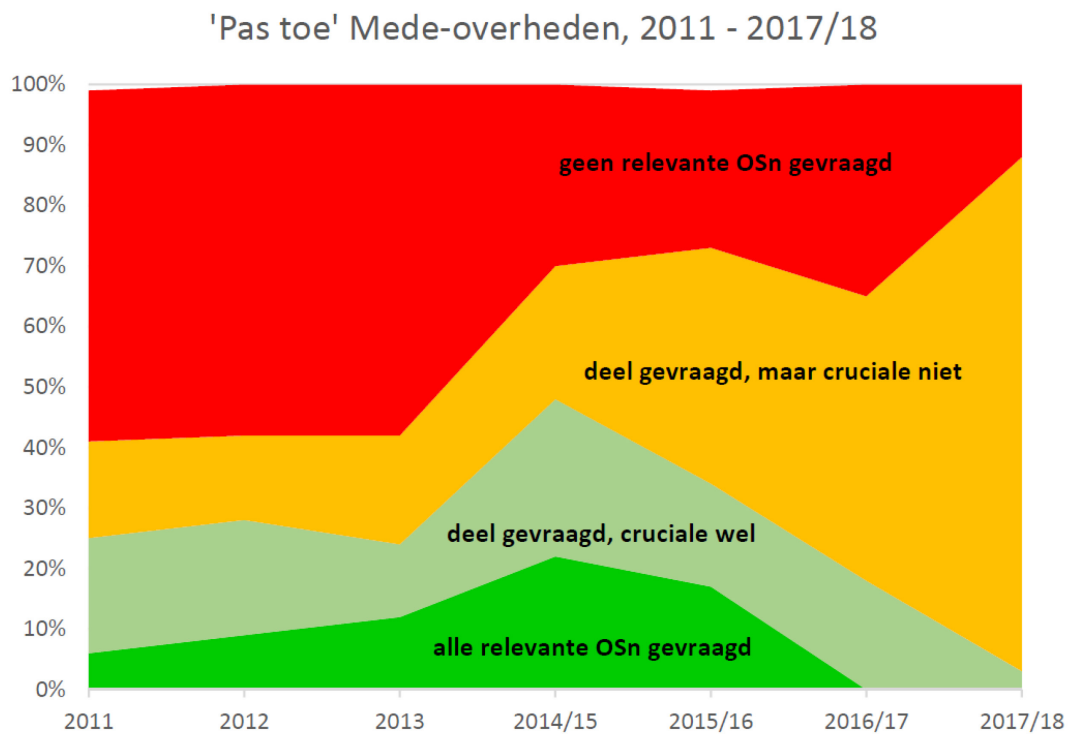
Minder gunstig is de ontwikkeling aan de andere kant van het spectrum. Zowel het aandeel donkergroen als lichtgroen loopt terug. Het percentage 'alle standaarden gevraagd' (donkergroen) loopt net als in vorige jaren enigszins terug, nu van 12% naar 6%. Maar ook het aandeel lichtgroen ('alle als cruciaal aangemerkte standaarden gevraagd maar een of meer andere standaarden niet') loopt terug, van 21% naar 9%. Voor het lichtgroene en het donkergroene deel samen – alle cruciale open standaarden zijn gevraagd – gaat de score dit jaar (15%) de verkeerde kant op, dat is nog niet eerder zo laag geweest. Dit is mogelijk te verklaren doordat (a) er per aanbesteding meer standaarden relevant zijn (gemiddeld 8 in plaats van 6) en (b) een groter deel daarvan als cruciaal is aangemerkt (74% in plaats van 62%). Daardoor is het dit jaar moeilijker om één van de 'groene' scores te behalen.

Deze ontwikkeling kan ook worden uitgesplitst naar Rijk en uitvoeringsorganisaties, respectievelijk mede-overheden. Daaruit blijkt dat de ontwikkeling binnen die beide categorieën door de jaren heen een verschillend beeld laat zien – zie figuur 3a en 3b.

Figuur 3a: 'Pas toe' bij aanbestedingen Rijk 2011 - 2017/2018

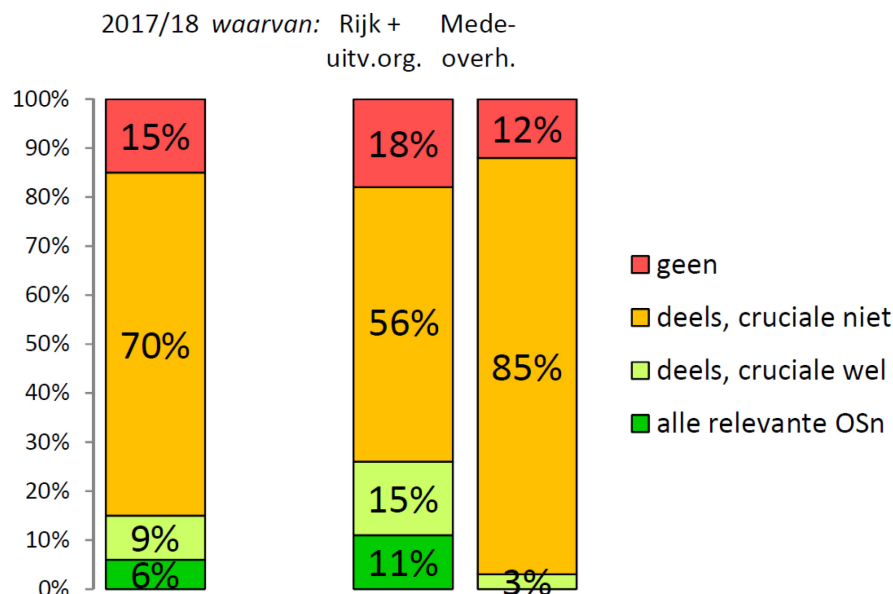
Figuur 3b: 'Pas toe' bij aanbestedingen Mede-overheden 2011 - 2017/2018

Dit jaar is (bewust) het aantal aanbestedingen door mede-overheden verdubbeld. Uit een nadere analyse blijkt dit slechts een beperkte invloed te hebben op de totaal-cijfers.

In figuur 4 (rechts) is duidelijk te zien dat de verschillen tussen enerzijds Rijk en uitvoeringsorganisaties en anderzijds mede-overheden groot zijn: bij 56% van de Rijks-aanbestedingen werd om een deel van de relevante standaarden gevraagd maar om tenminste één cruciale niet (mede-overheden: 85%), bij 11% werd om alle relevante standaarden gevraagd (mede-overheden: 0%) en bij 15% om alle cruciale standaarden (mede-overheden: 3%).

Figuur 4: 'Pas toe' bij aanbestedingen: uitsplitsing Rijk vs. mede-overheden 2017/2018

Enkele goede voorbeelden

Net als in de vorige monitors brengen we ook nu weer enkele goede voorbeelden van aanbestedingen die in lijn zijn met het open standaardenbeleid voor het voetlicht. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is net als vorig jaar terug te vinden in dit rijtje, met een A-score (alle relevante standaarden uitgevraagd) bij een aanbesteding met een complex beeld van relevante standaarden. Om dezelfde reden staat ook Zorginstituut Nederland (ZIN) erbij. En als derde krijgt scoorde ook de gemeente Molenwaard uitstekend volgens de onderzoekers.

Ministerie van BZK: Het Huis voor Klokkenluiders zocht een onafhankelijke ICT-dienstverlener om deze kleine organisatie op ICT-gebied te ontzorgen en een digitale werkomgeving bij onder te brengen. De werkzaamheden van Het Huis zijn zeer vertrouwelijk. De aanbesteding omvat het leveren van een beveiligde digitale werkomgeving, ICT-infrastructuurdiensten/hosting, hardware met software voor werkplekken (incl. onderhoud en beheer), en koppelingen met het SaaS-systeem en Citrix-werkomgeving. Alle 12 (!) open standaarden die relevant worden geacht, zijn ook uitgevraagd: DNSSEC, IPv4/6, ISO 27001/27002, SAML, HTTPS & HSTS, WPA2 Enterprise, SPF, DKIM, DMARC en – minder cruciaal – ODF en PDF. In de aanbestedingsstukken wordt op veel plaatsen verwezen naar het gebruik van open standaarden en men verwijst naar de 'Pas toe of leg uit'-lijst van het Forum Standaardisatie. Ook worden de aanbidders nadrukkelijk aangespoord om het gebruik van niet algemeen geaccepteerde standaarden te vermijden.

Zorginstituut Nederland: het leveren, onderhouden en doorontwikkelen van een volledige e-HRM oplossing, die geïmplementeerd moet worden bij Zorginstituut Nederland. Daarnaast betreft het de verwerking van salarissen en het ter beschikking stellen van een tweedelijns helpdesk. De processen die het systeem moet begeleiden zijn performance management, uitstroom, verzuim- & verlofregistratie, personeelsregistratie, doorstroom en overkoepelende processen.

In de aanbesteding is naar alle (in totaal 11 !) relevante open standaarden gevraagd: Digitoegankelijk, HTTPS & HSTS, TLS, ISO 27001/27002, ODF, PDF, en minder cruciaal: SAML, SPF, DKIM en DMARC. (Van ZIN is overigens nog één andere aanbesteding ten behoeve van deze monitor beoordeeld. Ook daar was sprake van een A-score, zij het dat in dat geval alleen de ISO-standaarden relevant waren.)

Gemeente Molenwaard: de gemeenten Giessenlanden en Molenwaard vormen samen de nieuwe gemeente Molenlanden. Voor deze nieuwe gemeente is men op zoek naar een partij voor het leveren, inrichten, implementeren, koppelen, operationaliseren, in stand houden en doorontwikkelen van één nieuw burgerzakensysteem. Tevens dienen de huidige twee basisregistraties samengevoegd te worden tot één nieuwe Basisregistratie personen voor de gemeente Molenlanden.

De volgende standaarden worden relevant geacht: Digikoppeling, Digitoegankelijk, DNSSEC, HTTPS & HSTS, TLS, ISO 27001 / 27002, StUF, PDF en SAML. De experts die de aanbesteding hebben beoordeeld merken het volgende op. *“Alle standaarden zijn gevraagd, behalve Digitoegankelijk en DNSSEC. Zonde, want het is verder een goed voorbeeld van hoe het wel moet! Er wordt goed aandacht besteed aan het gebruik van open standaarden. Men verwijst expliciet naar het open standaardenbeleid en de 'pas toe of leg uit' lijst van het Forum Standaardisatie. Ook moet de geleverde software binnen twaalf maanden geconformeerd zijn aan nieuwe releases van de open standaarden van het Forum Standaardisatie.”*

3.3. 'Pas toe' per open standaard

Voor de mate waarin om een open standaard wordt gevraagd (wanneer die voor de aanbesteding relevant is) biedt tabel 1 al een eerste indicatie. Van alle relevant geachte standaarden (bij 67 aanbestedingen was dit jaar 555 keer een open standaard relevant) is in 240 gevallen (43%) bij de aanbesteding daadwerkelijk om die standaard(en) gevraagd. Om deze cijfers in het juiste perspectief te plaatsen het volgende:

- het aantal relevant geachte standaarden per aanbesteding ligt dit jaar gemiddeld beduidend hoger dan vorig jaar (8,3 dit jaar tegen 6,1 standaarden per aanbesteding vorig jaar¹¹);
- het percentage uitgevraagd ligt met 43% iets lager dan vorig jaar (2017: 45%)¹²;
- de combinatie van bovenstaande twee punten betekent enerzijds dat er dit jaar per aanbesteding meer standaarden zijn uitgevraagd dan vorig jaar (3,6 versus 2,7);
- maar er zijn ook meer relevant geachte standaarden NIET uitgevraagd: het gemiddelde aantal niet-gevraagde standaarden ligt per aanbesteding dit jaar op 4,7 (vorig jaar: 3,4).

¹¹ Het aantal standaarden op de lijst voor 'pas toe of leg uit' is min of meer vergelijkbaar met vorig jaar. Let wel: de standaarden die in november 2017 en in mei 2018 op de lijst zijn geplaatst, zijn nog niet in de beoordeling meegenomen.

¹² In 2016 was dit 44% en in 2015 43%; dat was toen een flinke verbetering ten opzichte van het jaar daarvoor (25%).

Tabel 5: 'Pas toe' bij feitelijke aanbestedingen in 2017 / 2018, per standaard
(Bron: onderzoek feitelijke aanbestedingen juli 2017 t/m juni 2018, uitgevoerd zomer 2018)

	4 x 14 x 9 x	≥ 75 % 25-75 % < 25 %	Ministeries + Uitvoerings- Organisaties	Gemeenten + Provincies + Waterschappen	Totaal 2017/2018	Totaal 2016/2017
aantal aanbestedingen: n =	34		33		67	52
	relevant	comply: gevraagd in % van relevant	relevant	comply: gevraagd in % van relevant	relevant	comply: gevraagd in % van relevant
Internet & beveiliging:						
DKIM	16	44 %	7	14 %	23	35 %
DMARC	16	44 %	7	14 %	23	35 %
DNSSEC	10	30 %	8	12 %	18	22 %
HTTPS & HSTS	29	66 %	31	29 %	60	47 %
IPv6 en IPv4	12	17 %	13	15 %	25	16 %
NEN-ISO\IEC 27001:2005nl	33	67 %	33	70 %	66	68 %
NEN-ISO\IEC 27002:2007nl	33	48 %	33	58 %	66	53 %
SAML	11	64 %	14	43 %	25	52 %
SPF	16	44 %	7	14 %	23	35 %
STARTTLS en DANE	1	0 %	0		1	0 %
TLS	29	66 %	31	19 %	60	42 %
WPA2 Enterprise	2	50 %	1	0 %	3	33 %
Document & (web)content:						
Ades	1	100 %			1	100 %
CMIS	2	0 %	3	33 %	5	20 %
Digitoegankelijk *)	16	44 %	9	56 %	25	48 %
ODF 1.2	15	20 %	14	7 %	29	14 %
OWMS	1	0 %			1	0 %
PDF **)	21	67 %	20	50 %	41	59 %
SKOS						
E-facturatie & administratie:						
Sem. Model e-Factureren	1	0 %	2	50 %	3	33 %
SETU	1	100 %			1	100 %
WDO Datamodel						
XBRL v2.1	4	25 %	4	0 %	8	13 %
Stelselstandaarden:						
Digikoppeling	3	33 %	17	24 %	20	25 %
Geo-standaarden	1	0 %	1	0 %	2	0 %
StUF	1	0 %	15	80 %	16	75 %
Water & Bodem:						
Aquo Standaard			2	50 %	2	50 %
SIKB 0101			1	100 %	1	100 %
SIKB 0102						
Bouw:						
IFC						
Visi						
Juridische verwijzingen:						
BWB						100 %
ECLI						
JCDR						
Onderwijs & loopbaan:						
E-portfolio	3	0 %	4	0 %	7	0 %
NL LOM						0 %
Overig:						
EMN_NL						
STOSAG						0 %
Totaal	278	50 %	277	37 %	555	43 %

*) Voorheen: Webrichtlijnen. Net als voorgaande jaren alleen beoordeeld voor externe webapplicaties.

**) Bij de beoordelingen is geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende PDF-varianten.

Dit is ook terug te zien in de scores voor 'Pas toe' per afzonderlijke standaard (zie tabel 6). Het aantal standaarden waarop beter wordt uitgevraagd dan vorig jaar houdt ongeveer gelijke tred met het aantal standaarden waar juist het omgekeerde het geval is: een minder goede uitvraag (procentueel gezien) dan vorig jaar:

- zeven standaarden werden vaker dan gemiddeld gevraagd: ISO 27001/02, HTTPS & HSTS, SAML, PDF, StUF en Digitoegankelijk (voorheen: Webrichtlijnen). TLS valt hier net buiten met een uitvraag-percentagage van 42% (gemiddeld 43%).
- Ades, SETU en SIKB01 scoren in de tabel weliswaar een uitvraag-percentagage van 100% maar voor deze standaarden geldt dat die slechts één maal als relevant zijn aangemerkt.
- Met name de mate waarin gevraagd werd om DKIM, SPF en DMARC is sterk verbeterd, zowel bij het Rijk als bij de mede-overheden, met een score van 35% tegen 0% vorig jaar.
- Andere standaarden die een duidelijke stijging van de uitvraag laten zien, zijn StUF, SAML en PDF. Ter vergelijking: vorig jaar stonden DKIM en StUF nog vermeld bij de dalers;
- vijf standaarden laten een tegenovergesteld beeld zien met een relatief flinke daling: hiervan is met name sprake bij IPv4/6 (na juist een inhaalslag de goede kant op vorig jaar) en in wat mindere mate bij TLS, Digitoegankelijk, de ISO-27002 en Digikoppeling.

3.4. 'Leg uit' bij feitelijke aanbestedingen

Voor twee sets van beoordeelde aanbestedingen is nagegaan in hoeverre 'leg uit' plaatsgevonden heeft in jaarverslagen over 2017: de aanbestedingen uit Q3 en Q4 2017 die in deze Monitor 2018 zijn beoordeeld en de set aanbestedingen uit Q1 en Q2 2017 die vorig jaar zijn beoordeeld (in het kader van de Monitor 2017).

Bij vier aanbestedingen die in het kader van deze monitor 2018 zijn beoordeeld, is om alle relevante standaarden gevraagd. Bij de andere 63 aanbestedingen had dus in het jaarverslag verantwoording afgelegd moeten worden ('Leg uit') voor het niet toepassen van de betreffende relevante standaard(en). Bij zes daarvan is wel om de (voor die aanbesteding) cruciale relevante open standaarden gevraagd, en is alleen niet gevraagd om enkele minder cruciale open standaarden.

Voor de resterende 57 aanbestedingen (door 46 verschillende overheidsorganisaties) is 'Leg uit' zonder twijfel vereist, omdat hierbij niet gevraagd werd om één of meer van de relevante cruciale open standaarden (47 aanbestedingen) of zelfs om geen enkele relevante standaard gevraagd is (10 aanbestedingen).

Van deze 57 aanbestedingen is het voor 28 aanbestedingen (door 24 overheidsorganisaties, waarvan dit jaar niet meer dan 3 ministeries¹³) op dit moment mogelijk om in het Jaarverslag 2017 te controleren of 'leg-uit' is toegepast; deze 28 aanbestedingen dateren uit Q3 – Q4 2017. Voor de resterende 29 aanbestedingen kan dat pas na het verschijnen van de jaarverslagen over 2018. Van 'Leg uit' was in de jaarverslagen van deze 24 overheidsorganisaties echter geen sprake, in geen van de jaarverslagen wordt een concrete aanbesteding genoemd uit het voorliggende onderzoek waarbij van de lijst voor 'pas toe of leg uit' werd afgeweken.

¹³ Te weten de ministeries van BZK, Defensie en Financiën (lees: Belastingdienst).

Bij de decentrale overheden waarvan aanbestedingen zijn onderzocht is in de jaarverslagen geen enkele verwijzing naar het standaardenbeleid teruggevonden¹⁴. Bij de departementen ligt dat genuanceerder. Er is naar de jaarverslagen van alle 11 ministeries en Wonen en Rijksdienst (W&R) gekeken, hoewel strikt genomen alleen de volgende departementen onderwerp van onderzoek zijn: Financiën (lees: Belastingdienst), Binnenlandse Zaken en Defensie. Van deze drie departementen zijn namelijk aanbestedingen beoordeeld uit Q3+Q4 2017, met een beoordeling die noodzaakt tot 'leg uit'. In onderstaand schema zijn deze drie ministeries aangegeven met oranje.

Het overall-beeld voor 'Leg uit' is als volgt:

- vier ministeries (vorig jaar ook vier) hebben een vorm van verantwoording opgenomen in het jaarverslag 2017;
- daaronder het ministerie van BZK; dit departement heeft niet alleen een alinea over 'pas toe of leg uit' opgenomen, maar meldt bovendien dat zij (conform de Instructie Rijksdienst) een lijst bijhoudt van afwijkingen van de lijst; daarnaast verwijst BZK naar het overzicht dat Logius jaarlijks publiceert met afwijkingen van de lijst voor 'pas toe of leg uit';
- in het jaarverslag van Wonen en Rijksdienst wordt voor de rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen (daaronder: open standaarden) verwezen naar het Ministerie van BZK;
- zeven ministeries vermelden niets over open standaarden.

In een enkel geval is dus sprake van een verklaring, dat niet was afgeweken van de Instructie Rijksdienst, en blijft daartoe ook beperkt. Enkele ministeries gaan verder en zijn in algemene bewoordingen ingegaan op het open standaardenbeleid en de wijze waarop zij daar invulling aan geven. In onderstaand overzicht zijn de bevindingen samengebracht.

Ministerie¹⁵ Uitvoering 'leg uit'

AZ	Het Ministerie van Algemene Zaken heeft geen grote ICT-projecten van meer dan € 5 miljoen uitgevoerd in 2017. Gebruik open standaarden en open source software. Er zijn geen bijzonderheden te melden. (Bron: B Beleidsverslag onder 3: bedrijfsvoeringsparagraaf, onder 2). (Vergelijkbare teksten voor Kabinet van de Koning en de Commissie van Toezicht betreffende de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten).
BZK	Het Ministerie van BZK heeft in 2017 gehandeld conform artikel 3, eerste lid van de «Instructie rijksdienst bij aanschaf ICT-diensten of ICT-producten». Er zijn in de regel geen nieuwe ICT-diensten of -producten aangeschaft waarbij is afgeweken van de open standaarden op de «pas toe of leg uit»-lijst van het Nationaal Beraad Digitale Overheid. Behoudens noodzakelijke uitbreiding van het aantal gebruikerslicenties voor de bestaande systemen zijn er geen afwijkingen. Logius past relevante open standaarden toe in haar overheidsbrede ICT-producten, zoals Digipoort, MijnOverheid, e-Herkenning en DigiD. Jaarlijks publiceert Logius in zijn online jaaroverzicht een overzicht van de toepassing van open standaarden binnen de Logius-producten met eventuele afwijkingen en toelichting. (Bron: B Beleidsverslag onder 6: Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder 2)
BUZA	[Geen]
DEF	[Geen]
EZ	[Geen]
FIN	[Geen. NB: vorig jaar nog wel]

¹⁴ Ook in de gehanteerde (lokale / regionale) beleidskaders met betrekking tot inkoop en aanbesteding is geen verwijzing gevonden naar het hier bedoelde onderliggende beleid.

¹⁵ Bij de benaming van de ministeries worden de in 2017 geldende namen gehanteerd.

IM	Bestuurskern Er wordt gestuurd met de Enterprise Architectuur en de Open Source Software (OSS) strategie actief op de inzet van OSS en op het voldoen aan Open Standaarden. Het Standaard Platform is een goed praktijkvoor-beeld. Het Standaard Platform is volledig gebaseerd op Open Source Software en voldoet aan de Open en Rijksbrede standaarden, zoals opgenomen in de Lijst Open Standaard van het Forum Standaardisatie. Open standaarden ICT-diensten RWS RWS stuurt op de door het Forum standaardisatie vastgestelde open standaarden door toepassing daarvan in Project Start Architecturen (PSA). Deze worden gevolgd voor zover dat mogelijk is bij elke nieuwe ICT-toepassing. Het is traceerbaar welke open standaarden gevolgd worden door middel van de RWS standaardenlijst, waarin ook de standaarden van het Forum Standaardisatie zijn opgenomen. (Bron: B Beleidsverslag onder 6: Bedrijfsvoeringsparagraaf, onder 2)
V&J	[Geen]
OCW	[Geen]
SZW	In 2017 zijn geen afwijkingen gebleken aan de eis van voldoen aan de open standaarden. (Bron: B Beleidsverslag onder 6: Bedrijfsvoeringsparagraaf onder 2)
VWS	[Geen]
WR	[Niet anders dan de volgende verwijzing:] Voor de rijksbrede bedrijfsvoeringsonderwerpen wordt u verwezen naar de bedrijfsvoeringsparagraaf van het jaarverslag van begrotingshoofdstuk VII BZK.

'Leg uit' voor aanbestedingen uit Q1+Q2 2017 (vorig jaar beoordeeld)

In de vorig jaar verschenen Monitor 2017 zijn onder andere aanbestedingen beoordeeld uit Q1+Q2 2017. Voor 15 van deze aanbestedingen was 'leg uit' aan de orde maar dat kon op dat moment nog niet onderzocht worden. Dat onderzoek heeft nu plaatsgevonden, omdat de Jaarverslagen 2017 nu wél beschikbaar zijn.

Deze 15 aanbestedingen (door 14 overheidsorganisaties, waarvan 4 ministeries¹⁶) zijn vrijwel gelijk verdeeld over 'Rijk' en 'mede-overheden'. Van 'Leg uit' in strikte zin was in de jaarverslagen van deze 14 overheidsorganisaties evenmin sprake. In geen van de jaarverslagen wordt een concrete aanbesteding genoemd waarbij volgens het onderzoek van vorig jaar van de lijst voor 'pas toe of leg uit' werd afgeweken.

Evenals vorig jaar kan worden vastgesteld dat de regels met betrekking tot 'leg uit' er nog niet toe hebben geleid, dat overheden zich in jaarverslagen over specifieke aanbestedingen (en daarvoor relevante open standaarden) verantwoorden voor het niet toepassen van relevante open standaarden. In vergelijking met de verslaglegging over 2016 in de monitor 2017 valt op dat bij één departement de verwijzing naar het beleid rond de toepassing van open standaarden is komen te vervallen (het ministerie van Financiën). Vorig jaar was dit het geval met het ministerie van I&M maar daar is deze keer wel weer een verwijzing naar toepassing van open standaarden teruggevonden

De bevindingen met betrekking tot het 'Leg uit' principe in 2017 zijn min of meer gelijk aan de voorgaande jaren (2011 tot en met 2016), met de nuancering zoals hierboven beschreven.

¹⁶ Te weten de ministeries van BZK, Defensie, Financiën (lees: Belastingdienst) en Veiligheid & Justitie.

3.5. Welke open standaarden waren relevant bij feitelijke aanbestedingen

In het onderzoek van feitelijke aanbestedingen is van elke aanbesteding vastgesteld welke open standaarden van de 'pas-toe-of-leg-uit'-lijst daarvoor relevant waren. Dat levert ook interessante informatie op vanuit het perspectief van de adoptie van standaarden. In Tabel 6 is weergegeven hoe vaak elk van de standaarden van de lijst relevant is gebleken bij een aanbesteding.

Van de 39 standaarden¹⁷ op de lijst voor 'pas toe of leg uit' waren 28 standaarden¹⁸ minimaal bij één aanbesteding relevant (in 2016: 25 van de 38), de andere 11 waren dus voor geen van de 67 onderzochte aanbestedingen relevant. Daarvan waren verreweg de meeste (8) ook vorig jaar voor geen enkele onderzochte aanbesteding relevant: ECLI, JCDR, EMN_NL, WDO Datamodel, SIKB0102, IFC, VISI en SKOS.

Een vijftal standaarden steekt er met kop en schouders bovenuit als het gaat om de mate waarin zij relevant worden geacht: ISO 27001/02 zijn bijna altijd relevant (99%), TLS (90%), HTTPS & HSTS (89%) en PDF (61%). Van deze standaarden stonden er vier ook vorig jaar bovenaan (HTTPS & HSTS werd vorig jaar nog niet meegenomen).

Daarna volgt een groep van vier standaarden die bij 25 of meer aanbestedingen als relevant zijn aangemerkt: SAML, IPv4/IPv6, Digitoegankelijk (voorheen: webrichtlijnen) en ODF. In vergelijking met vorig jaar is er een standaard uit dit rijtje weggevallen (DNSSEC, terwijl dat vorig jaar juist een nieuwkomer was) en is ODF er aan toegevoegd (vorig jaar maakte deze standaard nog deel uit van de kopgroep). Kort achter dit viertal volgt een zestal standaarden tussen de 15 en 25 keer als relevant is aangemerkt: DKIM, DMARC, SPF, DNSSEC, Digikoppeling en StUF.

Aan de andere kant: van de 29 standaarden die bij de beoordeelde aanbestedingen relevant werden geacht, zijn er dit jaar 7 slechts incidenteel (1 of 2 keer) als relevant aangemerkt (vorig jaar waren dat er ook 7):

- Geo- en Aquo-standaarden beide twee keer, en
- STARTTLS & DANE, Ades, OWMS, SETU en SIKB0101 één keer.

Eerder in dit hoofdstuk is al opgemerkt dat het aantal relevant geachte standaarden per aanbesteding duidelijk hoger ligt dan vorig jaar. Dit valt ook terug te lezen in tabel 6: de meeste standaarden scoren een hoger percentage 'relevant' dan vorig jaar. Uitschieters daarbij zijn DKIM, SPF, Digitoegankelijk, PDF, Digikoppeling, en – in iets mindere mate – TLS, SAML en StUF. Echte uitschieters de andere kant op – veel minder vaak 'relevant' dan vorig jaar – zijn er niet: ODF komt nog het meest in de buurt met een daling van 50% vorig jaar naar 43% nu (vorige jaar was ODF ook de meest in het oog springende daler op dit punt).

¹⁷ Op de lijst staan in augustus 2018 2017 44 standaarden, maar COINS, NLCIUS, NLCS, OpenAPI en STIX-TAXII zijn niet meegenomen in de beoordeling omdat deze pas sinds kort op de lijst staan. In de tussenliggende periode is er ook een standaard van de lijst verdwenen: OSI-PMH.

¹⁸ NB: bij het beoordelen van de aanbestedingen is geen onderscheid gemaakt tussen PDF 1.7, PDF/A1 en PDF/A2 terwijl deze wel als drie afzonderlijke standaarden op de lijst staan.

Tabel 6: Open standaarden relevant / gevraagd bij feitelijke aanbestedingen in 2017/2018*(Bron: onderzoek feitelijke aanbestedingen juli 2017 t/m juni 2018, uitgevoerd zomer 2018)*

	Ministeries + Uitvoerings- organisaties		Gemeenten + Provincies + Waterschappen		Totaal 2017/2018	
aantal aanbestedingen: n =	34		33		67	
	relevant in % van aanbest.n	gevraagd in % van aanbest.n	Relevant in % van aanbest.n	gevraagd in % van aanbest.n	relevant in % van aanbest.n	gevraagd in % van aanbest.n
Internet & beveiliging:						
DKIM	47 %	21 %	21 %	3 %	34 %	12 %
DMARC	47 %	21 %	21 %	3 %	34 %	12 %
DNSSEC	29 %	9 %	24 %	3 %	27 %	6 %
HTTPS & HSTS	85 %	56 %	94 %	27 %	89 %	42 %
IPv6 en IPv4	35 %	6 %	39 %	6 %	37 %	6 %
NEN-ISO\IEC 27001:2005nl	97 %	65 %	100 %	70 %	99 %	67 %
NEN-ISO\IEC 27002:2007nl	97 %	47 %	100 %	56 %	99 %	52 %
SAML	32 %	21 %	42 %	18 %	37 %	19 %
SPF	47 %	21 %	21 %	3 %	34 %	12 %
STARTTLS en DANE	3 %	0 %			1 %	0 %
TLS	85 %	56 %	94 %	18 %	90 %	38 %
WPA2 Enterprise	6 %	3 %	3 %	0 %	4 %	1 %
Document & (web)content:						
Ades	3 %	3 %			1 %	1 %
CMIS	6 %	0 %	9 %	3 %	7 %	1 %
Digitoegankelijk *)	47 %	21 %	27 %	15 %	37 %	18 %
ODF 1.2	44 %	9 %	42 %	3 %	43 %	6 %
OWMS	3 %	0 %			1 %	0 %
PDF **)	62 %	41 %	61 %	30 %	61 %	36 %
SKOS						
E-facturatie & administratie:						
Sem. Model e-factureren	3 %	0 %	6 %	30 %	4 %	1 %
SETU	3 %	3 %			1 %	1 %
WDO Datamodel						
XBRL v2.1	12 %	3 %	12 %	0 %	12 %	1 %
Stelselstandaarden:						
Digikoppeling	9 %	3 %	52 %	12 %	30 %	7 %
Geo-standaarden	3 %	0 %	3 %	0 %	3 %	0 %
StUF	3 %	0 %	45 %	36 %	24 %	18 %
Water & Bodem:						
Aquo Standaard			6 %	3 %	3 %	1 %
SIKB 0101			3 %	3 %	1 %	1 %
SIKB 0102						
Bouw:						
IFC						
Visi						
Juridische verwijzingen:						
BWB						
ECLI						
JCDR						
Onderwijs & loopbaan:						
E-portfolio	9 %	0 %	12 %	0 %	10 %	0 %
NL LOM						
Overig:						
EMN_NL						
STOSAG						
Totaal	278	50 %	277	37 %	555	45 %

*) Voorheen: Webrichtlijnen. Net als voorgaande jaren alleen beoordeeld voor externe webapplicaties.

**) Bij de beoordelingen is geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende PDF-varianten.

In vergelijking met de vorige monitor is een drietal standaarden deze keer bij geen enkele aanbesteding relevant gebleken en vorig jaar wel. Dit betreft BWB, NL-LOM en STOSAG, maar daar moet wel bij worden aangetekend dat de relevantie van deze standaarden vorig jaar ook al niet groot was.

Andersom: geen enkele standaard was dit jaar wel relevant en vorig jaar niet (afgezien van de standaarden die vorig jaar vanwege recente plaatsing op de lijst niet waren meegenomen).

Voor de feitelijke adoptie is uiteraard niet alleen van belang hoe vaak de standaard relevant bleek te zijn, maar vooral hoe vaak er daadwerkelijk om is gevraagd. Zoals al bleek in paragraaf 3.2 is er dit jaar bij aanbestedingen ongeveer even vaak om de relevante standaarden gevraagd als vorig jaar: 43% dit jaar tegen 45% vorig jaar. In tabel 6 is voor de afzonderlijke standaarden berekend hoe vaak daarom is gevraagd wanneer de standaard relevant was (in % van het aantal aanbestedingen). De hoogste scores zijn in de betreffende kolom terug te vinden bij: NEN-ISO\IEC 27001/27002 (67% respectievelijk 52%), HTTPS & HSTS (42%) TLS (38%) en PDF (36%). Vorig jaar stonden dezelfde standaarden op dit punt bovenaan (behalve HTTPS & HSTS want die is vorig jaar nog niet in het onderzoek meegenomen).

Na dit rijtje koplopers volgt nog een zestal standaarden met een score van boven de 10%: SAML (19%), STUF (18%), Digitoegankelijk (voorheen: Webrichtlijnen) met 18%, en DKIM, DMARC en SPF met alle drie 12%. Om de andere standaarden is slechts bij enkele aanbestedingen gevraagd of - ten onrechte - zelfs in het geheel niet. Dit laatste is het geval bij STARTTLS en DANE, OWMS, de Geo-standaarden en E-portfolio. Deze 0%-scores doen zich meestal voor bij standaarden die slechts incidenteel (1 of 2 keer) als relevant zijn aangemerkt. Uitzondering hierop is E-portfolio: deze standaard is 7 keer aangemerkt als relevant maar in geen enkel geval uitgevraagd.

4. Toepassing open standaarden via voorzieningen

4.1. Inleiding

De afzonderlijke overheids-organisaties zijn primair zelf verantwoordelijk voor het toepassen van open standaarden. Voor een deel van hun informatiesystemen maken overheden echter gebruik van overheidsbrede voorzieningen (GDI-voorzieningen, shared services etc.). Sommige daarvan worden overheidsbreed toegepast, andere vooral door de Rijksoverheid of juist door mede-overheden. Als daarin de relevante open standaarden zijn toegepast, dan leidt ook dat tot een breder gebruik van open standaarden.

Daarom is ook dit jaar onderzocht in hoeverre de belangrijkste overheidsbrede voorzieningen (35 in totaal) voldoen aan de relevante open standaarden¹⁹. Hiervoor zijn 26 voorzieningen onderzocht die samen de GDI (Generieke Digitale Infrastructuur) vormen²⁰. Anderzijds zijn ook de 9 andere voorzieningen die vorige jaren zijn onderzocht nogmaals onderzocht.

Dit deel-onderzoek is uitgevoerd door Piet Hein Minneché en Anne Graas van PBLQ. In Bijlage G is de rapportage opgenomen met alle gedetailleerde informatie per voorziening.

Het gaat om de volgende 26 + 9 voorzieningen:

Generieke Digitale Infrastructuur:

BAG, BRK, WOZ en BGT
Berichtenbox bedrijven
BRI (inkomen)
BRT (topografie)
BRV (voertuigen)
BSN Beheervoorz. + GBA-V
DigiD
DigiD Machtigen
Digilevering
Digimelding
Diginetwerk

DigiPoort
Afsprakenstelsel ETD
e-Factureren
MijnOverheid
NHR (Nieuw HandelsRegister)
Ondernemersplein
Overheid.nl
PKI Overheid
Samenwerkende Catalogi
SBR (Standard Business Rep.)
Stelselcatalogus

Andere voorzieningen:

Digi-Inkoop
Digitale Werkomgeving Rijk
Doc-Direct
ODC Noord
P-Direct
Rijksoverheid.nl
Rijkspas
Rijksportaal
TenderNed

Werkwijze

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de 'pas toe of leg uit'-lijst van mei 2018. Per voorziening is gekeken of de standaarden op deze lijst relevant zijn. Daarbij is telkens uitgegaan van de eindgebruiker. Dat is diegene die in de keten baat zou moeten hebben bij het gebruik van open standaarden. Dit is expliciet zo gekozen, omdat het beleid gericht is op het stimuleren van interoperabiliteit. In eerdere onderzoeken is gebleken dat beheerders van

¹⁹ Zie ook EAR Online, voor een overzicht van voorzieningen geordend naar informatiseringsdomeinen.

²⁰ Niet onderzocht zijn: het eID-stelsel (moet nog worden ontwikkeld), BLAU en BRO (nog niet gerealiseerd) en NORA, en daarnaast de Standaardenlijst en de Standaarden incl. die van de Pas toe of leg uit-lijst.

voorzieningen soms terminologie gebruiken zoals 'voorbereid' zijn op een standaard, het 'deels geïmplementeerd' hebben of 'standaard XYZ-ready' zijn. Hiermee bedoelen zij dat ze zelf voldoen aan de standaard of bezig zijn de standaard te implementeren, maar dat de andere partijen in hun keten nog geen gebruik kunnen maken van de standaard. Er is bijgevolg dan ook geen sprake van interoperabiliteit.

Op basis van publiek beschikbare informatie en kennis van experts en van de onderzoekers is een eerste inschatting gemaakt of de voorziening de relevante standaard ook daadwerkelijk ondersteunt. Hiervan is een overzicht gemaakt dat is toegestuurd aan vertegenwoordigers van de voorzieningen. Op basis van hun reactie is de verzamelde informatie aangescherpt. Het resultaat is voorgelegd aan de opdrachtgever en vervolgens in een definitieve versie toegestuurd aan de vertegenwoordigers van de voorzieningen en opgenomen in de rapportage²¹. Daar waar er verschillen van mening zijn over het al dan niet voldoen aan de voorzieningen zijn deze verschillen nader met elkaar besproken. In de gevallen waar de verschillen ook na de gesprekken bleven bestaan, is dit opgenomen in de rapportage.

Aandachtspunten voor de lezer

Status

In de rapportage is per voorziening een tabel opgenomen. Daarin staan de standaarden genoemd die relevant zijn voor de voorzieningen. Alsmede de status van de standaard zoals toegekend door de onderzoekers. De status kan de volgende waarden hebben:

- Ja: De voorziening is conform²² de standaard,
- Nee: De voorziening is niet conform de standaard,
- Deels: Onderdelen van de voorziening zijn conform, maar niet alle onderdelen²³,
- Gepland: Er zijn concrete plannen (gekoppeld aan een datum) om de voorziening op korte termijn conform te maken aan de standaard.

Relevant of niet relevant

Voor de relevantiebepalingen zijn per standaard de beschrijvingen van het functioneel toepassingsgebied en van het organisatorisch toepassingsgebied, zoals vermeld op de pas-toe-of-leg-uit lijst van het Forum Standaardisatie, gehanteerd²⁴. Standaarden die niet relevant zijn voor een voorziening, zijn niet in de tabel opgenomen. In een beperkt aantal gevallen is onder de tabel nog een toevoeging opgenomen over standaarden die in de eerste inschatting wel relevant leken, maar dat bij nadere inspectie (nog) niet zijn. Ook in gevallen waar verwarring zou kunnen ontstaan over de relevantie is een nadere toelichting onder de tabel opgenomen. Daarnaast is voor de standaarden die dit jaar nieuw zijn op de lijst, opgenomen of ze relevant zijn. Deze inschatting is samen met de beheerders van de voorzieningen gemaakt.

²¹ Zie Bijlage G.

²² Met 'conform' wordt in dit onderzoek bedoeld dat de standaard door de eindgebruiker te gebruiken is.

²³ Het betekent dus niet dat een voorziening gedeeltelijk aan een standaard voldoet, maar dat een onderdeel van de voorziening helemaal aan de standaard voldoet. Voor alleen dit onderdeel is dan in feite de status "Ja" van toepassing, maar niet voor de overige onderdelen. Idealiter zouden op termijn alle onderdelen van een voorziening aan de relevante standaard moeten voldoen.

²⁴ Zie: <https://www.forumstandaardisatie.nl/open-standaarden/lijst/verplicht>.

Webrichtlijnen en Digitoegankelijk

Op 24 mei is het *Tijdelijk besluit digitale toegankelijkheid overheid* gepubliceerd in het Staatsblad. Het besluit, dat de Europese toegankelijkheidsrichtlijn (2016/2102) omzet in bindende nationale regelgeving, treedt per 1 juli 2018 in werking. Het doel is om de toegankelijkheid van websites en mobiele applicaties (apps) van overheidsinstanties te waarborgen. Het besluit maakt deel uit van een breder pakket aan maatregelen dat een inclusieve benadering van digitale overheidsdienstverlening moet realiseren. Uitgangspunt daarbij is dat mensen met en zonder beperking op gelijke basis moeten kunnen deelnemen aan de maatschappij. Als websites goed in elkaar zitten kunnen ze door iedereen worden gebruikt, ook door bezoekers met een beperking.

Het besluit verplicht overheidsinstanties om te zorgen dat hun websites en/of mobiele applicaties toegankelijk zijn conform de geldende standaard EN 301 549, en daarover een actuele toegankelijkheidsverklaring af te geven. Er geldt een gefaseerde toepassing. Nieuwe websites gepubliceerd vanaf 23 september 2018 moeten uiterlijk op 23 september 2019 voldoen. Bestaande website gepubliceerd vóór 23 september 2018 moeten een jaar later voldoen. Mobiele applicaties moeten uiterlijk 23 juni 2021 voldoen.

In deze monitor zijn we, gelet op de invoeringsdatum van 1 juli 2018 en de gefaseerde invoeringssystematiek, nog uitgegaan van de systematiek voor Webrichtlijnen. Concreet: is er een toets uitgevoerd en is er een onderbouwing in de vorm van een toetsingsrapport, een beschrijving van de toets, of een verwijzing naar een certificaat van een inspectie-instelling zoals Accessibility of Waarmark drempelvrij.nl.

De BIR en ISO 27001/27002

Binnen de rijksoverheid dient elke organisatie een eigen implementatie van de BIR te hebben. De BIR is gebaseerd op ISO 27001. Indien een organisatie voldoet aan de BIR, dan voldoen zij binnen de context van dit rapport ook aan de verplichting om de ISO 27001/2 standaard te gebruiken. Waar er een aparte certificering op het gebied van ISO 27001 is toegekend, geven wij dit apart aan.

TLS

In de toelichting bij deze standaard op de lijst staat de volgende tekst:

"TLS 1.2 wordt door experts beschouwd als de meest veilige versie. Deze versie is daarom de norm. Deze is niet echter 'backwards compatible'. Ten behoeve van de interoperabiliteit dienen daarom ook de versies 1.1 en 1.0 toegepast te worden, met name als wederpartijen (nog) niet klaar zijn voor versie 1.2."

In dit onderzoek krijgen daarom voorzieningen die versie 1.2 (nog) niet ondersteunen de score 'Nee'.

4.2. Overzicht: open standaarden in overheidsbrede voorzieningen

In Tabel 8a + 8b zijn de bevindingen over de 35 onderzochte overheidsbrede voorzieningen in één overzicht samengebracht. In de rapportage van PBLQ, opgenomen in Bijlage G, wordt het beeld van de mate waarin elke voorziening aan de relevante open standaarden voldoet gedetailleerd besproken. Het gaat om de 26 onderzochte GDI-voorzieningen, plus de 9 andere onderzochte voorzieningen.

Per standaard beschouwd

Van alle 44 open standaarden op de 'pas toe of leg uit'-lijst zijn er 30 relevant voor één of meer overheidsbrede voorzieningen. Er zijn 14 open standaarden die voor meer dan 20 voorzieningen relevant zijn: IPv6/IPv4 en DMARC (beide relevant voor 31 voorzieningen), TLS en HTTPS+HSTS (beide relevant voor 28), DNSSEC, NEN-ISO\IEC 27001 en NEN-ISO\IEC 27002 (relevant voor 27), DKIM (relevant voor 25), SPF (23), Digitoegankelijk, PDF/A-1, PDF/A-2 en PDF 1.7 (22) en STARTTLS+DANE (20).

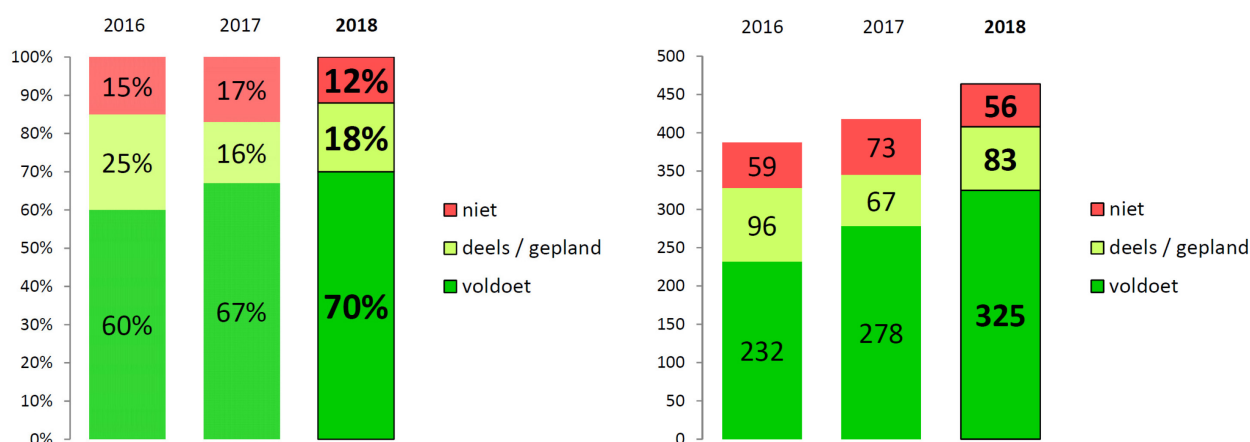
De mate waarin voorzieningen aan de standaard (als die relevant is) voldoen is hoog: voor 15 van de 30 open standaarden geldt dat tenminste 80% van de voorzieningen aan die standaard voldoet. Het gaat om de volgende 15 open standaarden: TLS (26 van de 28 voorzieningen voldoet daaraan), NEN-ISO\IEC 27001 en 27002 (26 van de 27 voorzieningen), DNSSEC (23 van de 27), SPF (20 van de 23), PDF/A-1, PDF/A-2 en PDF 1.7 (19 van de 22), SAML (12 van de 15), Geo-standaarden (alle 5 de voorzieningen), BWB (alle 5), WPA2 Enterprise (alle 3), SETU en XBRL & Dimensions (alle 2) en tenslotte JCDR (relevant voor één voorziening en die voldoet er aan). Daarvan vallen 7 standaarden in het domein 'Internet & beveiliging' en 3 in het domein 'Document & webcontent'.

Zeven standaarden scoren relatief laag: van de voorzieningen waarvoor deze relevant zijn voldoet er geen enkele aan CMIS en NLCIUS, en voldoet 25% van de voorzieningen aan STARTTLS & DANE, 40% van de voorzieningen aan SKOS, 42% aan IPv4&IPv6, 46% aan Digitoegankelijk en 47% aan Digikoppeling.

Per voorziening beschouwd

Voor een deel van de voorzieningen zijn relatief veel open standaarden relevant, zoals voor de NHR (Basisregistratie Handelsregister: 22 standaarden), de basisregistraties BAG, BRK, WOZ, BGT en BRV (20 standaarden), Digitale Werkomgeving Rijk, MijnOverheid, Rijksoverheid.nl en P-Direct (18), Overheid.nl, Doc-Direct en ODC Noord (17) en TenderNed (16). Voor andere voorzieningen, zoals Diginetwerk (5), Samenwerkende Catalogi (4) en e-Factureren (1) zijn slechts enkele open standaarden relevant.

Figuur 7: Toepassing open standaarden in 35 voorzieningen: in % en absolute aantallen

Gemiddeld zijn voor een voorziening ruim 13 open standaarden relevant. Vorig jaar waren dat er nog 12 per voorziening (toen stonden er iets minder standaarden op de lijst) en het jaar daarvoor bijna 11 per voorziening.

In de meeste gevallen voldoen deze voorzieningen ook aan de relevante open standaarden (zie Figuur 7): in 464 gevallen (combinaties van voorziening en relevante standaard) is een standaard van de lijst relevant, in 325 gevallen (70%, vorig jaar 67%) voldoet de voorziening daar aan en in 83 gevallen (18%, vorig jaar was dat 16%) voldoet de voorziening daar deels aan of is dat gepland. In 56 gevallen (12%, vorig jaar 17%) voldoet de voorziening op dit moment nog niet aan een relevante open standaard.

In absolute aantallen (zie rechts in Figuur 7) is het aantal gevallen waarin aan open standaarden wordt voldaan gestegen van 232 in 2016 tot 325 dit jaar.

Bekijken we de voorzieningen apart, dan blijkt dat slechts één voorziening voldoet aan alle relevante standaarden: BasisRegistratie Inkomen (6 standaarden). Daarnaast zijn er negen voorzieningen die aan alle standaarden ofwel voldoen, danwel deels voldoen danwel concrete plannen hebben om daar op korte termijn aan te gaan voldoen (vorig jaar waren dat er 6). Voor 10 van de 35 onderzochte voorzieningen geldt dus, dat zij aan alle standaarden voldoen, deels voldoen of gepland hebben daar op korte termijn aan te gaan voldoen. Negen van deze tien voorzieningen maken deel uit van de Generieke Digitale Infrastructuur.

Hierbij moet in gedachten gehouden worden, dat het 'pas toe of leg uit'-principe betrekking heeft op aanbesteding, inkoop of ontwikkeling van ICT-systemen en daarmee dus alleen op nieuwe voorzieningen en op de vernieuwing van bestaande voorzieningen. Het (gaan) voldoen aan open standaarden vindt dus plaats op het moment dat een bestaande voorziening aan vernieuwing toe is (anders zou een – mogelijk omvangrijke – des-investering nodig kunnen zijn om aan open standaarden te voldoen).

Vergeleken bij twee jaar geleden hebben vooral Digilevering en Digimelding zich sterk verbeterd: twee jaar geleden voldeden zij aan 20% (1 van de 5 relevante standaarden), dit jaar aan 63% (5 van 8). Ook een duidelijke verbetering is er bij: Ondernemersplein (van 42% naar 79% voldoet), BAG, BRK, WOZ en BGT (van 40% naar 75%), MijnOverheid (van 53% naar 94%) en ODC Noord (van 29% naar 47%).

Tabel 8a: Toepassing open standaarden in 35 voorzieningen

		Identificeren & authenticeren					Dienstverlening & informatieverstrekken									
V = voldoet D = voldoet deels G = gepland N = voldoet niet (leeg = n.v.t.)		DigiD	DigiD Machtigen	PKI Overheid	BSN Beheervz + GBA-V (x2)	Stelsel ETD	Rijkspas	MijnOverheid	Berichtenbox bedrijven	Overheid.nl	Ondernemersplein	Samenwerkende Catalogi	Rijksporaal	ODC Noord	Doc-Direct	Rijksoverheid.nl
aantal relevante OSn:		12	14	11	14	15	11	18	14	17	14	4	7	17	17	18
Internet & beveiliging	DKIM	V				V	G	V	N	V	V			V	V	V
	DMARC	V	V	V		G	N	V	N	V	V	G	V	N	V	V
	DNSSEC	V	V	V		V	G	V	V	V	V			V		V
	HTTPS & HSTS	V	V	V	V	V		V	V	G	V			V	D	V
	IPv4 & IPv6	V	V	G	N	V	N	N	N	V	V		N	D	V	V
	NEN-ISO\IEC 27001	V	V	V	V	V	V	V		V	V			V	V	V
	NEN-ISO\IEC 27002	V	V	V	V	V	V	V		V	V			V	V	V
	SAML	V	D			V	V	V	V				G	G	V	V
	SPF	V	V			V	V	V	N		V				V	V
	STARTTLS & DANE	G				N	N	V		V	N			G		G
	STIX en TAXII															
	TLS	V	V	V	V	V	V	V	V	G	V			V	N	V
	WPA2 Enterprise													V		
Document & (web)content	AdES Baseline Profiles														N	
	CMIS										N				N	
	Digitoeigankelijk	V	G			V		V	N	G	V	D		G		V
	ODF 1.2											V	V	V	N	V
	OpenAPI Specification							V				N				
	OWMS			V						V	N	V		G		V
	PDF 1.7		V	V		V		V	V	V			V	D	V	N
	PDF/A-1		V	V		V		V	V	V			V	D	V	N
	PDF/A-2		V	V		V		V	V	V			V	D	V	N
	SKOS									V					N	
E-facturatie	NLCIUS															
	SETU															
	WDO Datamodel															
	XBRL															
Stelselstandaarden	Digikoppeling		D		N		V	V	V						N	
	Geo-standaarden															
	StUF				N			V	V							
Water & Milieu	Aquo-standaarden															
	SIKB 0101															
	SIKB 0102															
Bouw	COINS															
	IFC															
	NLCS															
	VISI															
Juridische	BWB									V	V					V
	ECLI															
	JCDR									V						
Onderwijs	e-Portfolio															
	NL_LOM															
Overig	EML_NL															
	STOSAG															

Tabel 8b: Toepassing open standaarden in 35 voorzieningen

		Gegevens & registreren										Dienstverlening & verbinden						
		V = voldoet D = voldoet deels G = gepland N = voldoet niet (leeg = n.v.t.)	NHR (Nieuw HandelsReg.)	BAG, BRK, WOZ en BGT (x4)	BRT (topografie)	BRV (voertuigen)	BRI (inkomen)	Digilevering	Digimelding	Stelselcatalogus	P-Direct	e-Factureren	SBR (Standard Bus. Rep.)	DigiPoort	Diginetwerk	TenderNed	Dig. Werkomgeving Rijk	Digi-Inkoop
		aantal relevante OSn:	22	80	10	20	6	8	8	10	18	1	13	12	5	16	18	14
Internet & beveiliging	DKIM	V	V		V	V	V	V	V	V	V		G	V		N	D	G
	DMARC	V	V	V	V			G	G	V	V		G	G	V	N	D	G
	DNSSEC	V	V		V			V	V	V	N		V	G	V	V	D	V
	HTTPS & HSTS	D	G	G	G			N	N	N	G			V		V	G	V
	IPv4 & IPv6	D	V		N			G	N	V	N		V	G	G	N	G	N
	NEN-ISO\IEC 27001	V	V	V	V	V	V				D			V	V	V	V	V
	NEN-ISO\IEC 27002	V	V	V	V	V	V				D			V	V	V	V	V
	SAML	V			V						V					V	V	
	SPF	V	V		V			V	V		V		V	G		V	V	G
	STARTTLS & DANE	G	G	G	V			V	V				G			N	G	
	STIX en TAXII																	
	TLS	V	V	V	V	V	V				V		V	V		V	V	V
	WPA2 Enterprise					V											V	
Document & (web)content	AdES Baseline Profiles	V									N		V					
	CMIS	D				N												
	Digitoeigenschap	D	V	N	D					V	G		G			N	D	
	ODF 1.2										N						V	
	OpenAPI Specification	G	V		V											N		
	OWMS			N	V													
	PDF 1.7	V	V		V					V	D		V			V	V	V
	PDF/A-1	V	V		V					V	D		V			V	V	V
	PDF/A-2	V	V		V					V	D		V			V	V	V
	SKOS	N	D	V	V					V								
E-facturatie	NLCIUS	N	N									G						G
	SETU													V				V
	WDO Datamodel																	
	XBRL												V	V				
Stelselstandaarden	Digikoppeling	V	D		D	V	V	V		V				V			D	
	Geo-standaarden		V	V														
	StUF	V	V															
Water & Milieu	Aquo-standaarden																	
	SIKB 0101																	
	SIKB 0102																	
Bouw	COINS																	
	IFC																	
	NLCS																	
	VISI																	
Juridische	BWB									V	V							
	ECLI																	
	JCDR																	
Onderwijs	e-Portfolio																	
	NL_LOM																	
Overig	EML_NL																	
	STOSAG																	

5. Open standaarden: gebruiksgegevens

Het uiteindelijke doel van het open standaardenbeleid is een brede adoptie van de open standaarden van de lijst voor 'pas toe of leg uit' – daar waar deze van toepassing zijn – door alle overheden en andere organisaties in de publieke sector.

Het 'pas toe of leg uit'-regime is gericht op *aanbestedingen*, en daarmee op het toepassen van open standaarden bij afzonderlijke toevoegingen aan en vernieuwing van het ICT-systeem van overheden. Gegevens over het feitelijk gebruik geven een beeld voor het gehele ICT-systeem. Bovendien gaat het bij het 'pas toe of leg uit'-regime om het vragen om open standaarden, en wordt niet gemeten in hoeverre het gevraagde ook (volledig) is geleverd. Tenslotte kunnen overheden open standaarden ook toepassen, mogelijk zelfs zonder zich daarvan bewust te zijn, doordat zij voorzieningen of producten gebruiken waarin deze open standaarden toegepast zijn. Voor een completer beeld is het feitelijk gebruik dus een interessante indicator. Helaas is het lang niet altijd even eenvoudig gebleken om (voor alle open standaarden) vast te stellen in welke mate die feitelijk gebruikt worden.

Dit deel-onderzoek is dit jaar voor het eerst uitgevoerd door de accountmanagers van BFS. Dit heeft geleid tot de notitie *'Meer over gebruik van de standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst'* (zie bijlage E). Daarnaast doet BFS elk halfjaar onderzoek naar internet-veiligheidsstandaarden, voor de *'Rapportage 'IV-meting september 2018'* (zie bijlage H). Aanvullende gegevens zijn door BFS aangeleverd in het overzicht *'Gegevens over het gebruik van PDF op basis van crawler'* (zie bijlage F).

5.1. Gebruiksgegevens 2018: inventarisatie door accountmanagers BFS

In de notitie *'Meer over gebruik van de standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst'* wordt het beeld op basis van de verzameld informatie samengevat in drie indicaties:

- Rood: Er is een negatief beeld over het gebruik van de standaard
- Oranje: Er is een gemengd beeld over het gebruik
- Groen: Er is een positief beeld over het gebruik of de ontwikkeling ervan

In Tabel 9 zijn deze indicaties weergegeven voor de standaarden die niet in de IV-meting zijn opgenomen. Het beeld van BFS is voor 17 standaarden positief: NEN-ISO\IEC 27001 en 27002, SAML, STIX & TAXII, WPA2 Enterprise, NLCIUS, SETU, XBRL, Geo-standaarden, StUF, Aquo Standaard, SIKB 0101, SIKB0102, BWB, ECLI, JCDR en EMN_NL.

Voor acht standaarden is het beeld volgens BFS gemengd: IPv6/IPv4, CMIS, OWMS, SKOS, WDO Datamodel en Visi. En voor negen standaarden ontbreekt informatie of is het beeld negatief: AdEs Baseline Profiles, Digitoegankelijk, ODF 1.2, PDF\A-1, PDF\A-2, PDF1.7, Digikoppeling, IFC, E-portfolio, NL LOM en STOSAG.

Tabel 9: Gebruiksgegevens 2018, per standaard

(Bron: onderzoek door BFS naar gebruiksgegevens zomer 2018, zie Bijlagen E, F en H)

	Beeld BFS	Resultaten IV-meting		'Crawler'
	(accountmanagers)	afpraak OBDO: 100% eind 2017	eind 2018 (NCSC)	eind 2019 (policy)
Internet & beveiliging:				
DKIM		84%		
DMARC		73%		policy: 28%
DNSSEC		90%		
HTTPS en HSTS		HTTPS 89% HSTS 79%	NCSC: 87%	
IPv6 en IPv4	GEMENGD			
NEN-ISO\IEC 27001:2005nl	POSITIEF			
NEN-ISO\IEC 27002:2007nl	POSITIEF			
SAML	POSITIEF			
SPF		93%		policy: 85%
STARTTLS en DANE		STARTTLS 94% DANE 22%	NCSC: 55%	
STIX & TAXII	POSITIEF			
TLS		96%	NCSC: 87%	
WPA2 Enterprise	POSITIEF			
Document & (web)content:				
AdEs Baseline Profiles	NEGATIEF			
CMIS	GEMENGD			
Digitoegankelijk *)	NEGATIEF			
ODF 1.2	NEGATIEF			zelden
OWMS	GEMENGD			
PDF**)	NEGATIEF			meestal
SKOS	GEMENGD			
E-facturatie & administratie:				
NLCIUS	POSITIEF			
SETU	POSITIEF			
WDO Datamodel	GEMENGD			
XBRL v2.1	POSITIEF			
Stelselstandaarden:				
Digikoppeling	GEMENGD			
Geo-standaarden	POSITIEF			
StUF	POSITIEF			
Water & Bodem:				
Aquo Standaard	POSITIEF			
SIKB 0101	POSITIEF			
SIKB0102	POSITIEF			
Bouw:				
IFC	NEGATIEF			
Visi	GEMENGD			
Juridische verwijzingen:				
BWB	POSITIEF			
ECLI	POSITIEF			
JCDR	POSITIEF			
Onderwijs & loopbaan:				
E-portfolio	NEGATIEF			
NL LOM	GEMENGD			
Overig:				
EMN_NL	POSITIEF			
STOSAG	NEGATIEF			

5.2. Gebruiksgegevens 2018: resultaten IV-meting

In het OBDO hebben de overheden afgesproken dat volledige adoptie voor de volgende standaarden stapsgewijs gerealiseerd moet worden:

- uiterlijk eind 2017: DNSSEC, HTTPS, TLS (web) en DKIM, DMARC, SPF (mail);
- uiterlijk eind 2018: HSTS, HTTPS, TLS: veilige configuratie conform NCSC (web);
- uiterlijk eind 2019: voor DMARC, SPF instellen van strikte policies, STARTTLS&DANE (mail).

Uit de 'Rapportage 'IV-meting september 2018' (zie bijlage H) blijkt dat het streefbeeld voor eind 2017 nog niet helemaal is gerealiseerd. In tabel 9 zijn deze uitkomsten opgenomen.

Van de vijf webstandaarden wordt TLS het meest toegepast (96%). De toepassing van de andere standaarden is duidelijk gegroeid: DNSSEC tot 90%, HTTPS tot 89%, TLS_NCSC tot 87 % en HSTS tot 79%. De afspraken voor eind 2017 zijn voor TLS dus inmiddels bijna en voor DNSSEC en HTTPS nog niet helemaal gerealiseerd.

Van de negen mailstandaarden worden STARTTLS (94%) en SPF (93%) het meest toegepast, gevolgd door SPF_policy (85%), DKIM (84%) en DMARC (73%). De afspraken voor eind 2017 zijn voor SPF dus inmiddels bijna gerealiseerd, terwijl voor DKIM en vooral DMARC nog een flink stuk te gaan is.

De andere vier mailstandaarden worden op dit moment nog minder vaak gebruikt: DNSSEC_MX (69%), STARTTLS_NCSC (55%), DMARC_policy (28%) en DANE (22%). Voor volledige adoptie van deze standaarden zijn de deadlines echter nog niet verstreken.

5.3. Gebruiksgegevens 2018: indicatieve gegevens ODF en PDF o.b.v. 'crawler'

Bureau Forum Standaardisatie ontwikkelt een 'crawler' die websites afzoekt naar documenten en daarvan het documentformaat vaststelt. Op dit moment is daarvan een bèta-versie beschikbaar. Omdat de crawler nog experimenteel is, kunnen hier nog geen definitieve conclusies aan worden verbonden.

De indicatieve gegevens zijn opgenomen in Bijlage F. Deze zijn niet vergelijkbaar met de gegevens uit de voorgaande monitors, en dus zijn uitspraken over de ontwikkeling in het gebruik niet mogelijk. Een indicatie over het niveau in 2018 van het gebruik is hieruit wel af te leiden: de crawler is op de geselecteerde acht websites nauwelijks ODF-documenten tegen gekomen. Op beperkte schaal zijn er ook MS Office-documenten aangetroffen. De meeste documenten hebben een PDF-format, maar onduidelijk is nog welk PDF-format dat dan is.

In de Monitor 2019 zal worden bekeken of de gevonden documenten voldoen aan de eisen van duurzame toegankelijkheid (PDF/A) en digitale toegankelijkheid (digitoegankelijk.nl).

Bijlagen

- A. Functioneel toepassingsgebied en organisatorisch werkingsgebied per standaard
- B. FAQ Monitor Open standaarden
- C. Aanbestedingen: schema 'Pas toe of leg uit' in het kort
- D. Overzicht van de beoordeelde aanbestedingen 2017/2018
- E. Notitie 'Meer over gebruik van de standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst' (BFS)
- F. Gegevens over het gebruik van PDF op basis van 'crawler' (BFS)
- G. Rapportage 'IV-meting september 2018', Bureau Forum Standaardisatie

Separaat:

- H. Rapport 'Monitor Open Standaarden Voorzieningen 2018' (Versie 1.1, 13-11-2018), PBLQ

Bijlage A. Functioneel toepassingsgebied en organisatorisch werkingsgebied per standaard

Standaard versienummer (op lijst sinds)	Functioneel toepassingsgebied	Organisatorisch werkingsgebied
Internet & beveiliging		
DKIM RFC 6376 (15 juni 2012)	DKIM moet worden toegepast op alle overheidsdomeinnamen waarvandaan wordt gemaïld én op alle mailservers waarmee de overheid e-mail verstuurt en ontvangt. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
DMARC RFC 7489 (18 mei 2015)	DMARC moet worden toegepast op alle overheidsdomeinnamen, ook op domeinen waarvan niet wordt gemaïld, én op alle mailservers waarmee de overheid e-mail ontvangt. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de publieke sector
DNSSEC RFC 4033, RFC 4034, RFC 4035 (15 juni 2012)	DNSSEC moet worden toegepast op alle overheidsdomeinnamen én op DNS-resolvers die clients van overheidsorganisaties direct of indirect van DNS-antwoorden voorzien. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
HTTPS en HSTS RFC 2818, RFC 6797 (9 mei 2017)	HTTPS en HSTS moeten worden toegepast op de communicatie tussen clients (zoals webbrowsers) en servers voor alle websites en webservices. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
IPv6 en IPv4 v4 en v6 (25 november 2010)	IPv6 en IPv4 moeten in combinatie ('dual stack') worden toegepast op communicatie tussen toepassingen in (een) netwerk(en). Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector.
NEN-ISO\IEC 27001 2013 (18 mei 2015)	NEN-ISO/IEC 27001 moet worden toegepast op het formuleren van eisen voor het vaststellen, implementeren, bijhouden en continu verbeteren van een managementsysteem voor informatie-beveiliging en het vaststellen van het toepassingsgebied (de scope) van dit managementsysteem. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
NEN-ISO\IEC 27002 2013 (18 mei 2015)	NEN-ISO/IEC 27002 moet worden toegepast op het formuleren van beheersmaatregelen inzake informatiebeveiliging, hierbij rekening houdend met de omgeving(en) waarin de informatiebeveiligings-risico's gelden. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
SAML 2.0 (20 mei 2009)	SAML moet worden toegepast op de uitwisseling van authenticatie- en autorisatiegegevens om gebruikers na eenmalig inloggen toegang te geven tot meerdere diensten.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
SPF RFC 7208 (18 mei 2015)	SPF moet worden toegepast op alle overheidsdomeinnamen, ook op domeinen waarvan niet wordt gemaïld, én op alle mailservers waarmee de overheid e-mail ontvangt. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
STARTTLS en DANE RFC 3207, RFC 7672 (19 september 2016)	STARTTLS en DANE moeten in combinatie worden toegepast op ontvangende e-mailservers.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-)publieke sector.
STIX en TAXII resp. v1.2.1 en v1.1.1 (21 november 2017)	STIX 1.2.1 en TAXII 1.1.1 moeten worden toegepast op de gestructureerde uitwisseling van informatie over digitale dreigingen tegen informatiesystemen.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.

Standaard versienummer (op lijst sinds)	Functioneel toepassingsgebied	Organisatorisch werkingsgebied
TLS 1.2, 1.1 en 1.0 (16 september 2014)	TLS moet worden toegepast op de uitwisseling van gegevens tussen clients en servers, inclusief machine-to-machine communicatie.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten, en waterschappen) en instellingen uit de publieke sector.
WPA2 Enterprise versie 2 [802.11] (2 februari 2016)	WPA2 Enterprise moet worden toegepast op het tot stand brengen van toegang tot WiFi-netwerken, met uitzondering van openbare netwerken voor gastgebruik. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
Document en (web)Content		
Ades Baseline Profiles Xades 2.1, Pades 2.1, Cades 2.2 en Asic 2.2 (9 mei 2017)	De AdES Baseline Profiles moeten worden toegepast op: 1. de ondertekening van XML-, CMS-, PDF- en ZIP-bestanden met geavanceerde en/of gekwalificeerde elektronische handtekeningen, zegels of tijdstempels; 2. de verificatie van deze handtekeningen, zegels en tijdstempels. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
CMIS 1.0 (9 december 2014)	CMIS moet worden toegepast op het ontsluiten van ongestructureerde gegevens in content repositories van content management systemen (CMS'en) en van document management systemen (DMS'en), met als doel deze gegevens uit te wisselen met andere CMS'en en DMS'en. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en overige instellingen uit de publieke sector.
Digitoegankelijk 1.1.2 (19 oktober 2016)	Digitoegankelijk (EN 301 549 met WCAG 2.0) moet worden toegepast op het aanbieden van webgebaseerde informatie-, interactie-, transactie- en participatiediensten.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
ODF 1.2 (15 juni 2012)	Voor de uitwisseling van reviseerbare documenten.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
OWMS 4.0 (15 november 2011)	OWMS moet worden toegepast op het aanbieden van metadata over publieke informatieobjecten op internet. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
PDF (NEN-ISO) 32000-1 (PDF 1.7) 19005-1 (PDF/A-1) 19005-2 (PDF/A-2) (18 november 2009)	PDF moet worden toegepast op de uitwisseling en publicatie van niet- of beperkt reviseerbare documenten. [Welke van deze standaarden gebruikt moet worden hangt af van de toepassing, zie de toelichting op website BFS]	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
SKOS SKOS W3C Recommandation 18 august 2009 (18 mei 2015)	SKOS moet worden toegepast op de publicatie van niet geformaliseerde systemen voor kennisrepresentatie op het internet, met als doel: 1. kennis over de betekenissen en samenhang van de onderliggende begrippen te ordenen en toegankelijk te maken; 2. hergebruik mogelijk te maken. De expertgroep maakt geen kanttekeningen bij het functioneel toepassingsgebied van SKOS. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.

Standaard versienummer (op lijst sinds)	Functioneel toepassingsgebied	Organisatorisch werkingsgebied
Stelselstandaarden		
Digikoppeling 2.0 (24 mei 2018)	Digikoppeling moet worden toegepast op alle digitale gegevensuitwisseling met behulp van gestructureerde berichten die plaatsvindt met voorzieningen die onderdeel zijn van de GDI, waaronder de basisregistraties, of die sector-overstijgend is. Geautomatiseerde gegevensuitwisseling tussen informatiesystemen op basis van NEN3610 is uitgesloten van het functioneel toepassingsgebied. Op 24 mei 2018 is de omschrijving van het functioneel toepassingsgebied door het Overheidsbrede Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) opnieuw bekrachtigd.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-)publieke sector.
Geo-standaarden (9 december 2014)	Uitwisseling van geografische informatie tussen organisaties, waarbij de ruimtelijke dimensie van significant belang is.	Overheden, semi-overheden en instellingen uit de publieke sector.
StUF meest recente (12 november 2008)	* Uitwisseling en bevraging van basisgegevens die behoren tot een aantal wettelijk vastgestelde basisregistraties, zoals Personen (GBA), Adressen (BRA), Gebouwen (BGA), Kadaster (BRK), Nieuw Handelsregister (NHR) en Waarde Onroerende Zaken (WOZ); * uitwisseling en bevraging van zaakgegevens die behoren tot de producten- en dienstenportfolio van gemeenten; * uitwisseling van domein- of sectorspecifieke gegevens waarin ook basis- en/of zaakgegevens voorkomen en waarvoor geen andere (inter)nationale (XML-gebaseerde) berichtenstandaard is vastgesteld.	Gemeenten en ketens waarbinnen gemeenten participeren.
E-facturatie en administratie		
NLCIUS 1.0 (25 mei 2018)	NLCIUS moet worden toegepast op de verzending van elektronische facturen door organisaties die deelnemen aan het economisch verkeer in Nederland (waaronder overheden) welke zijn bestemd voor Nederlandse overheden en instellingen uit de (semi-)publieke sector en de ontvangst hiervan door deze overheden en instellingen.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit publieke sector.
SETU resp. 1.2, 1.2, 1.3, 1.3 (20 mei 2009)	De elektronische berichtenuitwisseling rondom de bemiddeling/inhuur van flexibele arbeidskrachten	Overheden en instellingen uit de (semi-)publieke sector
WDO Datamodel 3.3 (15 april 2014)	Gegevensuitwisseling tussen het bedrijfsleven en de bij grensoverschrijding betrokken overheden om de formaliteiten te vervullen voor de opslag, aankomst, import, doorvoer, export, vertrek en vrijgave van goederen, vervoermiddelen en personen.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen), semi-overheden en instellingen binnen de publieke sector.
XBRL v2.1 en Dimensions v1 (17 april 2010)	XBRL v2.1 moet worden toegepast bij de digitale uitwisseling van documenten en berichten dat te kenmerken is als verantwoordingsverkeer en waarin financiële informatie een belangrijke component is.	Overheden en instellingen uit de (semi) publieke sector.
Onderwijs & loopbaan		
E-portfolio NEN 2035:2014 nl (18 mei 2010)	Het uitwisselen van informatie over de ontwikkelingsvoortgang van een individu, die het individu als levenslang lerende zelf beheert, tussen organisaties in de leerketen waar het individu leert en werkt.	Overheden en instellingen uit de publieke sector.
NL LOM 1.0 (29 mei 2011)	Metadatering van content die ontsloten wordt ten behoeve van educatieve doeleinden.	Alle organisaties die content ontwikkelen, beschikbaar stellen, arrangeren en gebruiken voor educatieve doeleinden alsook leveranciers van applicaties ter ondersteuning van dit proces.
Bouw		
IFC 2x3 TC1 (15 november 2011)	Uitwisseling in het kader van bouwwerkinformatiemodellen	Overheden, semi-overheden en instellingen binnen de publieke sector.
Visi 1.4 (9 december 2014)	Formele communicatie tussen partijen in de bouwsector, zowel grond- weg en waterbouw, de burger & utiliteitsbouw als de installatiebranche.	Overheden, semi-overheden en instellingen binnen de publieke sector.

Standaard versienummer (op lijst sinds)	Functioneel toepassingsgebied	Organisatorisch werkingsgebied
Water & bodem		
Aquo Standaard Aquo 2018-06 (17 mei 2016)	Uitwisselen van uniforme gegevens over water tussen partijen die betrokken zijn bij het waterbeheer voor de kwaliteitsverbetering van het waterbeheer.	Overheden (Rijk, provincies en gemeenten) en instellingen uit de (semi-)publieke sector.
SIKB 0101 13.5 (9 december 2014)	Uitwisselen van onderzoeksgegevens over de milieuhygiënische kwaliteit van de bodem en de specifieke gegevens die direct voortkomen uit (of vooruitlopen op) de besluiten die het bevoegd gezag naar aanleiding daarvan heeft genomen	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen), semi-overheden en instellingen uit de publieke sector.
SIKB 0102 3.3.0 (2 februari 2016)	Voor de digitale uitwisseling van archeologische informatie tussen opgravende instanties, vondstendepots en/of archeologische registers.	Nederlandse overheden (Rijk, provincies en gemeenten) en instellingen uit de (semi-)publieke sector.
Juridische verwijzingen		
BWB 1.3.1 (2 februari 2016)	Elektronische verwijzing naar (delen van) geconsolideerde wetten en regelingen met het doel om deze met anderen te delen.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
ECLI 1.0 (28 november 2013)	Identificatie van rechterlijke uitspraken, onder meer ter citatie.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
JCDR 1.0 (28 november 2013)	Identificatie van geconsolideerde decentrale regelgeving en een gestandaardiseerde manier om hiernaar elektronisch te verwijzen met het doel om deze met anderen te delen.	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) en instellingen uit de (semi-) publieke sector.
Overige open standaarden		
EMN_NL 1.0 (28 november 2013)	De definitie en uitwisseling van kandidaatgegevens en uitslaggegevens bij verkiezingen welke onder de Nederlandse Kieswet vallen	Overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen), semi-overheden en andere instellingen uit de publieke sector.
STOSAG 1.0 (15 november 2011)	STOSAG moet worden toegepast op digitaal container- en pasmanagement voor afval en grondstoffen.	Gemeenten en gemeentelijke afvalinzamelaars.

Bijlage B. FAQ Monitor Open standaarden

In deze bijlage vindt u een aantal veelgestelde vragen (en het antwoord daarop) over de monitor en over het open standaardenbeleid.

Vragen over de monitor

Q Hoe wordt voor de monitor bepaald of een standaard relevant is voor een aanbesteding?

A Hiervoor is het functionele toepassingsgebied en het organisatorische werkingsgebied bepalend. Voor de monitor wordt dit bepaald op basis van de openbare documenten van de aanbesteding. Om deze beoordeling te objectiveren wordt tenminste de helft van alle beoordeelde aanbestedingen ook door een tweede expert beoordeeld (second opinion), waarna de eventuele verschillen in de beoordeling besproken worden.

Q Wat als de aanbestedingsinformatie niet (meer) compleet is?

A Als de stukken niet meer beschikbaar waren (op TenderNed) is geprobeerd om de stukken via de contactpersoon te achterhalen. Als dat niet gelukt is, dan is de aanbesteding niet beoordeeld.

Q Onze inkoop-contactpersoon is niet (meer) beschikbaar, krijgen we nu een onvoldoende?

A Nee. Als de stukken nog op TenderNed beschikbaar zijn is de aanbesteding net als alle andere aanbestedingen op basis van die stukken beoordeeld. Als de stukken niet meer beschikbaar waren en het is niet gelukt om de stukken via de contactpersoon te achterhalen, dan is de aanbesteding niet beoordeeld.

Q Zijn niet-openbare aanbestedingen ook beoordeeld voor de monitor?

A Nee. Omdat de stukken van niet-openbare aanbestedingen in veel gevallen niet openbaar beschikbaar zijn, hebben wij dergelijke aanbestedingen niet beoordeeld. NB: Het 'pas toe of leg uit'-regime is overigens wél van toepassing op niet-openbare aanbestedingen.

Q Wordt de Nota van inlichtingen meegenomen bij de beoordeling van de aanbesteding?

A Nee. Het onderzoek is gebaseerd op de (openbare) informatie waarop aanbieders zich in eerste instantie hebben moeten baseren. In de monitor is wel inzichtelijk gemaakt in welke gevallen in de Nota van inlichtingen alsnog de standaarden aan bod kwamen.

Q Twee jaar geleden liet de monitor een forse verbetering zien (bij meer aanbestedingen is gevraagd om alle of tenminste om alle cruciale open standaarden die relevant zijn). Is er niet gewoon anders (minder streng) gemeten?

A Nee, dat is niet het geval, om drie redenen:

- vorig jaar is bij de aanbestedingen om twee keer zoveel open standaarden gevraagd (en daarop heeft de beoordelaar geen invloed);
- de nieuwe hoofdbeoordelaar heeft iets meer open standaarden relevant geacht (en dus niet: minder); dat is niet onlogisch aangezien er nieuwe standaarden bijgekomen zijn;
- weliswaar is van hoofdbeoordelaar gewisseld, maar voor de second opinion is (bewust) dezelfde expert gevraagd; en (na enige discussie) waren de hoofdbeoordelaar en de expert het eens over de besproken aanbestedingen (evenals vorige jaren).

Q Vallen alleen 'harde IT-projecten' binnen scope van de monitor?

A Nee. Alle aanbestedingen met een duidelijke IT-component vallen binnen de scope van de monitor. Voorbeeld: in een aanbesteding van een communicatieproject, waarbij onder andere een website wordt gemaakt, is 'pas toe of leg uit' van toepassing op de bouw van de website.

Q Kunnen we niet gewoon in algemene zin verwijzen naar de lijst voor 'pas toe of leg uit'?

A Nee. Het effectief toepassen van een open standaard vereist, dat bij de aanbesteding expliciet gevraagd wordt om deze standaard. Anders krijgt de aanbieder de verantwoordelijkheid voor het correct toepassen ervan. In de praktijk levert dat niet het beoogde resultaat, omdat de aanbiedingen alleen te beoordelen zijn op het correct toepassen van de lijst als (a) de aanbesteder zelf weet welke open standaarden van toepassing zijn, en (b) de aanbesteder hierom ook expliciet gevraagd heeft.

Q Kunnen we niet gewoon verwijzen naar de gangbare architectuurkaders van de overheid?

A Nee, dat is nuttig maar niet voldoende. Het effectief toepassen van een open standaard vereist, dat bij de aanbesteding expliciet gevraagd wordt om deze standaard. Anders krijgt de aanbieder de verantwoordelijkheid voor het correct toepassen ervan. In de praktijk levert dat niet het beoogde resultaat, omdat de aanbiedingen alleen te beoordelen zijn op het correct toepassen van de lijst als (a) de aanbesteder zelf weet welke open standaarden van toepassing zijn, en (b) de aanbesteder hierom ook expliciet gevraagd heeft.

Vragen over het open standaardenbeleid

1. De 'pas toe of leg uit' lijst lijkt willekeurig. Waarom deze standaarden en geen andere?

Het Forum Standaardisatie richt zich op standaarden voor gegevensuitwisseling. Standaarden voor andere toepassingen dan gegevensuitwisseling, bijvoorbeeld proces-standaarden zoals PRINCE of ITIL, staan niet op de lijst. Een standaard kan op de lijst geplaatst worden als een belanghebbende organisatie deze aanmeldt. Als u vindt dat er een standaard mist, dan kan u die bij het Forum Standaardisatie aanmelden voor de lijst.

2. Waarom staan er geen wettelijk verplichte standaarden op de 'pas toe of leg uit' lijst?

Wettelijke verplichting gaat boven het 'pas toe of leg uit' beleid. Daarom staan wettelijk verplichte standaarden niet op de 'pas toe of leg uit' lijst.

3. Is de reikwijdte van de 'pas toe of leg uit' lijst beperkt tot de rijksoverheid?

Nee. Alle (semi-) overheidsorganisaties hebben de verplichting om de open standaarden op de 'pas toe of leg uit' lijst toe te passen. Het Nationaal Beraad Digitale Overheid stelt dat de 'pas toe of leg uit' verplichting overheidsbreed geldt. Dus ook voor provincies, gemeenten, waterschappen en ZBO's die allen in het Nationaal Beraad gerepresenteerd zijn.

4. Wanneer is een standaard 'open'?

Het Forum Standaardisatie hanteert vier kenmerken waaraan een standaard moet voldoen om als 'open standaard' aangemerkt te worden. De benodigde documentatie moet laagdrempelig beschikbaar zijn. Er mogen geen hindernissen zijn op het terrein van intellectueel eigendomsrecht. Belanghebbenden moeten voldoende inspraakmogelijkheden hebben tijdens de (door)ontwikkeling van de standaard. En de onafhankelijkheid en duurzaamheid van de standaardisatieorganisatie moet verzekerd zijn.

5. Op welk moment moet mijn organisatie voldoen aan een standaard?

Bij elke aanbesteding moet u voor die aanbesteding relevante standaarden uitvragen die op de 'pas toe of leg uit' lijst staan. Dit geldt voor de aanschaf van software, hardware en ICT-diensten, maar ook voor inhuur en (door)ontwikkeling. Het geldt voor nieuwe producten of diensten, maar ook voor voortzetting van reeds eerder verleende diensten en voor aanvulling op of wijziging van bestaande producten of diensten.

6. Moet mijn organisatie voldoen aan alle standaarden op de 'pas toe of leg uit' lijst?

Nee. Elke overheidsorganisatie moet bij ICT-aanbestedingen vragen om de voor die aanbesteding relevante open standaarden van de 'pas toe of leg uit' lijst. Van een relevante open standaard is sprake, als het betreffende ICT-product of -dienst valt binnen het functionele toepassingsgebied van die standaard, en als de aanbestedende organisatie bovendien valt binnen het organisatorische werkingsgebied van de standaard. De 'pas toe of leg uit' lijst vermeldt het functionele toepassingsgebied en het organisatorische werkingsgebied van elke standaard. Voor een aanbesteding kunnen meerdere open standaarden relevant zijn.

7. Wie controleert of wij standaarden van de 'pas toe of leg uit' lijst uitvragen?

Het Forum Standaardisatie publiceert ieder jaar een Monitor die het uitvragen van open standaarden bij de overheid meet en evalueert.

8. Mijn organisatie heeft voorkeur voor een standaard die niet op de lijst staat, mogen wij deze dan uitvragen?

Nee, het is verplicht om de open standaard op de 'pas toe of leg uit' lijst die van toepassing zijn, uit te vragen. Wel kan u het Forum Standaardisatie verzoeken om een standaard toe te voegen of te verwijderen van de 'pas toe of leg uit' lijst, of om het toepassingsgebied van een standaard aan te passen. Hier heeft het Forum Standaardisatie een procedure voor, die onder andere een openbare consultatie omvat.

9. Mijn organisatie doet functionele aanbestedingen. Kunnen wij dan wel naar specifieke standaarden vragen?

Ja, functioneel aanbesteden sluit het uitvragen van open standaarden niet uit. Ook als een leverancier moet voldoen aan open standaarden, heeft deze nog alle vrijheid van implementatie. Vergelijk het met het aanbesteden van de bouw van een brug of pont. Indien u functioneel aanbesteedt vraagt u naar een "constructie waarmee voertuigen van de ene oever naar de andere komen" maar u kunt daarbij wel degelijk aangeven dat het geleverde product aan beide oevers moet aansluiten op de rijweg (de standaard).

10. Verplicht het 'pas toe of leg uit' beleid alleen het uitvragen of ook het daadwerkelijk gebruik van de relevante standaarden?

De rijksinstructie inzake de aanschaf van ICT-producten en diensten zegt: "Het kabinet heeft in het actieplan Nederland Open in Verbinding aangegeven dat het gebruik van open standaarden door overheidsorganisaties niet meer vrijblijvend is. In het actieplan is daartoe onder meer actielijn 2 aangekondigd. Deze instructie geeft invulling aan de bedoelde actielijn."

11. Moeten wij ook open standaarden uitvragen voor systemen die intern zijn aan onze organisatie? (Moet onze netwerkprinter bijvoorbeeld IPv6 ondersteunen?)

Open standaarden hebben als doel de gegevensuitwisseling tussen overheidsorganisaties te ondersteunen. Indien uw organisatie een ICT-systeem of dienst aanbesteedt, evalueer dan zorgvuldig of dit gegevensuitwisseling over de organisatiegrens met zich mee brengt. Met 'shared services' is dit vaak het geval. De netwerkprinter uit het voorbeeld lijkt op het eerste gezicht een organisatie intern systeem. Maar als het de printer een scan kan sturen naar een e-mailadres buiten de organisatie, dan kan IPv6 toch een relevante standaard zijn.

12. De instructie rijksdienst bij aanschaf van ICT-diensten of ICT-producten lijkt van toepassing te zijn op onze aanbesteding. Hoe kunnen wij bepalen welke open standaarden wij moeten uitvragen?

Gebruik de beslisboom op de website van het Forum Standaardisatie om de relevante open standaarden voor een aanbesteding te identificeren. Vervolgens kan u de bestekteksten gebruiken die het Forum Standaardisatie beschikbaar stelt.

13. Hoe vragen wij bij onze aanbesteding relevante open standaarden uit?

Het Forum Standaardisatie heeft bestekteksten opgesteld voor veel voorkomende ICT-aanbestedingen waarin open standaarden moeten worden uitgevraagd. U kan deze gebruiken in uw aanbesteding.

14. Ik ben het ermee oneens dat een bepaalde standaard verplicht is. Wat kan ik doen?

Als u denkt dat een standaard ten onrechte verplicht is, dan kan u bij het Forum Standaardisatie een verzoek indienen om de standaard van de pas-toe-of-leg-uit lijst te

verwijderen. Het Forum Standaardisatie heeft een procedure voor het verwijderen van een standaard van de lijst. De procedure omvat onder andere een openbare consultatie zodat ook andere geïnteresseerden zich over het voorstel tot verwijdering kunnen uitspreken.

15. Ik ben het niet eens met het toepassingsgebied van een standaard. Wat kan ik doen?

Als u denkt dat het toepassingsgebied van een standaard niet juist gedocumenteerd is, dan kan u bij het Forum Standaardisatie een verzoek tot wijziging indienen. Het Forum Standaardisatie heeft een procedure voor het wijzigen van het toepassingsgebied van een standaard. De procedure omvat onder andere een openbare consultatie zodat ook andere geïnteresseerden zich over het wijzigingsvoorstel kunnen uitspreken.

16. Ik wil een standaard aanmelden die niet op de lijst staat. Hoe doe ik dat?

U kunt nieuwe standaarden aanmelden voor de pas-toe-of-leg-uit lijst. Het Forum Standaardisatie heeft een procedure voor het toevoegen van een standaard aan de lijst. De procedure omvat onder andere een openbare consultatie zodat ook andere geïnteresseerden zich over het voorstel kunnen uitspreken.

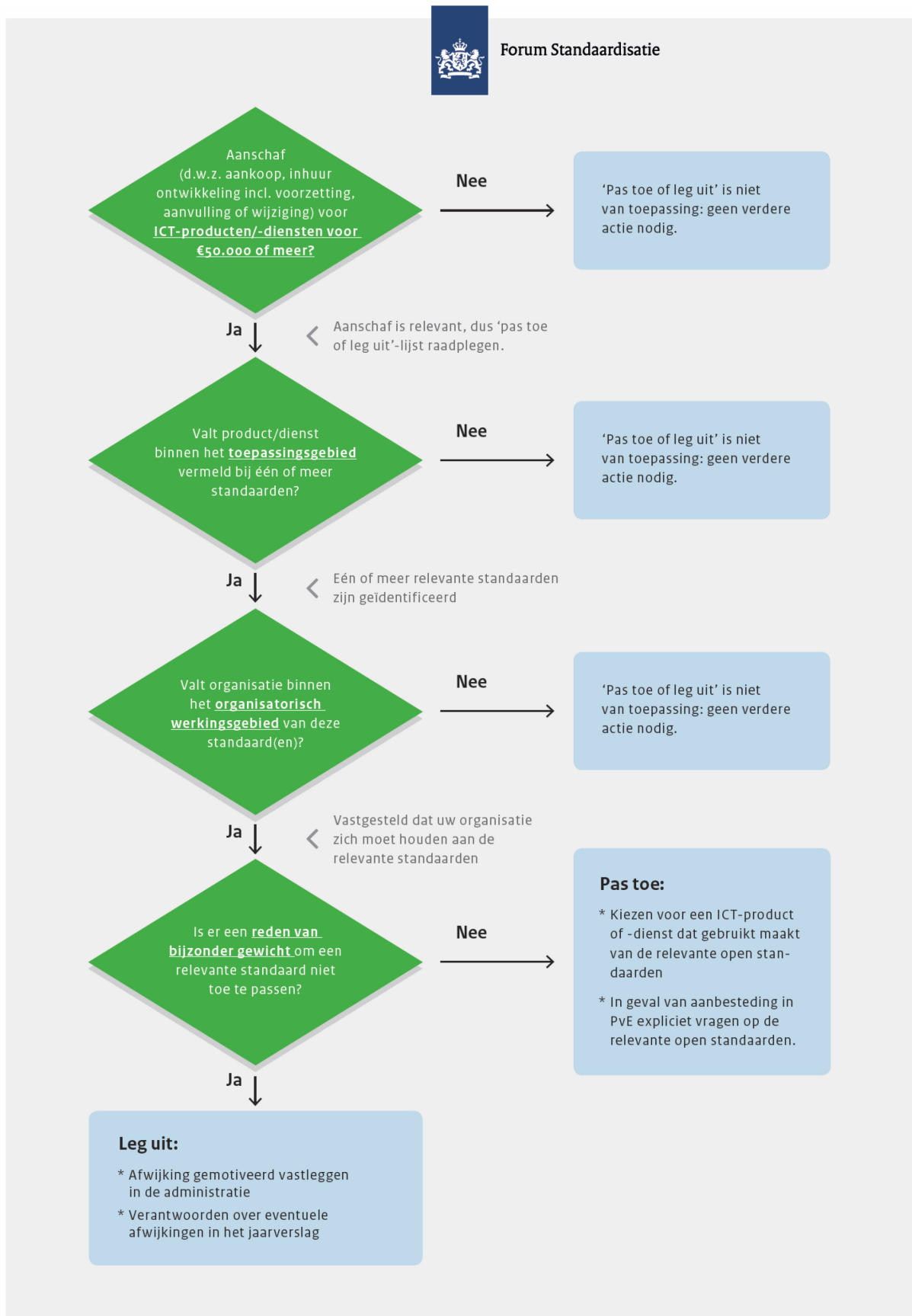
17. Waar kan ik hulp krijgen bij het uitvragen en toepassen van een standaard?

Het Bureau Forum Standaardisatie kan u helpen bij het uitvragen en toepassen van een standaard. Het Bureau Forum Standaardisatie ondersteunt u zelf of brengt u in contact met experts die u verder kunnen helpen.

18. Ontwikkelt het Forum Standaardisatie standaarden?

Nee, dat doen de beheerorganisaties. Vind de namen van de beheerorganisaties bij de standaarden op de lijst. Het Forum Standaardisatie beheert de lijst met open standaarden, die vooral bekend is geworden als de 'pas toe of leg uit' lijst, maar deze lijst bevat ook aanbevolen standaarden. Pas als een open standaard voldoende ontwikkeld is en tot op zekere hoogte geadopteerd, komt deze in aanmerking voor plaatsing op de lijst met open standaarden.

Bijlage C. Aanbestedingen: schema 'Pas toe of leg uit' in het kort

Bijlage D. Overzicht van de beoordeelde aanbestedingen 2017/2018

De 34 aanbestedingen van Rijk en uitvoeringsorganisaties en de 33 van mede-overheden die dit jaar zijn beoordeeld zijn in Tabel D1 en Tabel D2 opgesomd, met een korte omschrijving van het onderwerp van de aanbesteding, met de open standaarden die de beoordelaars relevant achten (uitgesplitst in cruciale en niet-cruciale) en met de uiteindelijke beoordeling. Hiervoor is de volgende indeling gehanteerd (conform Hoofdstuk 3):

- A** om alle relevante open standaarden is expliciet gevraagd
- B** om een deel van de relevante open standaarden is gevraagd, waaronder alle cruciale
- C** om een deel van de relevante open standaarden is gevraagd, maar om minimaal één cruciale niet
- D** er wordt alleen verwezen naar architectuurkaders (geen concrete open standaarden gevraagd)
- E** er wordt alleen in algemene zin verwezen naar open standaarden (beleid)
- F** er is in het geheel geen aandacht voor open standaarden
- G** er wordt expliciet gevraagd om zaken die strijdig zijn met open standaardenbeleid

Relevante standaarden waar in de aanbesteding om is gevraagd zijn groen gemarkeerd, relevante standaarden waarom niet is gevraagd zijn niet gemarkeerd.

Tabel D1: Overzicht van beoordeelde aanbestedingen Rijk en uitvoeringsorganisaties

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden ²⁵ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
Zorginstituut Nederland	Het ontwerpen, bouwen en opleveren van de Decentrale Validatiemodule onder de afdeling iStandaarden	ISO 27001/27002		A
Min. BZK	ICT-Infrastructuurdiensten en ICT-werkplekken voor Het Huis voor Klokkenluiders	DNSSEC IPv4/6 ISO 27001/27002 SAML HTTPS en HSTS WPA2 Enterprise SPF DKIM DMARC	ODF PDF	A
Zorginstituut Nederland	Het leveren, onderhouden en doorontwikkelen van een volledige e-HRM oplossing, die geïmplementeerd moet worden. Daarnaast betreft het de verwerking van salarissen en het ter beschikking stellen van een tweedelijns helpdesk	Digitoeigankelijk HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 ODF PDF	SAML SPF DKIM DMARC	A
RDW	Het leveren van een end point protection oplossing en het implementeren, installeren en configureren hiervan plus het leveren van support	ISO 27001/27002		A
LVNL	Uitbesteden van het beheer en de ontwikkeling van het Qlik Sense landschap	ISO 27001/27002	IPv4/6 TLS	B

²⁵ Alle standaarden die worden genoemd, zijn volgens de beoordelaars relevant. Een deel daarvan was volgens de beoordelaars voor de betreffende aanbesteding cruciaal. Standaarden waarom in de aanbesteding is gevraagd zijn groen gemarkeerd, standaarden waarom niet is gevraagd geel.

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden²⁵ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
NWO	Een applicatie van een personeelsinformatie- en salarissysteem, hoofdzakelijk bestaande uit standaardsoftware	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS	XBRL ODF PDF SAML DNSSEC	B
Stichting RPO	Ontzorgen op het gebied van Content Delivery Network (CDN)-dienstverlening. Een CDN is een netwerk van proxy servers die geografisch verspreid zijn over het internet in verschillende datacenters	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6	PDF ODF	B
Belasting-dienst	De toekomstige levering van Nieuwe Functionaliteiten Kanalen en Interactievoorzieningen voor het Contact Center inclusief support alsmede het leveren van support voor de huidige Installed Base. Het gaat ook om het afnemen van licenties	ISO 27001/27002	HTTPS en HSTS TLS Digitoegankelijk DKIM SPF DMARC	B
NPO	Het leveren van development en design voor de ontwikkeling van 9 nieuwe apps voor NPO Radio algemeen en de diverse radiomerken van de NPO, inclusief beheer, ondersteuning en onderhoud	HTTPS en HSTS TLS Digitoegankelijk	SAML	B
Belasting-dienst	Een Rijksbrede HR werving & selectie oplossing ter ondersteuning van in-, door- en uitstroom van medewerkers van het Rijk en Defensie	ISO 27001/27002 Digitoegankelijk ODF PDF HTTPS en HSTS TLS SETU	SAML E-portfolio IPv4/IPv6 CMIS DNSSEC DMARC SPF DKIM	C
Belasting-dienst	Een ERD-volgsysteem, inclusief onderhoud, beheer, implementatie, consultancy en de benodigde training	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS ODF PDF Digikoppeling		C
Min. Def	Een KVM (Keyboard, Video, Mouse) oplossing om 12 bestaande (gescheiden) informatiesystemen op de beeldschermen van 27 meldtafels te kunnen weergeven in de Operations Room	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6		C
KvK	Een SaaS applicatie voor registratie, afhandeling en rapporteren van ICT-en facilitaire-processen, en afhandeling van HRM-vragen	ISO 27001/27002 TLS ODF PDF HTTPS en HSTS Digitoegankelijk	SAML DMARC SPF DKIM	C

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden²⁵ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
NWO	Een nieuwe applicatie ter vervanging van het ProjectNet-ZonMwDelfi pakket. ZonMw financiert gezondheidsonderzoek. Het doel van de nieuwe applicatie is om het subsidieproces te faciliteren en te ondersteunen.	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS ODF PDF XBRL Digitoegankelijk CMIS SAML	DMARC SPF DKIM	C
Min. BZK	Een nieuwe overeenkomst voor het Planningsteem voor de Interdepartementale Post- en Koeriersdienst, onderdeel van de Uitvoeringsorganisatie Bedrijfsvoering Rijk	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS DNSSEC IPv4/IPv6 Digitoegankelijk STARTTLS / DANE SPF DKIM DMARC	ODF PDF SMeF	C
LVNL	Een Network based Intrusion Detection Systeem, welke helpt bij de monitoring van de datastromen binnen het LAN van de Luchtverkeersleiding Nederland	ISO 27001/27002 IPv4/IPv6	HTTPS en HSTS TLS DNSSEC	C
KvK	Het verkrijgen van software voor het digitaal ondertekenen van documenten	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS PDF Ades		C
KB	De vervanging van twee bestaande apps voor de Koninklijke Bibliotheek, namelijk een eBook app (deBibliotheek) en een audiobook app (LuisterBieb)	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS PDF Digitoegankelijk		C
KvK	Een efficiënte betalingsafhandeling bij de KvK voor de internetkassa en pinbetalingen integreren in één overeenkomst	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS WPA2 Enterprise IPv4/IPv6	PDF	C
Min. SZW	Een zaakgericht werken systeem die de processen van de afdeling CAV kan ondersteunen, om hun taken op het gebied van Cao-aanmelding, AVV en Pensioenen uit te kunnen voeren	ISO 27001/27002 Digitoegankelijk OWMS StUF HTTPS en HSTS TLS	PDF DKIM SPF DMARC	C
NPO	Een ervaren onderzoeksbureau dat in samenwerking met NPO en de omroepen de prestaties van de online diensten van de Nederlandse Publieke Omroep door middel van Online Analytics in kaart kan brengen	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS	PDF	C
Min. BZK	Het opleveren van een nieuwe website voor de Raad van State	ISO 27001/27002 Digitoegankelijk HTTPS en HSTS TLS DNSSEC IPv4/IPv6		C

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden²⁵ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
Min. BZK	Het leveren van een integrale SaaS oplossing voor de HRM en F&C processen en waarbij de salaris administratie/-verwerking als dienstverlening wordt aangeboden	ISO 27001/27002 TLS HTTPS en HSTS DNSSEC XBRL E-portfolio ODF PDF SAML	SPF DKIM DMARC	C
SVB	Het ontwerp, de bouw, het beheer én integrale exploitatie (hosting) van een werkend digitaal Meldloket WagwEU, inclusief de naadloze aansluiting op de noodzakelijke Identificatie- en Authenticatie Management (IAM) dienstverlening	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS Digitoegankelijk Digikoppeling SAML IPv4/IPv6 DNSSEC	SPF DKIM DMARC PDF	C
RWS	Een arbeidsmarktpositiemeter, welke een zo reëel mogelijke inschatting geeft van de positie van een rijksambtenaar op de huidige en toekomstige arbeidsmarkt	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS E-portfolio Digitoegankelijk	PDF SPF DKIM DMARC	C
Min. Buza	Een vervangend informatiesysteem (Vergoedingen Declaraties Buitenland systeem (VDBS)) voor het Vergoedingen Incidenteel en Permanent Systeem (VIPS) dat daarmee helpt de werkprocessen van 3W voor uitgezonden medewerkers te verbeteren	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS SPF DKIM DMARC XBRL ODF PDF	SAML	C
Min. Buza	Het realiseren en implementeren van één platform voor internationale vacatures om hiermee vacatures bekend te stellen en kandidaten te informeren	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS Digitoegankelijk SPF DKIM DMARC DNSSEC IPv4/IPv6	PDF	C

aanbesteder inhoud aanbesteding		standaarden ²⁵ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
Comm. Media	De aanschaf van licenties voor een cloudapplicatie voor, de implementatie van en het hosten, support, verder ontwikkelen, onderhoud en beheer van het zaaksysteem	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS Digikoppeling ODF PDF SAML SPF DKIM DMARC IPv4/IPv6 DNSSEC Digitoegankelijk		C
LVNL	Een middleware-oplossing genaamd MuleSoft te beheren en door ontwikkelen, met inbegrip van advies voor het daadwerkelijk leggen van koppelingen en maken van interfaces	ISO 27001/27002		D
Min. BZK	Het beheer, onderhoud en (door)ontwikkeling op het softwarepakket GEF'97 uit te voeren (voorziet in de uitvoering van de financiële-verhoudingswet 1997)	ISO 27001/27002		F
IUC-Noord	Het realiseren van een data entry vanaf de digitale afbeeldingen van een archief, het koppelen van digitale afbeeldingen van een archief aan een bestaande index, en het toepassen van optical character recognition op afbeeldingen van (deels) getypte archieven	ISO 27001/27002 ODF		F
IFV	Met behulp van de aanwezige software een nieuw Examen Management Systeem gaat bouwen, inrichten en onderhouden. Migratie van (persoons)gegevens van het oude naar het nieuwe systeem vallen binnen de scope	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS Digitoegankelijk ODF PDF	DMARC SPF DKIM	F
Min. IW	Afsluiten van een overeenkomst met één opdrachtnemer die ten behoeve van overheden logistieke data vergaart, verzamelt in een database en deze data gestructureerd beschikbaar maakt	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS Digitoegankelijk SPF DKIM DMARC	Geo-standaarden	F
IUC-Noord	Dienstverleningsovereenkomst voor software packaging, oftewel het aanpassen of converteren van de installer van een bestaande applicatie	ISO 27001/27002 HTTPS en HSTS TLS		F

Tabel D2: Overzicht van beoordeelde aanbestedingen mede-overheden

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden ²⁶ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
Omgevingsdienst West-Holland	Een aanbesteding voor de verlening van ICT support inclusief werkplekbeheer.	ISO 27001/27002	HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ODF PDF WPA2 Enterprise XBRL	B
Gemeente Nijmegen	Het implementeren en onderhouden van een geautomatiseerde ondersteuning van alle activiteiten in het kader van ketensamenwerking, schuldhulpverlening en de bankfunctie van de Gemeentelijke Kredietbank.	Digikoppeling Digitoegankelijk HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 STUF	PDF	C
Gemeente Vlaardingen	Aanschaf van nieuwe storage apparatuur, welke geïntegreerd dient te worden in de bestaande ICT-infrastructuur.	HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002		C
Gemeente Hilversum	Een klantvolgsysteem ten behoeve van Sociaal Plein.	Digikoppeling Digitoegankelijk E-Portfolio HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 ODF PDF STUF	SAML SPF DKIM DMARC	C
Gemeente Den Haag	De (door)ontwikkeling, het beheer en de kwaliteitszorg van OutSystems.	HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 STUF	SAML	C
Gemeente Apeldoorn	Het ontwerpen en implementeren van een firewall en het leveren van support op de firewallopstelling	HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002		C
Regionaal Inkoopbureau IJmond	Een toekomstbestendige oplossing die verbindingen/koppelingen legt tussen gemeentelijke applicaties, gemeentelijke en landelijke basis- en kernregistraties en ketenpartners.	Digikoppeling HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002 STUF	ODF	C
Bestuursdienst Ommen-Hardenberg	Levering van de EMM (Enterprise Mobility Management) oplossing, onderhoud, support en aanverwante dienstverlening, en één partij voor het leveren van de gevraagde mobiele smartphones.	HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002	SAML SPF DKIM DMARC	C

²⁶ Alle standaarden die worden genoemd, zijn volgens de beoordelaars relevant. Een deel daarvan was volgens de beoordelaars voor de betreffende aanbesteding cruciaal. Standaarden waarom in de aanbesteding is gevraagd zijn groen gemarkeerd, standaarden waarom niet is gevraagd geel.

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden²⁶ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
Veiligheids-regio Kennemer-land	Alles voor een operationele (SaaS) applicatie m.b.t. het Digitaal Dossier Jeugdgezondheidszorg (DD JGZ) verzorgen. Dit betekent het op afstand beschikbaar maken van het elektronische dossier en zorgen voor een volledig operationele functionaliteit ('ready for use'), inclusief het beheer en onderhouden van deze functionaliteiten.	Digikoppeling Digitoegankelijk DNSSEC HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002 StUF	PDF SAML	C
GSRK (Kempen-gemeenten)	De levering, het onderhoud, en het beheer van een hoogwaardig beveiligd datacommunicatienetwerk.	HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002		C
GRS A2-gemeenten	Levering en onderhoud van een ICT oplossing voor het sociaal domein voor (1) de gehele front-office Wmo, Jeugd en Werk en Inkomen (W en I) en (2) de back-office Wmo en Jeugd.	Digikoppeling Digitoegankelijk DNSSEC HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002 StUF	ODF PDF	C
Gemeente Best	Opleveren en vervolgens het ter beschikking stellen, inclusief onderhouden en ondersteunen, van een ICT oplossing voor BAG, WOZ en belastingen.	Digikoppeling ISO 27001/27002 StUF	ODF PDF SAML	C
Gemeente Middelburg	De levering van toegangscontrolesystemen voor ondergrondse containers en een containermanagementsysteem.	HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002	ODF PDF	C
GR Werk-organisatie BUCH	Het leveren, implementeren en onderhouden van een financieel systeem, dat een geïntegreerd geheel dient te zijn van onder andere financiële administratie, budgettering, projectadministratie, inkoop en verkoop.	Digikoppeling HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 SMeF StUF XBRL	ODF PDF SAML SPF DKIM DMARC	C
Waterschap Noorder-zijlvest	Leveren, implementeren en onderhouden van een onderhoudsbeheersysteem (OBS).	Aquo-standaard HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002		C
Gemeente Utrecht	De ondersteuning van de gemeente bij het verzamelen, verwerken, controleren en beheren van persoons-, schoolloopbaan- en dossiergegevens van leerlingen in de gemeente, de behandeling van verzuim en het beoordelen van aanvragen en afgeven van beschikkingen voor leerling vervoer.	Digikoppeling E-Portfolio HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 StUF	ODF PDF SAML	C

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden²⁶ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
Bureau Inkoop & Aanbestedin gen Zuidoost- Brabant	Opleveren en ter beschikking stellen, inclusief onderhouden en ondersteunen, van één systeem voor bodem informatie voor heel Noord-Brabant.	Digikoppeling Geo-standaarden HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 SIKB0101 StUF	PDF	C
Unie van water- schappen	Een website waarop kiesgerechtigden zich ten behoeve van de waterschapsverkiezingen kunnen oriënteren op een politieke partij.	Digitoeigankelijk DNSSEC HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002		C
Gemeente Breda	Een standaardapplicatie ter ondersteuning van HRM- processen en salarisverwerking.	Digikoppeling HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002		C
Provincie Zuid-Holland	Het leveren van hardware voor eindgebruikers (waaronder tablets, laptops, desktops, mobiele telefoons en accessoires) alsmede voor servers voor de centrale infrastructuur.	HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002		C
Bureau Inkoop & Aanbestedin gen Zuidoost- Brabant	Een ICT-oplossing voor eHRM en salarisproductie.	Digikoppeling HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002	E-Portfolio ODF PDF SAML SPF DKIM DMARC	C
Gemeente Molenwaard	Het leveren, inrichten, implementeren, koppelen, operationaliseren, in stand houden en doorontwikkelen van één nieuw burgerzakensysteem.	Digikoppeling Digitoeigankelijk DNSSEC HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 StUF	PDF SAML	C
Bureau Inkoop & Aanbestedin gen Zuidoost- Brabant	Opleveren en vervolgens het implementeren, onderhouden en ondersteunen van een ICT oplossing voor belastingen en invordering.	Digikoppeling HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 StUF XBRL	PDF ODF SMeF	C
Gemeente Utrecht	Het leveren, implementeren, configureren en onderhouden van een regiesysteem ten behoeve van de Buurtteams Utrecht.	Digitoeigankelijk DNSSEC HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002	PDF SAML	C

aanbesteder	inhoud aanbesteding	standaarden²⁶ cruciaal	standaarden niet-cruciaal	oordeel
Gemeente Molenwaard	Een werkende oplossing voor het sociaal domein, een backoffice functionaliteit, functionaliteiten voor Jeugd en Participatie en koppelingen met andere applicaties en externe organisaties waarmee informatie wordt uitgewisseld.	Digikoppeling HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 STUF	CMIS PDF ODF SAML	C
Provincie Utrecht	Bouwen van een nieuwe Goedopweg website. Doel is om data dat wordt gegenereerd in verschillende projecten samen te brengen in een gecentraliseerd platform en de daar uitvloeiende informatie stromen kanaliseert, centraal verzamelt en beschikbaar stelt.	Digitoegekkelijk DNSSEC HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002	SPF DKIM DMARC	C
Gemeente Terneuzen	Het opnieuw aanbesteden van een Financiën en HRM oplossing. Er is een verdeling in drie percelen: financieel, E-HRM en tijdregistratie, en roosterplanning.	Digikoppeling Digitoegekkelijk DNSSEC HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002 STUF XBRL	CMIS PDF SAML SPF DKIM DMARC	C
Gemeente Eindhoven	Een nieuwe applicatie ter vervanging van het bestaande platform voor Centrale Leerlingen Registratie (CLR).	Digikoppeling E-Portfolio HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002 STUF	CMIS ODF PDF	C
Bureau Inkoop & Aanbestedingen Zuidoost-Brabant	Opleveren, implementeren, hosten, ondersteunen en onderhouden van een ICT oplossing voor E-HRM en salarisverwerking voor de gemeente Asten.	Digikoppeling HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002	ODF PDF SPF DKIM DMARC	C
Waterschap Hunze & Aa	Een integrale telefonie omgeving als een dienst met vast mobiel integratie, die wordt geleverd vanuit het datacenter van opdrachtnemer.	HTTPS en HSTS TLS ISO 27001/27002	SAML SPF DKIM DMARC	D ²⁷
Gemeente Utrecht	Hosting en dataopslag voor rioleringen en gemalen. Uit de hosting en opslag komen diverse rapportages over waterbeheer, rioleringen en gemalen. Met deze inspecties en meldingen stuurt de gemeente Utrecht op de onderhoudsstrategie en worden analyses gemaakt.	Aquostandaard DNSSEC HTTPS en HSTS TLS IPv4/IPv6 ISO 27001/27002	PDF	F
Waterschap Brabantse Delta	Het leveren van Microsoft licenties.	ISO 27001/27002	HTTPS en HSTS TLS ODF SAML	F
Enexis Netbeheer	De realisatie van de transitie van het Enexis Core ERP-landschap van SAP R3 naar SAP S/4HANA.	ISO 27001/27002		F

²⁷ Strik genomen is om ISO 27001/27002 gevraagd, maar zeer indirect: de BIWA is als bijlage opgenomen.

Bijlage E.

Notitie 'Meer over gebruik van de standaarden van de 'pas toe of leg uit'-lijst' (BFS)

Naast het gebruik in aanbestedingen en generieke overheidsvoorzieningen

Inleiding

ICTU onderzoekt in de Monitor Open standaarden in de eerste plaats of aanbesteders aantoonbaar naar de relevante open standaarden van de pas-toe-of-leg-uit lijst hebben gevraagd. Ten tweede is de toepassing van de relevante open standaarden in generieke overheidsvoorzieningen aan bod. Naast deze twee onderzoeken rest de vraag: *wat kan naast deze twee onderdelen nog meer gezegd worden over het gebruik van de standaarden op de 'pas toe of leg uit' -lijst?*

Dit onderdeel van de Monitor bestaat al vijf jaar maar de aanpak is in 2018 een beetje veranderd. Dit jaar zijn niet de onderzoekers van ICTU maar de accountmanagers van het Bureau Forum Standaardisatie (BFS) nagegaan wat over het gebruik nog meer te zeggen valt. Vaak gebeurde dit door contact op te nemen met beheerders van standaarden en sommige specifiek voor de standaard relevante voorzieningen. Soms anders. De vorm van de rapportage dit jaar is in tabelvorm, waarin de accountmanagers van het Bureau Forum Standaardisatie eveneens kort een indicatie geven van het algemene beeld over het gebruik:

Rood: Er is een negatief beeld over het gebruik van de standaard ☹

Oranje: Er is een gemengd beeld over het gebruik ☺

Groen: Er is een positief beeld over het gebruik of de ontwikkeling ervan ☺

Inhoudelijk is zoveel mogelijk de lijn vastgehouden van het onderzoek zoals dat in voorgaande jaren heeft plaatsgevonden. Helaas is ook dit jaar gebleken dat het moeilijk is om informatie boven water te krijgen. Hoewel er geen standaarden in de tabel staan die rood zijn aangemerkt (negatief beeld over het gebruik) moet BFS over de volgende standaarden tot de conclusie komen dat er te weinig (meer) bekend is:

- **Ades Baselines Profiles** (geavanceerde en gekwalificeerde digitale handtekeningen)
- **Digitoegankelijk** (toegankelijkheid websites)
NB: Mede afhankelijk van de inrichting (en consequenties) van de wettelijke verplichting van de standaard in Nederland is de verwachting dat de adoptie flink zal toenemen. Hoe dit echter gemeten zal worden is nog niet bekend.
- **ODF 1.2** (bewerkbare documenten)
- **PDF A1, PDF A2 en PDF A3** (documentpublicatie/ archivering)
NB: met betrekking tot ODF en PDF ontwikkelt BFS een tool om het gebruik van deze standaarden te meten, de zogenaamde PDF crawler. De eerste testresultaten hiervan gaan hierbij als aparte bijlage. Het streven is om tot een test te komen die net zo goed werkt als internet.nl
- **IFC** (bouwwerkinformatiemodellen)
- **ePortfolio** (werkervaring en competenties).
NB: De standaard wordt in het najaar van 2018 geëvalueerd. Dit kan resulteren in wijziging van status of aanvullende adoptieadviezen.
- **STOSAG** (Afval verzameling en verwerking) zijn geen gebruiksgegevens bekend.
NB: De standaard zal naar verwachting in het najaar van 2018 de 'pas toe of leg uit' status verliezen.

Met betrekking tot de meeste informatieveiligheidsstandaarden is het beeld met behulp van internet.nl veel scherper te krijgen. Het gaat om het gebruik van **DNSSEC, IPv4&IPv6, HTTPS & HSTS, DMARC, DKIM, SPF, TLS, STARTTLS & DANE** dat ieder half jaar getest wordt door BFS met behulp hiervan. De meting van medio 2018 gaat als bijlage bij de Monitor (zie Bijlage G).

1. Domein internet en beveiliging

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling	Beeld BFS																		
IPv4 & IPv6 Nummers voor Internetadressen (25/11/ 2010)	IPv4 & IPv6 regelen hoe het unieke nummer er uit moet zien dat ieder systeem heeft binnen een netwerk, het IP-adres. De nummers die gemaakt zijn volgens IPv4 raken op en daarom is het nodig IPv6 te gaan gebruiken. Met behulp van de webtool op Internet.nl is getest welke overheidswebsites voldoen aan IPv6. Dit zijn de resultaten die aansluiten op de Monitor Open Standaarden 2017. Voor het juiste begrip: in de zomer van 2017 werden 544 domeinnamen onderzocht, in de zomer 2018 waren dit 563. <table> <thead> <tr> <th></th><th>2017</th><th>2018</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Rijk*</td><td>33 % (98)</td><td>45 % (127)</td></tr> <tr> <td>Gemeenten</td><td>11 % (396)</td><td>25 % (388)</td></tr> <tr> <td>Provincies</td><td>25 % (16)</td><td>17 % (18)</td></tr> <tr> <td>Waterschappen</td><td>9 % (34)</td><td>13 % (30)</td></tr> <tr> <td>Totaal</td><td>15 % (544)</td><td>29 % (563)</td></tr> </tbody> </table> *inclusief uitvoeringsorganisaties Bron: Onderzoek mbv. Internet.nl door BFS Ontwikkeling: Aanvankelijk was het de ambitie van het kabinet om websites en e-mail van de overheid per 2014 toegankelijk te hebben via IPv6. Zover is het nog lang niet, maar de implementatie van (IPv4&) IPv6 groeit wel gestaag. Verder meldt Herman Timmermans, projectleider IPv6 en govroom bij VNG Realisatie dat over het gebruik van IPv6 bij gemeenten maandelijks publiekelijk gerapporteerd wordt via de website https://www.waarstaatjegemeente.nl/Jive?var=mdd_ipv6		2017	2018	Rijk*	33 % (98)	45 % (127)	Gemeenten	11 % (396)	25 % (388)	Provincies	25 % (16)	17 % (18)	Waterschappen	9 % (34)	13 % (30)	Totaal	15 % (544)	29 % (563)	
	2017	2018																		
Rijk*	33 % (98)	45 % (127)																		
Gemeenten	11 % (396)	25 % (388)																		
Provincies	25 % (16)	17 % (18)																		
Waterschappen	9 % (34)	13 % (30)																		
Totaal	15 % (544)	29 % (563)																		
NEN-ISO/ IEC 27001 & 27002 Management systeem / Richtlijnen en principes informatie – beveiliging (18/5/2015)	NEN-ISO/ IEC 27001 Deze standaard specificeert de eisen voor het vaststellen, implementeren, uitvoeren, bewaken, beoordelen, bijhouden en verbeteren van een gedocumenteerd <i>Information Security Management System</i> ten aanzien van algemene bedrijfsrisico's van een organisatie. NEN-ISO/ IEC 27002 Deze standaard beschrijft <i>best practices</i> voor informatiebeveiliging van een organisatie. VIR/BIR Voor de Rijksdienst (departementen en uitvoeringsorganisaties) geldt dat de standaarden ISO/IEC 27001 en 27002 via het VIR (Voorschrift Informatiebeveiliging Rijksdienst) en de BIR (Baseline Informatiebeveiliging Rijksdienst) worden toegepast. In de loop van 2017 is een nieuwe versie van																			

	de BIR2017 vastgesteld. Zowel in 2017 als in 2018 hebben alle 11 departementen een ICV (in control verklaring) afgegeven aan DGOO (Directeur Generaal Overheidsorganisatie). BIG Alle Nederlandse gemeenten hanteren de BIG als normenkader voor informatiebeveiliging, deze is gebaseerd op de BIR / ISO27001/2. Eind 2018 wordt de afronding verwacht van de ENSIA vragenlijsten. De uitkomsten hiervan kunnen een indicatie zijn voor het gebruik van de BIG. De uitkomsten hiervan zijn nog niet bekend en zullen waarschijnlijk in de Monitor van 2019 aan bod komen. IBI Bij de provincies worden de standaarden ISO/IEC 27001 en 27002 geïmplementeerd via de IBI en hiervoor is een monitoringstool. In 2017 liet deze monitor nog een positieve tendens zien. Een update hierover kwam niet op tijd binnen voor deze notitie. BIWA Bij alle waterschappen worden maatregelen van informatieveiligheid doorgevoerd volgens de BIWA. In 2016 hebben alle waterschappen de governance op informatiebeveiliging ingericht, werken zij planmatig (96%) aan de implementatie van de BIWA en wordt het onderwerp actief onder de aandacht gebracht (91%). In de Monitor van 2017 werd aangekondigd dat de waterschappen een BIWA audit zouden krijgen van een extern bureau. Deze audit heeft plaatsgevonden met als resultaat een stand van zaken en verbeterpunten per waterschap. Het doel van de BIWA audit was intern gericht (voor de waterschappen om van te leren) en de resultaten hiervan worden verder niet verder naar buiten toe gecommuniceerd. Wél zijn de resultaten gedeeld in de werkgroep Normatiek. Bron: Navraag bij partijen door BFS in 2018 en Monitor Open Standaarden 2017 p. 118 en verder. Ontwikkeling: Verschillende cijfers laten een beeld zien van gestage groei in het gebruik. NB: De werkgroep Normatiek werkt aan één Overheidsbrede Baseline Informatiebeveiliging (BIO).	
SAML Inloggen (18/5/2009)	SAML specificeert hoe een gebruiker na eenmalig inloggen via zijn browser toegang krijgt tot verschillende diensten van verschillende partijen en zich hier ook eenmalig weer kan afmelden. Met andere woorden: <i>federatieve (web)browser-based single-sign-on en single-sign-off.</i> SAML is de standaard geworden voor (nieuwe) aansluitingen waarbij burgers of bedrijven inloggen bij de overheid. Twee belangrijke toepassingen van SAML in Nederland zijn eHerkenning en DigiD, waarmee bedrijven respectievelijk burgers zich kunnen authenticeren in identificeren bij overheden. Het aantal aansluitingen op deze voorzieningen is dan ook in voorgaande jaren als indicator genomen om het gebruik van SAML te meten.	

	Aansluitingen bij eHerkenning en DigiD, gebaseerd op SAML per jaar <table><thead><tr><th></th><th>2016</th><th>2017</th><th>2018 (vanaf 1 juli)</th></tr></thead><tbody><tr><td>EHerkenning</td><td>168</td><td>203</td><td>359</td></tr><tr><td>DigiD</td><td>128</td><td>290</td><td>398</td></tr></tbody></table> Bron: navraag bij de beheerders van eHerkenning en DigiD bij Logius. Monitor Open Standaarden 2017, p. 122 e.v. Ontwikkeling: het aantal aansluitingen stijgt en daarmee het gebruik van SAML.		2016	2017	2018 (vanaf 1 juli)	EHerkenning	168	203	359	DigiD	128	290	398	
	2016	2017	2018 (vanaf 1 juli)											
EHerkenning	168	203	359											
DigiD	128	290	398											
STIX/TAXII Dreigings-informatie (21/11/2017)	STIX en TAXII maken het mogelijk om informatie over een cyberdreiging of cyberaanval op een gestructureerde en automatisch verwerkbare manier te beschrijven en onmiddellijk te communiceren naar belanghebbende organisaties. De standaard wordt gebruikt door het Nationaal Cyber Security Centrum (NCSC). Het NCSC doet dit in het Nationaal Detectie Netwerk (NDN), een stelsel van samenwerkingsverbanden tussen het NCSC en organisaties uit de Rijksoverheid en andere vitale sectoren. Binnen dit netwerk wordt gestructureerd informatie uitgewisseld over digitale dreigingen. Een NDN-deelnemer is een organisatie die deelneemt aan dit netwerk. Vier van de in totaal tien NDN deelnemers gebruiken STIX/ TAXII. Het NCSC vermeldt hierbij dat het daarbij gaat om relatief grote spelers.													
WPA2 Enterprise Toegang tot WiFi netwerk met netwerkaccount (2/2/2016)	WPA2 Enterprise maakt het mogelijk om automatisch veilig toegang te krijgen tot aangesloten WiFi-netwerken via authenticatie op basis van bestaande identiteitsgegevens. Als indicatie voor het gebruik van deze standaard wordt sinds 2016 begin september het aantal deelnemende organisaties geteld van Govroam en Eduroam. <table><thead><tr><th></th><th>2016</th><th>2017</th><th>2018</th></tr></thead><tbody><tr><td>Govroam</td><td>49</td><td>132</td><td>244</td></tr><tr><td>Eduroam</td><td>157 (mei 2016)</td><td>199</td><td>215</td></tr></tbody></table> Bron: https://govroam.nl/over-govroam/deelnemende-organisaties/ https://eduroam.nl/instellingen Ontwikkeling: het gebruik van deze standaard groeit.		2016	2017	2018	Govroam	49	132	244	Eduroam	157 (mei 2016)	199	215	
	2016	2017	2018											
Govroam	49	132	244											
Eduroam	157 (mei 2016)	199	215											

2. Document en (internet)content

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling	Beeld BFS
SKOS Thesauri en begrippen-woordenboeken	SKOS is de standaard voor het delen en linken van systemen voor kennisrepresentatie. Denk hierbij aan thesauri, taxonomieën, begrippen-woordenboeken, classificatieschema's en systemen voor trefwoordtoekenning.	

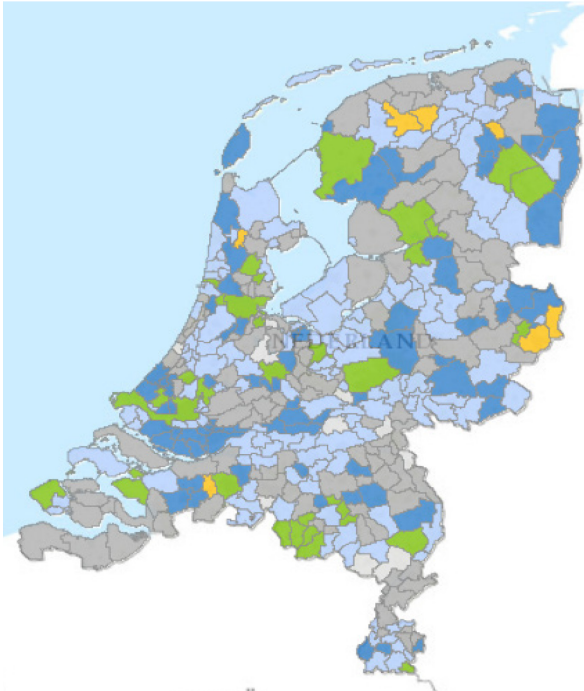
(18/8/2009)	Het Kadaster heeft gebruiksgegevens over eigen datasets waarop zowel SKOS en OAS wordt toegepast. Ook het Nederlands Informatie Instituut voor Oorlogsdocumentatie gebruikt de standaard om datacollecties van verschillende organisaties te koppelen in het Netwerk Oorlogsbronnen.	
CMIS Content uitwisseling tussen CMS-/DMS-Systemen (9/12/2014)	CMIS staat voor Content Management Interoperability Services en regelt hoe content en metadata uitgewisseld kunnen worden al komen deze van verschillende repositories (opslagplaatsen). Er zijn twee grote toepassingen bekend van CMIS: • de website van de Rijksoverheid, meer specifiek tussen het platform van de Ministeries van Algemene Zaken en van Veiligheid en Justitie • de doc- diensten van de 11 ministeries; 8 worden geleverd door SSC-ICT en drie departementen hebben aparte doc-systemen. Bron: Monitor Open standaarden 2017, p. 127 en verder.	
OWMS Metadata overheidsinformatie (15/11/2011)	OWMS is de standaard voor metadatering. KOOP gebruikt OWMS op wetten.overheid.nl.	

Standaarden uit dit domein waar geen gebruiksgegevens over bekend zijn:

- **Ades Baselines Profiles** (geavanceerde en gekwalificeerde digitale handtekeningen)
- **Digitoegankelijk** (toegankelijkheid websites)
Mede afhankelijk van de inrichting (en consequenties) van de wettelijke verplichting van de standaard in Nederland is de verwachting dat de adoptie flink zal toenemen. Hoe dit echter gemeten zal worden is nog niet bekend.
- **ODF 1.2** (bewerkbare documenten)
- **PDF A1, PDF A2 en PDF A3** (documentpublicatie/ archivering)

3. E-facturatie en administratie

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling van het gebruik	Beeld BFS
NL CIUS Electronisch factureren (24/5/2018) (Voorheen Semantisch Model eFactuur 15/11/2016)	NL_CIUS is de standaard voor elektronisch factureren. Het model geeft duidelijkheid aan overheden en bedrijven (gebruikers en ICT-aanbieders) over de elementen en gegevens die op facturen naar overheidsorganisaties gebruikt dienen te worden (specifiek voor de Nederlandse situatie). Rijksoverheden zijn uiterlijk 18 april 2019 wettelijk verplicht elektronische facturen te ontvangen en te verwerken volgens NEN-EN 16931-1 en de bijbehorende syntaxen (UBL (of eventueel CII)). Decentrale overheden hebben daar nog een jaar langer de tijd voor. De beheerorganisatie van NL CIUS (NEN, TNO en simplerinvoicing) heeft geen kwantitatieve indicatoren van diens adoptie in daadwerkelijke e-facturen. Wel bestaat er een beeld over het gebruik van de standaard. Het gebruik van NL CIUS gebeurt in de praktijk indirect via het gebruik van andere e-factuurstandaarden, zoals NEN-EN 16931-1, OHNL of SETU, die voldoen	

	aan SMaF 2.0 en de opvolger NL CIUS. De Factuurstandaard SI-UBL zal in de volgende release een 1 op 1 implementatie van NL CIUS zijn. Het programmabureau e-factureren, opgericht binnen Pianoo voert onderzoek uit naar het gebruik door decentrale overheden op basis van zelfrapportage. Hieruit blijkt: • Bij gemeenten geven 31 aan gereed te zijn. Meer dan 60 gemeenten zijn bezig met implementatie, meer dan 100 met voorbereiding; de overige gemeenten is niet gestart, heeft de implementatie on hold gezet of heeft geen informatie aangeleverd. • Meer dan 5 waterschappen hebben e-facturen geïmplementeerd. De overigen zijn bezig met implementatie of in voorbereiding. Van het waterschap Limburg is de status onbekend en 1 waterschap in Noord-oost Nederland heeft de implementatie on-hold. • Gelderland, Groningen, Overijssel en Zeeland hebben e-factureren geïmplementeerd: 6 zijn bezig met implementatie, 2 zijn in verkennende fase. Bron: https://www.pianoo.nl/nl/themas/elektronisch-factureren https://www.pianoo.nl/nl/themas/e-factureren/praktijk-tools/implementatiemonitor-e-factureren Ontwikkeling: Naar verwachting zal het gebruik van de standaard toenemen door de wettelijke verplichting van elektronisch factureren. De implementatie van e-factureren bij Gemeenten (juni 2018)	
SETU Informatie flexibele arbeidskrachten	De SETU-standaarden betreffen het elektronisch berichtenverkeer in de branche voor flexibele arbeid. SETU regelt het berichtenverkeer tussen aanbieders en afnemers (inleners) van tijdelijk personeel. De SETU-standaarden worden ontwikkeld en beheerd door de stichting SETU waarin alle grote uitzendorganisaties in Nederland betrokken zijn. SETU beschikt, in lijn met voorgaande jaren, niet over kwantitatieve gegevens over het feitelijke gebruik van de standaarden. De gebruiksgegevens zijn lastig te	

(20/5/2009, nieuwe versies sinds 25/2/2015)	bepalen, aangezien het berichtenverkeer niet via een centraal platform geregeld wordt en er recent ook geen metingen of enquêtes zijn uitgevoerd. TNO onderzocht in 2014 de adoptie van SETU en ontwikkelt de standaard in opdracht van de beheerder. Zij meldten dat alle grote spelers in de markt voor flexibele arbeid zijn aangesloten bij SETU en de SETU-standaarden gebruiken voor hun berichtuitwisseling. Deze spelers vertegenwoordigen 85% van de markt. Uit informele uitvraag bij werkgroepen blijkt dat deze spelers gestaag nieuwe koppelingen ontwikkelen met behulp van de SETU-standaarden. Voor de kleinere spelers in deze markt geldt dat zij afhankelijk zijn van hun softwareleveranciers. In 2018 melde TNO dat er 18 softwareleveranciers bekend (in 2017 waren dit er 16) waren die één of meerdere van de SETU-standaarden ondersteunden. Hierin is dus een licht stijgende lijn te zien ten opzichte van de vorige monitor. Ontwikkeling: SETU is gebaseerd op de Europese norm voor e-Facturatie. In 2018 wordt de 2.1 versie gepubliceerd, volledig in lijn met het Nederlandse gebruiksprofiel van deze Europese norm. (zie hierboven) Gelet op de recent geldende en komende verplichtingen op het gebied van e-facturatie, voorziet TNO een toename in het gebruik.																																								
XBRL Bedrijfsrapportage (17/4/2010)	eXtensible Business Reporting Language (XBRL) is de internationale open standaard om bedrijfsinformatie te verzamelen, elektronisch uit te wisselen, te analyseren en zo nodig nader te bewerken. Het gebruik van XBRL wordt al een aantal jaren in de Monitor Open Standaarden gemeten door te kijken naar het gebruik van de nationale standaard SBR, Standard Business Reporting die gebruikt wordt in de voorziening Digipoort. In onderstaande tabel het aantal XBRL-berichten van medio 2017 en medio 2018: <table data-bbox="427 1240 1358 1845"> <thead> <tr> <th></th><th>jan t/m aug 2017 (= 8 maanden)</th><th>jan t/m juli 2018 (= 7 maanden)</th></tr> </thead> <tbody> <tr> <td><u>Belastingdienst</u></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>• Aangifte inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting</td><td>10.737.500</td><td>10.760.700</td></tr> <tr> <td>• Aangifte omzetbelasting en intracommunautaire prestaties</td><td>3.200.819</td><td>3.345.401</td></tr> <tr> <td>• Toeslagen</td><td>829.332</td><td>782.357</td></tr> <tr> <td>• Loonheffingen</td><td>825</td><td>668</td></tr> <tr> <td><u>Kamer van Koophandel</u></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>• Deponeren jaarverantwoording</td><td>368.638</td><td>457.195</td></tr> <tr> <td><u>CBS</u></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>• Statistiekopgaven</td><td>248</td><td>-</td></tr> <tr> <td><u>DUO</u></td><td></td><td></td></tr> <tr> <td>• Jaarverantwoording</td><td>2.304</td><td>1.791</td></tr> <tr> <td>TOTAAL</td><td>15.139.66</td><td>15.348.112</td></tr> </tbody> </table> Het totaal aantal berichten van Digipoort is in absolute zin nagenoeg gelijk gebleven, maar de cijfers over 2018 betreffen een kortere periode. Wanneer daarvoor wordt gecorrigeerd ($8/7 \times 15.348.112 =$ ruim 17,5 miljoen) is het gebruik van XBRL via deze voorziening duidelijk toegenomen.		jan t/m aug 2017 (= 8 maanden)	jan t/m juli 2018 (= 7 maanden)	<u>Belastingdienst</u>			• Aangifte inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting	10.737.500	10.760.700	• Aangifte omzetbelasting en intracommunautaire prestaties	3.200.819	3.345.401	• Toeslagen	829.332	782.357	• Loonheffingen	825	668	<u>Kamer van Koophandel</u>			• Deponeren jaarverantwoording	368.638	457.195	<u>CBS</u>			• Statistiekopgaven	248	-	<u>DUO</u>			• Jaarverantwoording	2.304	1.791	TOTAAL	15.139.66	15.348.112	
	jan t/m aug 2017 (= 8 maanden)	jan t/m juli 2018 (= 7 maanden)																																							
<u>Belastingdienst</u>																																									
• Aangifte inkomstenbelasting en vennootschapsbelasting	10.737.500	10.760.700																																							
• Aangifte omzetbelasting en intracommunautaire prestaties	3.200.819	3.345.401																																							
• Toeslagen	829.332	782.357																																							
• Loonheffingen	825	668																																							
<u>Kamer van Koophandel</u>																																									
• Deponeren jaarverantwoording	368.638	457.195																																							
<u>CBS</u>																																									
• Statistiekopgaven	248	-																																							
<u>DUO</u>																																									
• Jaarverantwoording	2.304	1.791																																							
TOTAAL	15.139.66	15.348.112																																							

WDO Datamodel Douane – informatie (15/4/2014)	Voor de administratie van import en export van goederen bevat het WDO Datamodel zogenaamde 'informatiepakketten' voor gegevensuitwisseling. Een informatiepakket beschrijft de semantiek van de uitgewisselde informatie: gegevens- en procesmodellen en hiervan afgeleide berichtspecificaties (Message Implementation Guidelines). Het WDO Datamodel wordt gebruikt door de Douane, Rijkswaterstaat, Zeehavenpolitie/Koninklijke Marechaussee en de Nederlandse Voedsel en Warenautoriteit en Havenautoriteiten. Met betrekking tot het gebruik van deze standaard zijn geen harde gegevens bekend omdat het feitelijke gebruik niet wordt geregistreerd. Ontwikkeling: De Douane verwacht groei in het gebruik van het WDO Datamodel om twee redenen: 1. In Europa is het Europese Customs Data model (EU CDM) geïntroduceerd dat gebaseerd is op het WDO datamodel. Het doel van de Europese Commissie is het harmoniseren en standaardiseren van de informatie uitwisseling tussen de diverse douaneorganisaties binnen de EU. Dit betekent dat, naast de hierboven genoemde douanesystemen, ook het Europese vervoersysteem NCTS op termijn zal worden gebaseerd op het EU CDM/ WDO datamodel. 2. In 2016 is het WDO Datamodel in Europa geïdentificeerd als kwalitatief goede specificatie waarom gevraagd mag worden bij aanbestedingen. Commission Decision 2016/1765. Recent is dit overzicht van 'geïdentificeerde ict specificaties' gepubliceerd. https://ec.europa.eu/growth/industry/policy/ict-standardisation/ict-technical-specifications_en	

4. Stelselstandaarden

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling in het gebruik	Beeld BFS
Digikoppeling Veilige berichtuitwisseling (17/6/2013)	Zoals een brief in een envelop gaat voor verzending, zo gaat een elektronisch bericht in een digitale verpakking. Digikoppeling bestaat uit koppelvlakstandaarden, die logistieke afspraken bevatten voor veilige berichtenuitwisseling tussen overheden. Digikoppeling onderkent twee hoofdvormen van berichtenverkeer: bevestigingen en meldingen.	
Logius heeft op verschillende peilmomenten (maart 2013, augustus 2013, augustus 2014, augustus 2015, zomer 2016, zomer 2017 en zomer 2018) lijsten aangeleverd waarop (onderdelen van) overheden en uitvoeringsorganisaties stonden die op Digikoppeling zeggen te zijn aangesloten. Daaruit is het onderstaande overzicht af te leiden dat laat zien dat gedurende een reeks van jaren sprake is van een gestage groei van het gebruik van Digikoppeling. De ontwikkeling in de tijd bij de categorie 'Rijk' moet met het nodige voorbehoud worden bekeken want deze categorie is gevoelig voor veranderingen in de samenstelling van de populatie. Zo is in 2016 het percentage gedrukt doordat er veel organisaties zijn toegevoegd uit de OOV-sector die niet zijn aangesloten op Digikoppeling.		

Digikoppeling						Totaal																			
	Rijk + Uitvoerings- Organisaties/ ZBO's + OOV + eOverheid	Gemeenten	Provincies	Waterschappen																					
Voorjaar 2013	3 %	31 %	8 %	14 %	22 %																				
Zomer 2013	4 %	42 %	15 %	14 %	29 %																				
Zomer 2014	5 % ²⁸	57 %	23 %	14 %	40 %																				
Zomer 2015	64 %	63 %	42 %	24 %	58 %																				
Zomer 2016	40 %	75 %	67 %	46 %	64 %																				
Zomer 2017	67%	92%	67%	50%	76%																				
Zomer 2018	X ²⁹	98%	75%	59%	95% ³⁰																				
StUF	De StUF-standaard is een familie van samenhangende gegevens- en berichtenstandaarden. StUF is als open standaard vastgesteld voor de uitwisseling basisgegevens zoals Personen (GBA), Adressen (BRA), Gebouwen (BGA), Kadaster (BRK), Bedrijven (NHR) en Waarde Onroerende Zaken (WOZ), zaakgegevens van gemeenten en ketens waarin gemeenten participeren en waarvoor geen andere (inter)nationale (XML-gebaseerde) berichtenstandaard is vastgesteld.																								
Administratieve Overheidsgegevens (12/11/2008)	Uit de cijfers blijkt dat gemeenten, ketenpartners en hun leveranciers StUF breed gebruiken. Er is veel pakketsoftware op de markt of dit komt binnenkort op de markt. De adoptie neemt nog steeds toe. Onderstaande tabel geeft een beeld van de adoptie van twee StUF onderdelen (StUF-BG en StUF-ZKN) door de ICT-markt.																								
<table><tr><th>Adoptiegraad</th><th>Totaal</th><th>StUF-BG 3.10 en 3.20</th><th>StUF-ZKN 3.10 en 3.20</th></tr><tr><td>Aantal leveranciers</td><td>208 (197)</td><td>74 (57)</td><td>52 (50)</td></tr><tr><td>Aantal softwareproducten (incl. versies)</td><td>2760 (2358)</td><td>993 (718)</td><td>599 (505)</td></tr><tr><td>waarvan beschikbaar/in gebruik</td><td>1334 (1223)</td><td>350 (320)</td><td>213 (204)</td></tr><tr><td>waarvan gepland/in ontwikkeling</td><td>133 (78)</td><td>64 (50)</td><td>29 (28)</td></tr></table>						Adoptiegraad	Totaal	StUF-BG 3.10 en 3.20	StUF-ZKN 3.10 en 3.20	Aantal leveranciers	208 (197)	74 (57)	52 (50)	Aantal softwareproducten (incl. versies)	2760 (2358)	993 (718)	599 (505)	waarvan beschikbaar/in gebruik	1334 (1223)	350 (320)	213 (204)	waarvan gepland/in ontwikkeling	133 (78)	64 (50)	29 (28)
Adoptiegraad	Totaal	StUF-BG 3.10 en 3.20	StUF-ZKN 3.10 en 3.20																						
Aantal leveranciers	208 (197)	74 (57)	52 (50)																						
Aantal softwareproducten (incl. versies)	2760 (2358)	993 (718)	599 (505)																						
waarvan beschikbaar/in gebruik	1334 (1223)	350 (320)	213 (204)																						
waarvan gepland/in ontwikkeling	133 (78)	64 (50)	29 (28)																						
(bron VNG-Realisatie: www.softwarecatalogus.nl - peildatum september 2018; tussen haakjes de cijfers van de vorige monitor)																									
Geostandaarden	De Geostandaarden gaan over het registreren en uitwisselen van informatie met een geografische component. Dat wil zeggen: informatie over objecten die gerelateerd zijn aan een locatie ten opzichte van het aardoppervlak.																								
Geografische informatie																									

²⁸ In 2013 en 2014 is het aantal aansluitingen gedeeld op het aantal overheidsinstellingen. In 2015 en 2016 is aansluiting gezocht bij de rekenwijze van Logius waarbij alleen de overheidsorganisaties zijn betrokken waar uitwisseling via Digikoppeling aan de orde zou moeten zijn.

²⁹ In deze berekening in 2018 konden de overheidsorganisaties die zijn betrokken waar uitwisseling via Digikoppeling niet worden achterhaald. Als enkel naar de combinatie ZBO's, Uitvoeringsorganisaties en samenwerkingsverbanden wordt gekeken, dus zonder noodzakelijke betrekking op uitwisseling via Digikoppeling is dit percentage 36%

³⁰ Hierin zijn voor 2018 alleen de aantallen voor gemeenten, provincies en waterschappen opgenomen

(9/12/2014)	Hierbinnen zijn verschillende domeinen te onderkennen, zoals kadastrale informatie en informatie over waterhuishouding. Om te waarborgen dat de geo-informatiehuishouding van deze domeinen goed op elkaar aansluit, en dat informatie tussen domeinen uitgewisseld kan worden, zijn afspraken nodig over de te gebruiken standaarden. De set Geostandaarden fungeert als ruggengraat van de (voor deze uitwisseling benodigde) Nederlandse geo-informatie infrastructuur. Deze standaarden leggen de betekenis (semantiek) van gegevens vast en beschrijven hoe die gegevens kunnen worden uitgewisseld, ontsloten en doorzoekbaar worden gemaakt. De set bestaat uit: • Basismodel geo-informatie (NEN3610) • ISO 19136:2007 - Geographic information - Geography Markup Language (GML) 3.2.1 • Nederlands metadatataprofiel op ISO 19115 voor geografie v2.0.0 • Nederlands metadatataprofiel op ISO 19119 voor services v2.0.0 • webserviceprofielen voor Web Feature Service (WFS) en Web Map Service (WMS) Het gebruik -in de zin van het toepassen door aanbieders van data- van de set Geostandaarden in de Nederlandse geo-informatie infrastructuur is wijdverbreid. Zo zijn niet alleen de onderliggende informatiemodellen van de geobasisregistraties (Adressen en Gebouwen - BAG, Grootchalige Topografie -BGT, Topografie -BRT en Kadaster - BRK) en van ruim 68.000 ruimtelijke plannen op NEN3610 gebaseerd, maar ook de onderliggende ecosystemen. Voor bijvoorbeeld zowel de BGT als voor IMRO (ruimtelijke plannen) geldt dat er ruim 400 bronhouders resp. bevoegd gezagen deze gegevens vastleggen conform de op NEN3610 gebaseerde modellen, deze vervolgens uitwisselen o.b.v. GML, ontsluiten o.b.v. WMS en WFS en vindbaar maken met metadata conform de Nederlandse metadatataprofielen. Ook de softwareleveranciers in deze domeinen ondersteunen de standaarden voor semantiek en uitwisseling volledig. Het gebruik -in de zin van het afnemen door gebruikers van data- van de set Geostandaarden blijft fors toenemen. Zo genereert het open platform voor geo-informatie van de overheid PDOK (Publieke Dienstverlening op de Kaart) inmiddels meer dan 8 miljard hits per jaar. Een vergelijking van de gebruikscijfers van PDOK over de eerste twee kwartalen van 2018 met die van 2017 biedt een goede indicatie van het gebruik van de verschillende standaarden: het downloaden in GML formaat +67,8%, het afnemen via WFS +82,8% en via WMS +108,9%. Bij het (volledig op de metadatataprofielen gebaseerde) Nationaal Georegister zien we elk kwartaal een toename in gebruik van zo'n 15-20%. Een laatste aspect van gebruik is de mate waarin gebruikers betrokken zijn bij ontwikkeling van nieuwe versies van de standaarden. Bij NEN3610 zijn de voorbereidingen gestart voor een nieuwe versie (NEN3610:2019) en de Nederlandse metadatataprofielen zijn recent vernieuwd (van 1.3.x naar 2.0.0). In beide gevallen worden de gebruikers betrokken via werkgroepen, in klankbordgroepen en via consultaties. Een mooi voorbeeld van betrokkenheid van gebruikers in consultaties is de consultatie van het op NEN3610 gebaseerde IMGeo 2.2. Hierin zijn ruim 1500 reacties verzameld.	
-------------	---	--

5. Water en Bodem

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling in het gebruik	Beeld BFS
Aquo Waterbeheer (17/5/2016)	Aquo is bedoeld voor het vastleggen en gebruiken van gegevens in de watersector. Alle waterschappen en provincies en Rijkswaterstaat leveren hun rapportages middels de Aquo-standaard aan bij het ministerie van Infrastructuur & Waterstaat en bij het European Environment Agency (EEA). Gebruikers van de Aquo zijn ook middels het indienen van wijzigingsverzoeken en het stellen van vragen betrokken bij de ontwikkeling van de standaard. De Aquo-standaard heeft over de periode juni 2018 van 42 verschillende instanties 143 vragen gekregen. Daarnaast zijn er 158 wijzigingsvoorstellen ingediend door 28 verschillende instanties. Het zijn met name de waterschappen en laboratoria die waterkwaliteitsmonsters analyseren die contact opnemen en wijzigingsverzoeken indienen.	
SIKB 0101 Milieu- hygiënische Kwaliteit bodem (9/12/2014)	SIKB 01010 is de standaard voor de uitwisseling van gegevens voor de milieuhygiënische data binnen het bodembeheer. Het gaat daarbij om het vaststellen of voorkomen van schadelijke gevolgen voor de volksgezondheid en het milieu ten gevolge van bodemvervuiling. Alle gemeenten (omgevingsdiensten) en provincies werken met SIKB0101. Dit blijkt uit de contacten die SIKB heeft met de leveranciers van software die SIKB0101 gebruiken. Deze leveranciers zijn lid van het Centraal College van Deskundigen dat de wijzigingsverzoeken behandelt voor SIKB0101. Ook de eindgebruikers zijn in het College vertegenwoordigd. Daarnaast zijn de koepelorganisaties van de gemeenten (VNG), de provincies (IPO) en de waterschappen (UvW) ondertekenaar van het Convenant bodem en ondergrond 2016-2020. Hierin wordt expliciet de standaard genoemd als uitwisselstandaard voor bestaande (digitale) bodeminformatie "zolang dat aantoonbaar meerwaarde heeft en er geen bedrijfseconomische of privacybezwaren bestaan".	
SIKB 0102 Archeologische Bodem- Informatie (2/2/2016)	SIKB 0102 gaat over het uitwisselen van archeologische bodeminformatie. De volgende partijen werken met SIKB0102 en stellen het gebruik ervan verplicht: - Het landelijk registratiesysteem ARCHIS van de Rijksdienst voor het Culturele Erfgoed (RCE) - Opgravers (markt en overheid) 30% van de partijen / 50% qua volume. - De twaalf provinciale depots (Groningen, Drenthe en Friesland werken met één depot) leveren hun informatie met SIKB0102 aan bij DANS. - Data Archiving and Networking Services (DANS) - BIJ12, beheerder van het provinciaal depot beheer system (PDBS) De depots van gemeenten (veelal historische steden) gebruiken hoofdzakelijk eigen systemen.	

6. Bouw

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling in het gebruik	Beeld BFS
VISI Bouwproces Informatie (9/12/2014)	VISI regelt voor diverse bouwprocessen de formele communicatie tussen partijen. De laatste cijfers die het BIM-loket heeft gegeven over het gebruik van VISI waren voor de Monitor van 2017. Toen is een eerste poging gedaan om het gebruik door overheden in cijfers zichtbaar te maken. Onderstaande gegevens hebben betrekking op de periode 2017 tot en met september: • 90 publieke opdrachtgevers die VISI hebben gebruikt (gemeenten, provincies, waterschappen en landelijke overheid samen); • 169.465 transacties zijn verstuurd door deze opdrachtgevers; • 260.891 verstuurd berichten; • 224.739 verstuurd bijlagen. Toen werd ook ingeschat dat het daadwerkelijke gebruik van VISI waarschijnlijk veel hoger ligt. Voor de Monitor 2018 zijn geen nieuwe cijfers aangeleverd.	

Over **IFC** (bouwwerkinformatiemodellen) is geen gebruiksinformatie bekend.

7. Juridische identificatie en verwijzing

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling in het gebruik	Beeld BFS
BWB Wet- en regelgeving (2/2/2016)	De standaard van het Basis Wetten Bestand. Regelt met een uniek nummer de identificatie van (onderdelen van) centrale wet- en regelgeving en de verwijzing daarnaar. KOOP (Kennis- en exploitatiecentrum Officiële Overheidspublicaties) gebruikt BWB in het Basiswettenbestand. Het Basis Wettenbestand is zowel beschikbaar via wetten.overheid.nl als via diverse services als open data. Gebruikers van de standaard zijn hergebruikers van de open data van het Basiswettenbestand in het juridisch domein. Hierbij gaat het om overheid (centraal en decentraal), uitgevers van juridische informatie, content integrators, uitvoeringsorganisaties en individuele aanbieders van juridische informatie, universiteiten en hogescholen. Verder is er sinds oktober 2017 een vernieuwde versie van LiDO, linkeddata.overheid.nl. LiDO is een databank met miljoenen hyperlinks, waarmee iemand snel inzicht kan krijgen in de verbanden tussen nationale en Europese regelgeving, uitspraken van Nederlandse en Europese rechters, parlementaire documenten en officiële bekendmakingen. Het aantal bezoekers van LiDO is sinds de lancering in oktober 2017 opgelopen van circa 15.000 bezoekers per maand naar circa 40.000 per	

	maand medio 2018. Het gebruik van LiDO zou - voor het eerst in deze Monitor- kunnen dienen als een cijfermatige indicatie voor het gebruik van de standaarden BWB, JCDR en ECLI.	
JCDR Decentrale regelgeving (28/11/2013)	Juriconnect Decentrale Regelgeving (JCDR) regelt de identificatie van (onderdelen van) <i>decentrale</i> regelgeving en de verwijzing daarnaar. De JCDR standaard wordt gebruikt in de Centrale Voorziening voor Decentrale Regelgeving, DROP. Hieraan doen 471 diverse overheidsorganisaties mee. https://www.koopoverheid.nl/voor-overheden/gemeenten-provincies-en-waterschappen/drop/deelnemende-organisaties-drop En zoals hierboven reeds gemeld is er sinds oktober 2017 LiDO, linkeddata.overheid.nl waarin JCDR ook is opgenomen.	
ECLI Rechterlijke uitspraken (28/11/2013)	European Case Law Identifier (ECLI) geeft elke rechterlijke uitspraak binnen Europa een uniek nummer (identifier) waarmee rechterlijke uitspraken geciteerd en gevonden kunnen worden. In Nederland wordt de ECLI toegepast in de publicatie van alle (tucht) rechterlijke uitspraken door alle organisaties van de rechterlijke macht. Alle (tucht)rechterlijke uitspraken zijn met ECLI te vinden op rechtspraak.nl. Gebruikers van ECLI zijn rechters in vonnissen en arresten, rechtsgeleerden en ambtenaren. Ook in de rest van Europa is ECLI de leidende standaard voor het identificeren en citeren van rechterlijke uitspraken. Zoals hierboven ook vermeld bij de standaarden BWB en JCDR: Sinds oktober 2017 is er LiDO, linkeddata.overheid.nl. LiDO maakt onder meer ook gebruik van de ECLI standaard.	

8. Onderwijs en loopbaan

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling in het gebruik	Beeld BFS
NL_LOM Metadata onderwijscontent (29/5/2011)	NL LOM beschrijft welke metadata toegekend moeten worden aan educatieve content om de vindbaarheid en vergelijkbaarheid van leermateriaal te vergroten. Door het metadateren is zowel het eigen materiaal als het materiaal van anderen (beter) terug te vinden en op verschillende plekken beschikbaar. Dit bevordert de herbruikbaarheid van onderwijsmateriaal. Edurep is de educatieve zoekmachine voor het onderwijs. Edurep doorzoekt inmiddels 1,5 miljoen leerobjecten en 60 onderwijscollecties. De materialen zijn voorzien van metadata conform de NL LOM standaard. Edurep verwerkt 3 miljoen zoekopdrachten per maand: van lessen en toetsen tot educatief beeldmateriaal. De adoptie van de standaard lijkt buiten de Edurep beperkt. In de vergadering van 13 juni 2018 stemde het Forum Standaardisatie in met de evaluatie van de standaard NL LOM. De evaluatie wordt door een onafhankelijke partij uitgevoerd als onderdeel van regulier onderhoud op de pas-toe-of-leg-uit lijst, en kan resulteren in wijziging van status of aanvullende adoptieadviezen.	

Van **ePortfolio** (werkervaring en competenties) zijn geen gebruiksgegevens bekend. In de vergadering van 13 juni 2018 stemde het Forum Standaardisatie in met de evaluatie van de standaard E-Portfolio, die sinds 2010 op de pas-toe-of-leg-uit lijst staat. De evaluatie wordt door een onafhankelijke partij uitgevoerd als onderdeel van regulier onderhoud op de pas-toe-of-leg-uit lijst, en kan resulteren in wijziging van status of aanvullende adoptieadviezen.

9. Overig

Open standaard (op lijst sinds)	Over de standaard Data over gebruik en ontwikkeling in het gebruik	Beeld BFS
EML_NL Verkiezings- gegevens (28/11/2013)	De EML_NL standaard definieert de gegevens en de uitwisseling van gegevens bij verkiezingen die vallen onder de Nederlandse Kieswet. Het gaat daarbij om de uitwisseling van kandidaatgegevens en uitslaggegevens. EML_NL is opgenomen in Ondersteunende Software Verkiezingen (OSV). De Kiesraad stelt deze software ter beschikking voor gebruik tijdens verkiezingen. De voornaamste gebruikers zijn politieke partijen, gemeenten, hoofdstembureaus en centraal stembureaus. Navraag bij de Kiesraad leert het volgende. In 2017 heeft de Tweede Kamerverkiezing en enkele herindelingsverkiezingen plaatsgevonden. <u>Tweede Kamer verkiezing op 15 maart 2017</u> OSV-software is beschikbaar gesteld aan: - ongeveer 40 politieke partijen; - 19 hoofdstembureau gemeenten; - 388 gemeenten (uiteindelijk is de software door ongeveer 2/3 van de gemeenten gebruikt); <u>Gemeentelijke herindelingsverkiezingen op 22 november 2017.</u> De OSV-software is beschikbaar gesteld aan: - de 6 nieuw te vormen gemeenten; - ongeveer 60 politieke partijen (lokale afdelingen; onbekend hoeveel er daadwerkelijk gebruik hebben gemaakt van de software). Het gebruik is daarmee niet significant toe of afgenomen vergeleken met de gegevens uit de Monitor uit 2017. Toen waren de gegevens namelijk als volgt: <u>Referendum 6 april 2016</u> OSV-software is beschikbaar gesteld aan: - 19 hoofdstembureaus gemeenten - 393 gemeenten (alle gemeenten hebben ook daadwerkelijk gebruik gemaakt van de software) <u>Gemeentelijke herindelingsverkiezing op 23 november voor één nieuw te vormen gemeente</u> - de nieuw te vormen gemeente - ongeveer 15 politieke partijen (lokale afdelingen; onbekend hoeveel daadwerkelijk van de software gebruik gemaakt hebben).	

Over **STOSAG** (Afval verzameling en verwerking) zijn geen gebruiksgegevens bekend. De standaard zal naar verwachting in het najaar van 2018 de 'pas toe of leg uit' status verliezen.

Bijlage F. Gegevens over het gebruik van PDF op basis van 'crawler' (BFS)

Bureau Forum Standaardisatie is sinds de zomer van 2017 bezig met de ontwikkeling van een crawler die systematisch websites afzoekt naar documenten. Deze crawler verkeert zomer 2018 nog steeds in bèta. In 2018 is de crawler van BFS ingezet om een vergelijkbare steekproef te presenteren als in de monitor van vorig jaar. De tabellen hieronder geven de resultaten weer waarbij de resultaten uit 2018 worden vergeleken met de resultaten uit voorgaande monitors.

	PDF (ook versies die niet op de pas-toe-of-leg-uit lijst staan)				ODF				Microsoft Office .doc(x)			
	Zomer 2015	Zomer 2016	Zomer 2017	Zomer 2018	Zomer 2015	Zomer 2016	Zomer 2017	Zomer 2018	Zomer 2015	Zomer 2016	Zomer 2017	Zomer 2018
rijksoverheid.nl	118000	122000	118000	103	209	197	110	0	564	512	566	0
amsterdam.nl	36500	28500	25500	2310	0	0	0	0	3940	3940	4240	10
rotterdam.nl	40900	19600	6010	2605	0	0	0	0	903	587	263	89
utrecht.nl	27000	20200	6390	2590	0	0	0	0	247	142	17	1
drenthe.nl	6310	7580	6310	26	0	0	0	0	248	215	179	0
zuid-holland.nl	2080	15600	11000	4723	0	0	0	0	110	189	201	128
forumstandaardisatie.nl	1430	446	1270	537	22	11	13	4	54	14	14	5
ictu.nl	863	236	56	40	18	4	0	0	46	7	0	0

	PDF+ODF als % van alle bestanden				Verhouding ODF : MS Office			
	Zomer 2015	Zomer 2016	Zomer 2017	Zomer 2018	Zomer 2015	Zomer 2016	Zomer 2017	Zomer 2018
rijksoverheid.nl	99,5%	99,6%	99,5%	100,00%	0,37:1	1:1	0,72:1	NVT*
amsterdam.nl	94,2%	87,9%	85,6%	99,57%	0:1	0:1	0:1	0:1
rotterdam.nl	89,7%	97,1%	95,8%	96,70%	0:1	0:1	0:1	0:1
utrecht.nl	96,4%	99,3%	99,7%	99,96%	0:1	0:1	0:1	0:1
drenthe.nl	94,6%	97,2%	97,2%	100,00%	0:1	0:1	0:1	NVT*
zuid-holland.nl	97,4%	98,8%	98,2%	97,36%	0:1	0:1	0:1	0:1
forumstandaardisatie.nl	97,6%	97,0%	98,9%	99,08%	0,4:1	0,69:1	0,93:1	0,8:1
ictu.nl	95,5%	97,2%	100,0%	100,00%	0,50:1	0,55:1	NVT*	NVT*

* noch ODF-bestanden, noch MS Office-bestanden gevonden

Omdat de crawler nog experimenteel is, kunnen hier nog geen definitieve conclusies aan worden verbonden.

In de Monitor 2019 zal worden bekeken of de gevonden documenten voldoen aan de eisen van duurzame toegankelijkheid (PDF/A) en digitale toegankelijkheid (digitoegankelijk.nl).

Bijlage G.

Rapportage 'IV-meting september 2018', Bureau Forum Standaardisatie

Halfjaarlijkse meting **Informatieveiligheidsstandaarden** Forum Standaardisatie

= September 2018 =

Burgers en ondernemers moeten erop kunnen vertrouwen dat gegevensuitwisseling met de overheid en tussen overheden veilig verloopt. Hiervoor dienen overheden meerdere informatieveiligheidsstandaarden te implementeren. Recente phishing-incidenten waarin overheids e-mail en websites werden nagemaakt onderstrepen nogmaals het belang van overheidsbrede adoptie van deze standaarden. Binnen de overheid zijn daarom implementatieafspraken gemaakt over standaarden voor het beveiligen van mail en websites.

Om de voortgang van deze afspraken bij te houden voert het Forum twee keer per jaar een IV-meting uit. De laatste meting dateert van september 2018, waarbij 563 domeinnamen zijn getoetst. Uit de meting van september 2018 blijkt dat het gebruik van de standaarden doorzet.

Samenvatting:

Kijkende naar de eerste streefbeeldafpraak (deadline eind 2017) is de adoptie gestegen naar 87%. Ter vergelijking: begin 2018 was het 80%. Voor de tweede streefbeeldafpraak (deadline eind 2018: op elke overheidssite het slotje (https) geconfigureerd conform NCSC advies) is de adoptie gestegen naar 85%, begin dit jaar was het 78%. Voor de derde streefbeeldafpraak (beveiliging tegen e-mail af luisteren & strenge configuratie e-mail standaarden) is de adoptie momenteel 59%. Hierover zijn geen eerdere gegevens.

Een uitsplitsing van de resultaten naar overheidslaag laat zien dat de adoptie overal groeit. De mate van groei verschilt wel sterk, met name de waterschappen en provincies zijn sterk gegroeid met betrekking tot de webstandaarden. De waterschappen weten zelfs als eerste 100% adoptie te realiseren voor een individuele standaard (TLS). Overigens scoren de gemeenten het beste bij de webstandaarden en voor mail scoort het Rijk het hoogst terwijl het Rijk juist minder scoort bij het web. Bij de waterschappen valt op dat ze goed scoren op de webstandaarden, maar juist bij de mailstandaarden achterblijven.

Om het gebruik verder te bevorderen is het belangrijk om per doelgroep te kijken welke standaarden extra aandacht nodig hebben en of er 'quick wins' zijn. Om voor de webstandaarden 100% te behalen, is het waardevol om organisaties individueel aan te spreken. Zo is via het Overheidsbreed Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO) ook opgeroepen om aan te sturen op implementatie bij de achterblijvers, bijvoorbeeld door agendering via de koepels. Daarnaast kan een wettelijke verplichting helpen om de laatste paar procent zo ver te krijgen dat ze de standaarden ondersteunen. Voor de mailstandaarden kunnen echter nog veel grotere stappen gemaakt worden en zal het zonder aanvullende campagnes en/of activiteiten lastig worden om volledige adoptie (voor eind 2019) te realiseren.

Achtergrond

Sinds 2015 biedt het Platform Internetstandaarden¹ de mogelijkheid om via de website Internet.nl domeinen te toetsten op het gebruik van een aantal moderne internetstandaarden, waaronder een aantal informatieveiligheidsstandaarden, die op de 'pas toe of leg uit'-lijst van Forum Standaardisatie

¹ Platform Internet Standaarden is een gezamenlijk initiatief van de Internetgemeenschap en de Nederlandse overheid (Forum Standaardisatie, het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, en NCSC). Zie <https://internet.nl/about/>

staan. In datzelfde jaar is Forum Standaardisatie gestart om met behulp van Internet.nl een halfjaarlijkse meting van de adoptiegraad van informatieveiligheidsstandaarden voor overheidsdomeinen (web en e-mail) uit te voeren.

Die metingen hebben ertoe geleid dat het Nationaal Beraad in februari 2016 de ambitie uitsprak deze standaarden versneld te willen adopteren². Dit betekent concreet dat voor deze standaarden niet het tempo van 'pas toe of leg uit' wordt gevolgd (d.w.z. wachten op een volgend investeringsmoment en dan de standaarden implementeren) maar dat actief wordt ingezet op implementatie van de standaarden op de kortere termijn³.

De eerste streefbeeldafpraak is eind 2017 afgelopen. Begin 2018 is een eindmeting voor deze afspraak gepubliceerd. Ondanks een grote stijging de afgelopen twee jaar was volledige adoptie nog niet bereikt. Daarom zijn deze afspraken in april 2018 herbevestigd en aangevuld door het Overheidsbreed Beleidsoverleg Digitale Overheid (OBDO), de opvolger van het Nationaal Beraad. De nieuwe meting is daarom uitgebreider (meer standaarden) dan voorgaande metingen. Daarnaast was het een goed moment om de lijst met de te toetsen domeinnamen te herijken en is besloten om het tijdstip van meten beter te laten aansluiten op de bestaande overlegcycli.

Om welke standaarden gaat het

Het Nationaal Beraad en het OBDO hebben bovengenoemde afspraken gemaakt met betrekking tot de volgende standaarden.⁴

REALISATIEDATUM	WELKE STANDAARD GEADOpteERD
uiterlijk EIND 2017	TLS/HTTPS : beveiligde verbindingen van websites DNSSEC : domeinnaambeveiliging SPF : anti-phishing van email DKIM : anti-phishing van email DMARC : anti-phishing van email
uiterlijk EIND 2018	HTTPS, HSTS en TLS conform de NCSC richtlijn (externe link) : beveiligde verbindingen van <u>alle</u> websites
uiterlijk EIND 2019	STARTLS en DANE : encryptie van mailverkeer SPF en DMARC : het instellen van strikte policies voor deze emailstandaarden.

Om welke domeinnamen gaat het

In totaal zijn in deze meting 563 (vorige keer 530) domeinnamen van overheidsorganisaties getoetst, bestaande uit:

- Domeinen die horen bij de deelnemers van het OBDO;
- De domeinen die horen bij voorzieningen van de basisinfrastructuur (GDI);
- De 30 best bezochte domeinen van Rijksoverheden (en uitvoerders);

² <http://www.binnenlandsbestuur.nl/digitaal/nieuws/nationaal-beraad-wil-sneller-moderne-e.9540822.lynkx>

³ Onderdeel van deze afspraak is dat Forum Standaardisatie de voortgang van de adoptie meet en inzichtelijk maakt. De halfjaarlijkse IV-meting is ook onderdeel van de jaarlijkse Monitor Open standaarden beleid.

⁴ Voor meer informatie ga naar: <https://www.forumstandaardisatie.nl/thema/iv-meting-en-afspraken>

- De domeinen van de andere overheidsorganisaties die direct of indirect vertegenwoordigd zijn in het OBDO, zoals:
 - Uitvoerders (de Manifestpartijen);
 - Partijen die behorend tot Klein LEF;
 - Gemeenten;
 - Provincies;
 - Waterschappen.

Bij de selectie van de relevante domeinnamen is telkens gekozen voor het hoofddomein waarop de website van de overheidsorganisatie bereikbaar is. Daarnaast is gekozen voor het hoofddomein dat de desbetreffende overheidsorganisatie gebruikt voor e-mail (vaak dezelfde als voor web). Bij uitzondering zijn ook subdomeinen geselecteerd, bijvoorbeeld voor bekende inlogportalen of op verzoek van de beheerder.

Ten opzichte van de vorige meting is de lijst geactualiseerd. Hierdoor zijn er nieuwe domeinnamen bijgekomen en zijn niet-relevante domeinnamen verwijderd. De reden hiervoor kan verschillen, bijvoorbeeld omdat er een gemeentelijke herindeling heeft plaatsgevonden of dat er waterschappen zijn samengevoegd. Ook is de lijst met best bezochte domeinnamen aangepast en zijn alle organisaties uit de Manifestgroep en Klein Lef toegevoegd.

Het betreft echter nog steeds een selectie van domeinnamen. De lijst is niet volledig en kan dat ook niet zijn omdat de overheid momenteel geen overzicht heeft over alle domeinnamen. De gemeten domeinen zijn bij lange na niet alle domeinen waar het OBDO direct en indirect voor verantwoordelijk is, zo beheert het ministerie van AZ al meer dan 6000 domeinnamen. Een 100% score op deze domeinen garandeert geenszins dat hiermee *alle* overheidsdomeinen beschermd zijn tegen bijvoorbeeld phishing.

Hoe wordt gemeten

De meting geeft de stand van zaken weer op de peildatum 25 september 2018. De meting wordt uitgevoerd middels een bulktoets via de API van Internet.nl. Voor de web-standaarden wordt het hoofddomein getoetst met de toevoeging *www.* (dus: www.forumstandaardisatie.nl), omdat het gebruikelijk is dat de website daarop bereikbaar is. Voor de maildomeinen wordt getoetst zonder enig voorvoegsel omdat dat doorgaans gebruikt wordt als e-maildomein (dus @forumstandaardisatie.nl). Op Internet.nl kun je eenvoudig testen of je website of e-mail een aantal moderne internetstandaarden ondersteunen, ook de standaarden waarover streefbeeldafspraken zijn gemaakt zijn onderdeel van de test. Overigens heeft de score die een domeinnaam op Internet.nl kan halen (namelijk max. 100%) geen relatie met het resultaat uit deze meting aangezien wij toetsen op een subset van de standaarden. De website Internet.nl is een initiatief van het Platform Internetstandaarden. In het platform participeren verschillende partners uit de internetgemeenschap (Internet Society, RIPE NCC, SIDN en SURFnet) en Nederlandse overheid (Forum Standaardisatie, het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, en NCSC). Het uitgangspunt is dat Internet.nl de adviezen van Forum Standaardisatie en NCSC met betrekking tot de Internetstandaarden volgt.

De meting geeft geen inzicht in het risiconiveau van een bepaald domein. Zo is het aannemelijk dat de aantrekkelijkheid van misbruik hoger is bij domeinen van grote uitvoerders (zoals *phishing* met aanmaningen) dan bij domeinen van kleine gemeenten.

In de meting wordt alleen gekeken naar de toepassing van standaarden op domeinnamen. Er wordt in de meting (nog) niet gekeken naar de andere ontvangende kant, bijvoorbeeld de controle op DMARC door bijvoorbeeld e-mailproviders van consumenten, en validatie van DNSSEC en DANE.

Over de standaarden

Er worden zowel web- als mailstandaarden gemeten. Hieronder per standaard een korte uitleg over wat deze doet. Overigens is meer (technische) informatie over wat er wordt getoetst te vinden op Internet.nl.

Web-standaarden

Wij meten het gebruik van de beveiligingsstandaarden voor het web ook op domeinen die alleen gebruikt worden voor mail omdat dit vaak wel domeinnamen zijn die re-directen naar het hoofddomein. Ook hiervoor moet de standaarden juist worden toegepast en burgers weten vaak niet hoe deze domeinen worden gebruikt. Als je re-directs toepast dan moeten ook de doorverwijzende domeinen met HTTPS beveiligd zijn, anders is de beginschakel niet veilig en daarmee is ook de gehele keten onveilig. Dit geldt ook als een zogenaamde 'parking page' wordt getoond. Alleen als een geregistreerd domein geen webpagina bevat dan is HTTPS niet nodig (en niet mogelijk).

DNSSEC	Domain Name System (DNS) is het registratiesysteem van namen en bijbehorende internetnummers en andere domeinnaaminformatie. Het is vergelijkbaar met een telefoonboek. Dit systeem kan worden bevraagd om namen naar nummers te vertalen en omgekeerd. Er is getest of de domeinnaam ondertekend is met DNSSEC, zodat de integriteit van de DNS-informatie is beschermd. De streefbeeldafpraak was om hier voor 2018 aan te voldoen.
TLS	Als een bezoeker een onbeveiligde HTTP-verbinding heeft met een website, dan kan een kwaadwillende eenvoudig gegevens onderweg afluisteren of aanpassen, of zelfs het contact volledig overnemen. Getest wordt of TLS is toegevoegd aan HTTP om de verbinding te beveiligen. Op Internet.nl heet deze subtest 'HTTPS available'. De streefbeeldafpraak was om hier voor 2018 aan te voldoen.
TLS cf. NCSC	We maken een onderscheid tussen 'TLS' en 'TLS conform NCSC'. In het eerste geval wordt gebruik gemaakt van TLS en in het tweede geval is TLS bovendien zodanig geconfigureerd dat deze voldoet aan de aanbevelingen van het Nationaal Cyber Security Center (NCSC)⁵. Zodat de vertrouwelijkheid, de authenticiteit en integriteit van een bezoek aan een website is gegarandeerd. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2019 aan te voldoen.
HTTPS	Er wordt getest of je webserver bezoekers automatisch doorverwijst van HTTP naar HTTPS op dezelfde domeinnaam óf dat deze ondersteuning biedt voor alleen HTTPS en niet voor HTTP. Op Internet.nl heet deze subtest 'HTTPS Redirect'. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2019 aan te voldoen.
HSTS	HSTS zorgt ervoor dat een browser eist dat een website altijd HTTPS blijft gebruiken na het eerste contact over HTTPS. Dit helpt voorkomen dat een derde -bijvoorbeeld een kwaadaardige WiFi hotspot- een browser kan omleiden naar een valse website. Door HTTPS samen met HSTS te gebruiken wordt het gebruik van beveiligde verbindingen zoveel mogelijk afgedwongen. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2019 aan te voldoen.

⁵ Zie <https://www.ncsc.nl/actueel/whitepapers/ict-beveiligingsrichtlijnen-voor-transport-layer-security-tls.html>. Een wijziging ten opzichte van de vorige meting is dat in de huidige meting ook de vertrouwensketen van het certificaat wordt meegenomen in de test voor TLS conform NCSC.

Mailstandaarden

Wij meten het gebruik van e-mailbeveiligingsstandaarden ook op domeinen waarvan een organisatie geen e-mail verstuurt. Dit is relevant omdat ook die domeinen worden misbruikt (burgers weten vaak niet dat deze domeinen niet door de organisatie worden gebruikt), en juist domeinen waarvandaan niet gemaïld wordt, makkelijk kunnen worden geblokkeerd met behulp van SPF en DMARC (met de policies –all en p=reject). =

DMARC	Met DMARC kan een e-mailprovider kenbaar maken hoe andere (ontvangende) mailservers om dienen te gaan met de resultaten van de SPF- en/of DKIM-controles van ontvangen e-mails. Dit gebeurt door het publiceren van een DMARC beleid in het DNS-record van een domein. In deze test wordt alleen gekeken of DMARC beschikbaar is, niet of er beleid is ingesteld. De streefbeeldafpraak was om hier voor 2018 aan te voldoen.
DMARC Policy	Zolang er geen beleid is ingesteld weet de ontvanger nog niet wat te doen met verdachte e-mail. De configuratie moet op orde zijn. (Opm: Actieve policies zijn ~all en –all voor SPF, en p=quarantine en p=reject voor DMARC) Er wordt gecontroleerd of de syntax van de DMARC-record correct is en of deze een voldoende strikte policy bevat. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2020 aan te voldoen
DKIM	Met DKIM kunnen e-mailberichten worden gewaarmerkt. De ontvanger van een e-mail kan op die manier controleren of een e-mailbericht écht van de afzender afkomstig is en of het bericht onderweg ongewijzigd is gebleven. Getest wordt of de domeinnaam DKIM ondersteunt. Voor non-mail domeinen waar dit goed is ingesteld heeft DKIM verder geen toegevoegde waarde. In de meting wordt dit weergegeven middels de score "NVT" (niet van toepassing) voor DKIM. De streefbeeldafpraak was om hier voor 2018 aan te voldoen.
SPF	SPF heeft als doel spam te verminderen. SPF controleert of een verzendende mailserver die e-mail namens een domein wil versturen, ook daadwerkelijk gerechtigd is om dit te mogen doen. Getest wordt of de domeinnaam een SPF-record heeft. De streefbeeldafpraak was om hier voor 2018 aan te voldoen.
SPF Policy	Aanvullend op bovenstaande test wordt gecontroleerd of de syntax van de SPF-record geldig is en of deze een voldoende strikte policy bevat om misbruik van het domein door phishers en spammers tegen te gaan. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2020 aan te voldoen.
STARTTLS	STARTTLS in combinatie met DANE gaan het af luisteren of manipuleren van mailverkeer tegen. STARTTLS maakt het mogelijk om transportverbindingen tussen e-mailservers op basis van certificaten met TLS te beveiligen. Er wordt getest of de ontvangende mailservers (MX) ondersteuning bieden voor STARTTLS. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2020 aan te voldoen. Als er geen mailservers aanwezig is voor het domein dan wordt dit weergegeven met NVT. Dit geldt ook voor STARTTLS CF. NCSC, DANE en DNSSEC MX.

STARTTLS CF. NCSC ⁶	Net zoals bij HTTPS kan er bij STARTTLS gebruik worden gemaakt van verschillende versies van het TLS en verschillende versleutelingsstandaarden (ciphers). Aangezien niet alle versies en combinaties als voldoende veilig worden beschouwd, is het belangrijk om hierin de juiste keuze te maken en ook regelmatig te controleren of de gebruikte instellingen nog veilig zijn. Getest wordt of STARTTLS is geconfigureerd zoals door het NCSC is aanbevolen. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2020 aan te voldoen.
DANE	DANE, dat voortbouwt op DNSSEC, zorgt er in combinatie met STARTTLS voor dat een verzendende e-mailserver de authenticiteit van een ontvangende e-mailserver kan controleren en het kan het gebruik van TLS bovendien afdwingen. Getest wordt of de nameservers van de mailservers één of meer TLSA-records voor DANE bevatten. De streefbeeldafpraak is om hier voor 2020 aan te voldoen
DNSSEC MX	DNSSEC is een randvoorwaarde voor het instellen van DANE. Daarom wordt getest of de domeinnamen van de mailservers (MX) ondertekend zijn met DNSSEC. Dit in het kader van de streefbeeldafpraak om voor 2020 STARTTLS en DANE te ondersteunen.

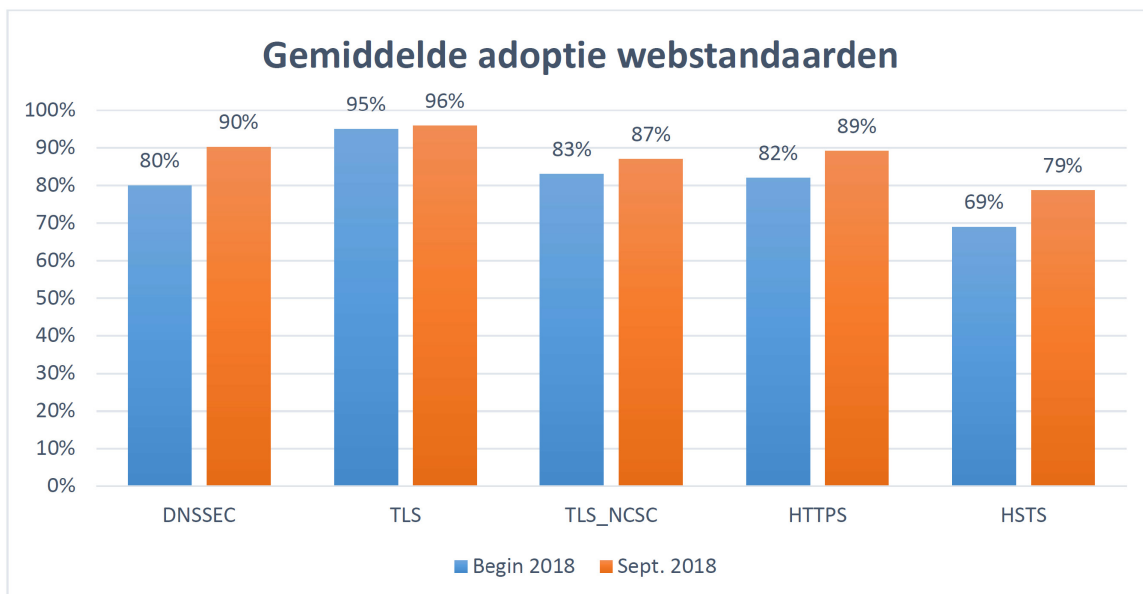
Resultaten meting september 2018

Eind augustus 2018 heeft het Bureau Forum Standaardisatie een eerste meting uitgevoerd, de resultaten zijn voorgelegd aan een aantal koepelorganisaties en stakeholders. Op 25 september 2018 heeft het Bureau Forum Standaardisatie de definitieve IV-meting uitgevoerd. Aangezien de eerste streefbeeldafpraak van het Nationaal Beraad afliep op 31 december 2017, is deze meting anders dan voorgaande metingen. Er zijn nieuwe resultaatafspraken toegevoegd en de te toetsten domeinnamen zijn aangepast. Dit maakt vergelijkbaarheid met de eerdere metingen moeilijker, ook omdat voor sommige standaarden geen eerdere cijfers beschikbaar zijn. Aan de hand van een aantal grafieken wordt de stand van zaken met betrekking tot adoptie toegelicht. De individuele resultaten van de test zijn te vinden op de website van het Forumstandaardisatie.

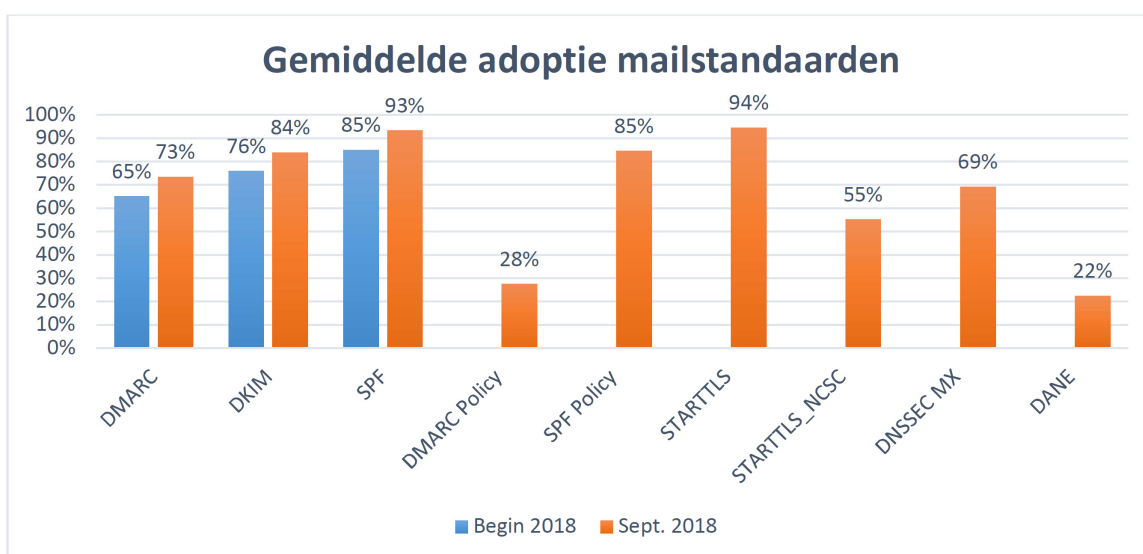
Per standaard

De onderstaande grafiek toont de adoptiestatus van de individuele standaarden voor zowel de webstandaarden als de mailstandaarden. Daar waar mogelijk is er een vergelijking gemaakt met de voorgaande meting.

⁶ <https://www.ncsc.nl/actueel/whitepapers/ict-beveiligingsrichtlijnen-voor-transport-layer-security-tls.html>

Voor de standaarden uit de eerdere metingen (DNSSEC, TLS en TLS cf NCSC) zien we dat de groei nog steeds doorzet, met DNSSEC als uitschieter met 10 procentpunten naar 90%. Wel valt op dat de adoptie van TLS niet tot nauwelijks meer stijgt. Hiervoor is een 'één op één' benadering nodig om de 100% te halen. Van de standaarden met als streefdatum uiterlijk 2018 zien we dat HTTPS en TLS cf NCSC een hoge adoptiegraad hebben terwijl HSTS nog wat achterblijft met 79%, maar wel groeit.

Voor de standaarden uit de eerdere metingen (DMARC, DKIM en SPF) zien we dat de groei nog steeds goed doorzet. DMARC blijft, ondanks een stijging van 8 procentpunten, nog wel achter met 73%. Dat deze groei zich doorzet is positief aangezien het risico bestaat dat door het aflopen van de resultaatafspraken de aandacht voor het gebruik van de standaard afneemt.

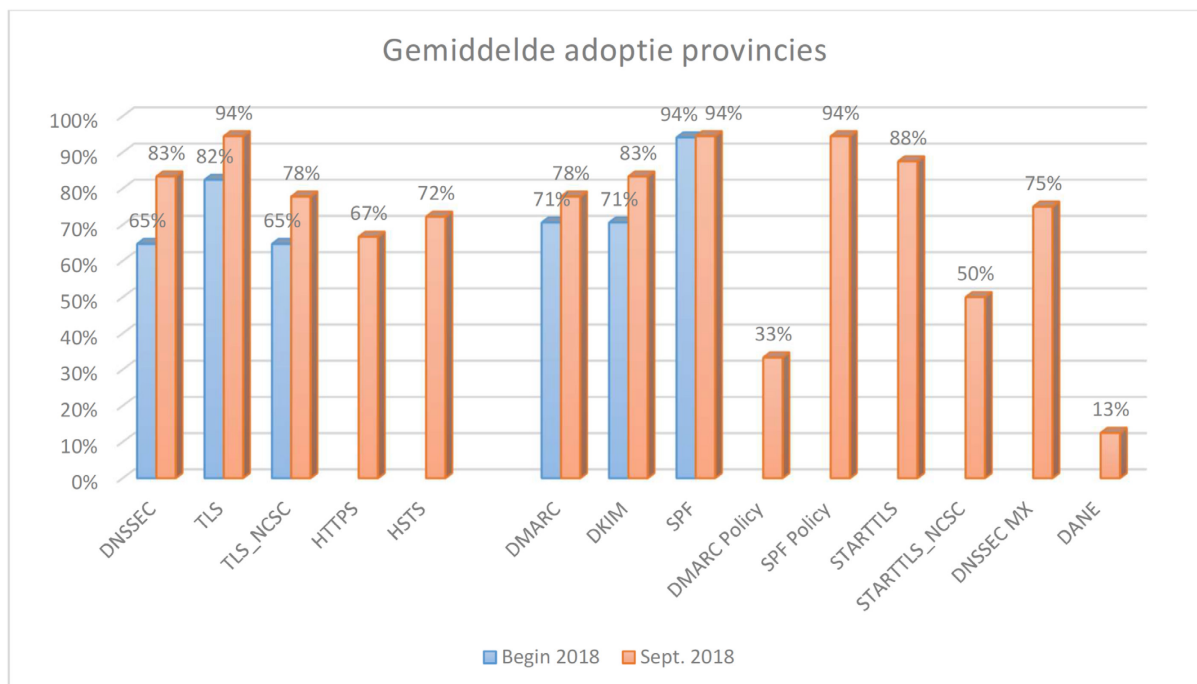
Voor de standaarden met als streefdatum uiterlijk 2019 zien we dat SPF Policy een hoge adoptiegraad heeft met 85% en STARTTLS zelfs al op 94% zit. Terwijl de gewenste configuratie (conform NCSC) nog wel wat achterblijft met 55%. Hier zie je hetzelfde als bij TLS voor web, waar de NCSC configuratie ook achterblijft, maar dat dit in de loop van de tijd wel meer naar elkaar toetrekt. De grote achterblijvers bij mail zijn DANE en DMARC Policy met respectievelijk 22% en 27% adoptie. Voor DANE is een stijging redelijk makkelijk te realiseren omdat DNSSEC MX op de 69% zit. Ook voor DMARC moet het mogelijk zijn omdat veel organisaties al wel DMARC beschikbaar hebben. Verder zien we, in lijn met de eerdere metingen, dat de aandacht voor de web-standaarden significant groter is dan de aandacht voor de mail-standaarden.

Per overheidslaag

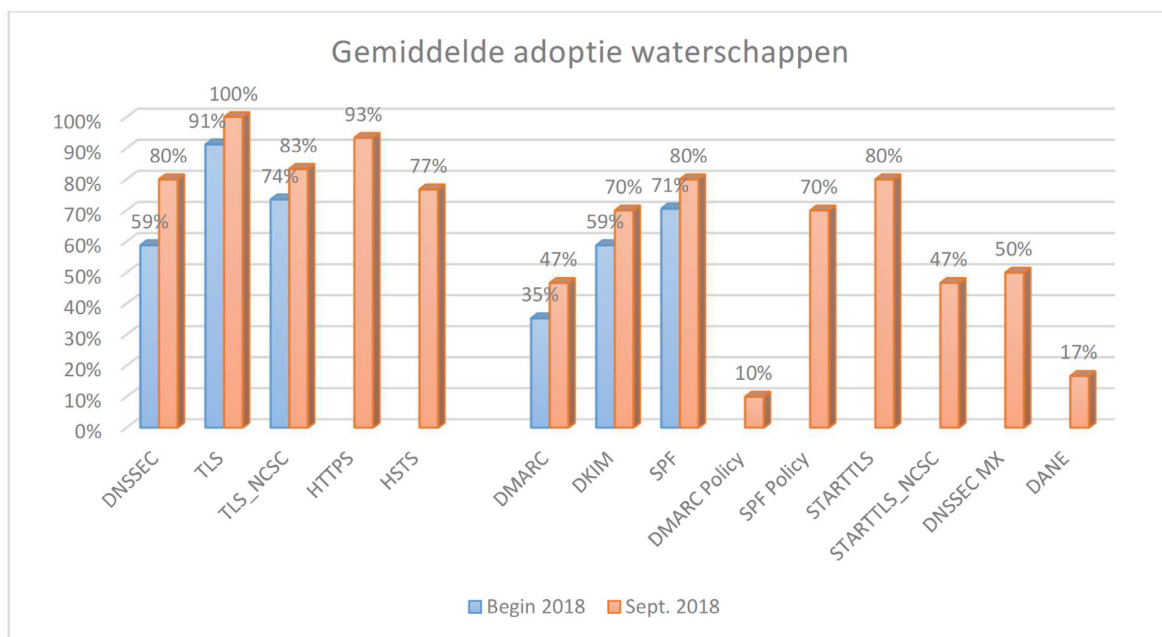
Een uitsplitsing van de resultaten naar overheidslaag laat zien dat in iedere overheidslaag de adoptie groeit. De mate van groei verschilt wel sterk, met name de waterschappen en provincies zijn sterk gegroeid met gemiddeld 12 procentpunt (waterschappen) en 10 procentpunten (provincies). Dit berekend over de standaarden DNSSEC, TLS, TLS cf NCSC, SPF, DKIM en DMARC. De waterschappen weten daarnaast 100% adoptie te realiseren voor TLS.

Wat verder opvalt in relatie tot de nieuwe streefbeeldafspraken is dat de standaard SPF Policy en de aanwezigheid van STARTTLS overall goed scoren. Terwijl voor de standaarden DANE en DMARC Policy het Rijk en de uitvoeringsorganisaties relatief beter scoren dan de provincies, waterschappen en gemeenten.

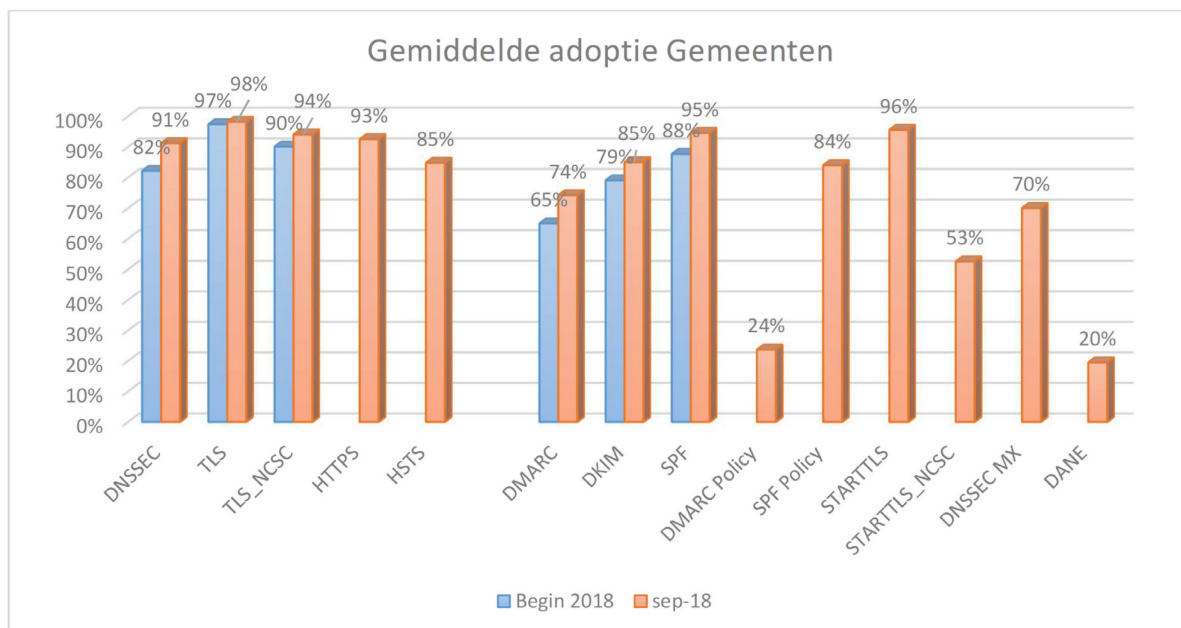
Provincies

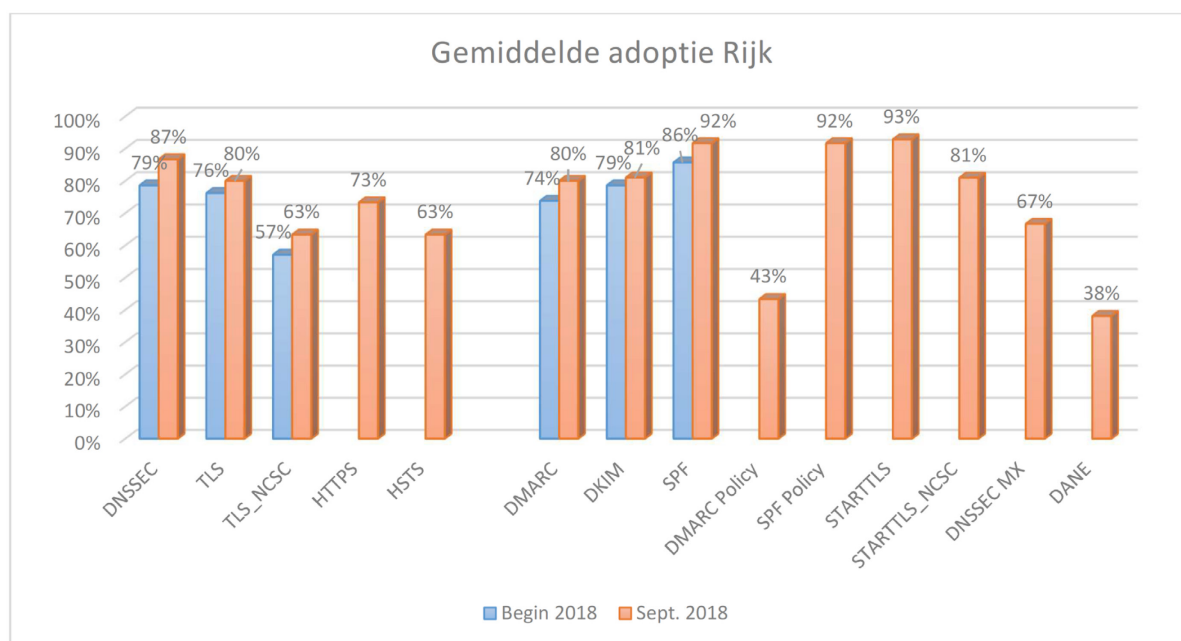
Waterschappen

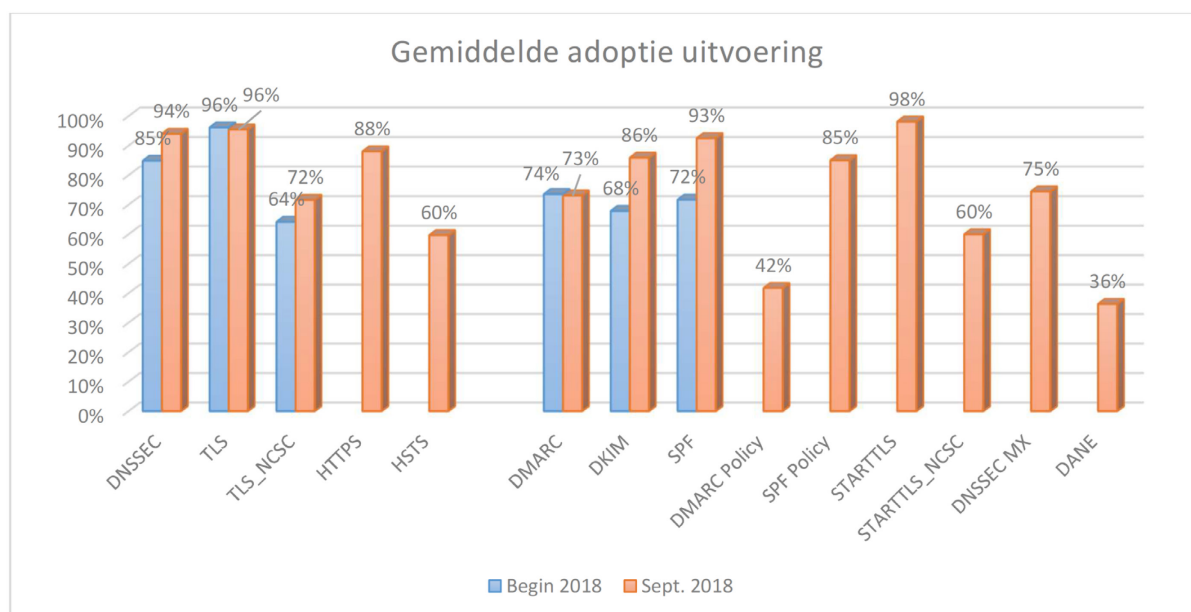
Gemeenten

Het Rijk

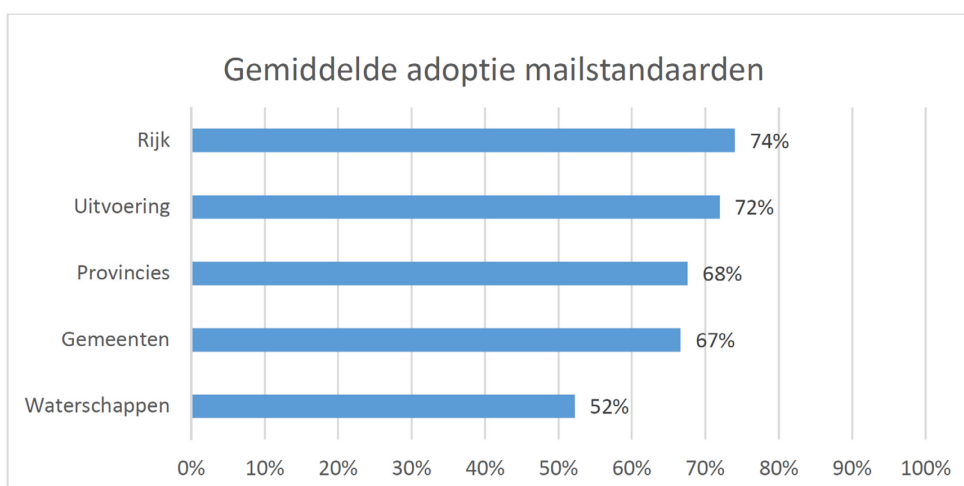
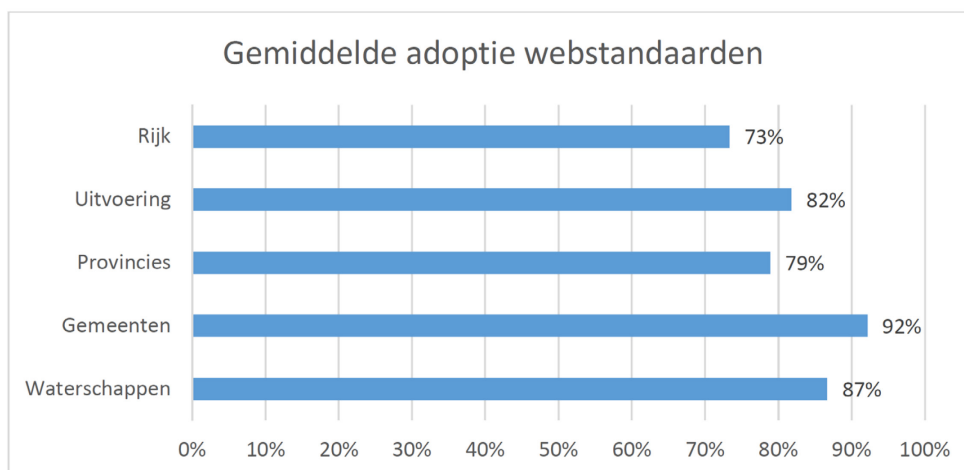

Uitvoering

Als we een vergelijking maken tussen overheidslagen voor de webstandaarden en de mailstandaarden. Dan valt op dat bij de webstandaarden de gemeenten het best scoren met een gemiddelde adoptie van

92%. Bij de mailstandaarden scoort het Rijk het hoogst met een gemiddelde adoptie van 74% en dat terwijl het Rijk juist minder scoort bij de webstandaarden. Dit laatste komt met name omdat er relatief veel 'redirect' domeinnamen van de afzonderlijke ministeries zijn getoetst in de meting. Ook deze redirects moeten goed worden dichtgezet, dit verdient daarom ook extra aandacht bij aanvullende adoptieacties. Bij de waterschappen valt op dat ze goed scoren op de webstandaarden, maar juist bij de mailstandaarden achterblijven. Voor de waterschappen is het gewenst om extra adoptieacties voor met name de mailstandaarden te organiseren.

Conclusie verklaring van de resultaten

Voor de standaarden uit de eerdere metingen (DNSSEC, TLS en TLS cf NCSC, DKIM, DMARC en SPF) zien we dat de groei doorzet, met DNSSEC als uitschieter met 10 procentpunten naar 90%. Wel valt op dat de adoptie van TLS niet tot nauwelijks meer stijgt. Om 100% te bereiken is dan ook een meer 'één op één' benadering nodig. Van de standaarden met als streefdatum uiterlijk 2018 (HTTPS, HSTS en TLS cf NCSC) zien we dat er al een hoge adoptiegraad is. Volledige adoptie voor 2019 zal echter niet worden gerealiseerd.

Als we kijken naar de nieuwe streefbeeldafspraken dan verloopt de adoptie van de standaarden SPF Policy en STARTTLS erg goed. Voor deze standaarden kan worden verwacht dat ze eind 2019 zo goed als volledig

zijn geadopteerd, wel heeft de correcte implementatie van STARTTLS of NCSC nog extra aandacht nodig. Tot slot blijft de adoptie van DMARC Policy en DANE erg achter al verschilt dit sterk per overheidslaag.

Zonder aanvullende campagnes, activiteiten en of verplichtingen zal zo goed als volledige adoptie eind 2019 lastig te realiseren zijn voor de mailstandaarden. Dit geldt in minder mate ook voor de mailstandaarden uit de eerste streefbeeldafpraak. Belangrijk is om per doelgroep te kijken welke standaarden extra aandacht nodig hebben en of er 'quick wins' zijn. Om voor de webstandaarden toch 100% te halen, is het misschien mogelijk om organisaties individueel aan te spreken en te helpen. Dit bij voorkeur via de koepelorganisaties. Daarnaast kan een wettelijke verplichting helpen om de laatste paar procent zo ver te krijgen dat ze de standaarden ondersteunen.

